

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

MAGISTRSKO DELO

TINA OREL

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO

**VLOGA NOTRANJEGA REVIZORJA PRI PREPREČEVANJU IN
ODKRIVANJU PREVAR**

Ljubljana, januar 2012

TINA OREL

IZJAVA

Študentka Tina Orel izjavljam, da sem avtorica tega magistrskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom dr. Maje Zaman Groff , in da v skladu s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis: _____

KAZALO

UVOD	1
1 NOTRANJE REVIDIRANJE	5
1.1 OPREDELITEV NOTRANJEGA REVIDIRANJA	5
1.2 ZAKONSKA UREDITEV IN PREDPISI NOTRANJEGA REVIDIRANJA V SLOVENIJI.....	7
1.2.1 <i>Zakon o bančništvu</i>	8
1.2.2 <i>Zakon o zavarovalništvu</i>	9
1.2.3 <i>Hierarhija pravil notranjega revidiranja</i>	11
1.2.4 <i>Kodeks notranjerevizijskih načel</i>	12
1.2.5 <i>Kodeks poklicne etike notranjega revizorja in Kodeks etike Inštituta notranjih revizorjev</i>	14
1.3 MEDNARODNI STANDARDI STROKOVNEGA RAVNANJA PRI NOTRANJEM REVIDIRANJU	15
2 PREVARE V RAČUNOVODSKIH IZKAZIH	16
2.1 OPREDELITEV PREVAR TER RAZLIKE MED PREVARAMI IN NAPAKAMI	16
2.2 VRSTE PREVAR GLEDE NA RAVEN V ORGANIZACIJI.....	19
2.2.1 <i>Poslovodska prevara</i>	19
2.2.2 <i>Zaposlenska prevara</i>	20
2.3 VRSTE PREVAR GLEDE NA VRSTO NAMERNO NAPAČNIH NAVEDB	22
2.3.1 <i>Prevarantsko računovodsko poročanje</i>	22
2.3.2 <i>Poneverba sredstev</i>	23
2.4 RAZLIČNE OKOLIŠČINE IN PRISOTNOST PREVAR	26
2.5 ODGOVORNOST ZA NAPAKE IN PREVARE	28
3 VLOGA NOTRANJEGA REVIZORJA PRI PREPREČEVANJU IN	
ODKRIVANJU PREVAR	32
3.1 ZAKONSKA PODLAGA IN PREDPISI ZA REVIZORJEVO OBRAVNAVANJE PREVAR	32
3.1.1 <i>Zakon o gospodarskih družbah</i>	32
3.1.2 <i>Zakon o preprečevanju pranja denarja</i>	33
3.1.3 <i>Strokovna navodila Ameriškega inštituta notranjih revizorjev: Notranje revidiranje in prevare</i>	34
3.2 NOTRANJEREVIZIJSKE AKTIVNOSTI PRI OBRAVNAVANJU PREVAR	36
3.2.1 <i>Pregled delovanja obstoječih notranjih kontrol</i>	37
3.2.2 <i>Vrednotenje sistema notranjih kontrol</i>	39
3.2.3 <i>Vrednotenje obvladovanja tveganj</i>	41
3.2.4 <i>Vrednotenje tveganj prevar</i>	43
3.3 FORENZIČNO RAČUNOVODSTVO IN PREISKOVANJE PREVAR.....	44
3.3.1 <i>Značilnosti forenzičnega računovodstva</i>	45
3.3.2 <i>Forenzični pristop v procesu odkrivanja in preprečevanja prevar</i>	47
3.4 RAZMERJE NOTRANJEGA REVIZORJA Z ORGANI VODENJA IN NADZORA	48
3.4.1 <i>Sodelovanje notranjega revizorja z revizijsko komisijo in nadzornim svetom</i>	48
3.4.2 <i>Sodelovanje notranjega revizorja z zunanjim revizorjem</i>	51

3.5	OBLIKOVANJE NOTRANJEREVIZIJSKE SLUŽBE ZA PREPREČEVANJE IN ODKRIVANJE PREVAR	53
3.5.1	<i>Razlogi za vzpostavitev notranjerevizijske službe.....</i>	53
3.5.2	<i>Organiziranost notranjerevizijske službe</i>	55
3.5.3	<i>Vloga notranjerevizijske službe pri preiskovanju prevar</i>	56
3.6	AKTUALNI PROBLEMI NOTRANJEREVIZIJSKE STROKE NA PODROČJU PREPREČEVANJA IN ODKRIVANJA PREVAR	58
3.6.1	<i>Notranja revizija in prevare med gospodarsko krizo v svetu</i>	58
3.6.2	<i>Notranja revizija pri odkrivanju prevar v času gospodarske krize v Sloveniji.....</i>	63
	SKLEP	65
	LITERATURA IN VIRI.....	67

KAZALO SLIK

<i>Slika 1: Seznam prevar</i>	19
<i>Slika 2: Shema delovanja službe za notranjo revizijo</i>	29

KAZALO TABEL

<i>Tabela 1: Hierarhija pravil notranjega revidiranja</i>	12
<i>Tabela 2: Okoliščine, ki nakazujejo potencialno prisotnost prevar</i>	27

UVOD

Pojem notranje revidiranje se je pojavil že v času stare Grčije in Rima, kjer je šlo predvsem za notranje revidiranje državne uprave. Skozi vsa ta leta se je stroka hitro spreminjala in razvijala. Od tradicionalne vloge, kjer je šlo predvsem za notranje revidiranje knjigovodstva do notranjega revidiranja poslovanja, je danes notranje revidiranje postalo eno od najpomembnejših področij v različnih organizacijah, ki zagotavlja uspešnost in učinkovito delovanje le-teh. Prav tako se je v zadnjih letih zaradi pretekle oziroma še trajajoče gospodarske krize povpraševanje po notranjem revidiranju močno povečalo.

V svojem magistrskem delu se bom osredotočila na vlogo notranjega revizorja pri preprečevanju in odkrivanju prevar. Posledice, ki jih je prinesla svetovna gospodarska kriza, so v nekaterih organizacijah, tako v Sloveniji kot po svetu, še vedno zelo vidne. Največji problem se kaže v tem, da so se organizacije večinoma osredotočile na zniževanje stroškov (odpuščanje zaposlenih, zapiranje obratov, krajšanje delovnih časov, zmanjšanje naložb, zmanjšanje dodatnega izobraževanja in podobno), vendar smo kljub temu znova in znova deležni novih škandalov v gospodarstvu. Na tem mestu se pojavi notranji revizor, ki ima v organizaciji pomembno vlogo pri preprečevanju in odkrivanju prevar.

Notranji revizor mora imeti dovolj znanja, da lahko identificira možnost nastanka tveganj prevar, vendar se od njega ne pričakuje, da bo razpolagal z vsem strokovnim znanjem, katerega mora imeti oseba, ki je v organizaciji odgovorna za preprečevanje in odkrivanje prevar (Norman, Rose & Rose, 2009, str. 548). Odgovornost za preprečevanje in odkrivanje prevar v organizaciji nosi poslovodstvo, ki ima vse pristojnosti za pravočasno ukrepanje pri preprečevanju nastanka prevar. Če notranji revizor opazi posamezno ali več okoliščin, ki nakazujejo sum na prevaro, mora o tem nemudoma obvestiti poslovodstvo. Poleg tega mora notranji revizor oceniti, kako delujejo notranje kontrole, ki naj bi v organizaciji preprečevale nastanek prevar. Najbolj znani primeri prevar so prezgodnje evidentiranje prihodkov, manipuliranje s prejetimi računi ter neevidentiranje vseh rezervacij in obveznosti (Avellanet, 2010, str. 12).

Zaradi preteklih finančnih škandalov so se organizacije znašle v začaranem krogu; ves čas se srečujejo s tveganji in negotovostjo ter z nezaupanjem na strani vlagateljev. Zabihollah in Crumbley (2007, str. 45) navajata, da je močno naraslo celo nezaupanje v revidirane računovodske izkaze. Kot odgovor na finančne škatle ter kako preprečiti nastanke prevar, se je v poslovnem okolju razvila nova stroka za preprečevanje in odkrivanje nezakonitih dejanj v delovanju organizacij, forenzično računovodstvo. Gre za posebno zvrst računovodskega presojanja, ki je namenjena preprečevanju in odkrivanju ter dokazovanju odkritih prevar ali drugih kaznivih dejanj (Koletnik & Kolar, 2008, str. 119). Potreba po forenzičnem računovodstvu je nastopila zaradi neustreznega delovanja sistema notranje in

zunanje revizije pri odkrivanju napak in prevar v organizaciji (Owojori & Asaolu, 2009, str. 184).

V magistrskem delu preučujem razmerje notranjega revizorja z organi vodenja in nadzora. Nadzor nad delom posloводства izvaja nadzorni svet. Posloводство mora zagotoviti obvladovanje tveganj ter vzpostaviti in zagotoviti delovanje sistema notranjih kontrol. Posloводство je prav tako odgovorno, da v internih aktih družbe (statut družbe, kodeks etike) jasno definira pomen besede prevara, kajti če vsi zaposleni niso seznanjeni z njenim pomenom, težko odkrijejo in prijavijo prevarante (Godsday & Akpovwre, 2010, str. 6, 10). Vrednotenje in ocenjevanje sistema notranjih kontrol pa je v pristojnosti notranje revizije. Zelo pomembno je, da se posloводство ne vmešava v delo notranjih revizorjev in da ne skuša vplivati na njihove odločitve in izvajanje nalog (Norman et al., 2009, str. 547).

Poleg sodelovanja s posloводstvom je potrebno omeniti tudi sodelovanje notranje revizije z revizijsko komisijo. Revizijska komisija je podrejena nadzornemu svetu, ki jo tudi imenuje. Za področje nadzora nad finančnim poročanjem družbe in o svojem delu poroča nadzornemu svetu. Poleg tega je odgovorna tudi za spremljanje učinkovitosti notranjega revidiranja v organizaciji. Tako naj bi revizijska komisija redno sodelovala z vodjo notranje revizije, ki naj bi komisijo seznanjal z nalogami in delom notranje revizije. Gramling in Hermanson (2009, str. 41–44) sta mnenja, da je dober odnos in sodelovanje med notranjim revizorjem in revizijsko komisijo bistvenega pomena za uspešno delovanje organizacije; pri tem pa ni dovolj samo to, da se revizijska komisija pri svojem delu zanaša le na informacije, katere dobi s strani posloводства, ampak da se osredotoči tudi informacije, katere ji posreduje notranji revizor. To velja predvsem za trenutno stanje v gospodarstvu, kjer so posledice finančne krize še vedno zelo vidne. Revizijska komisija naj bi spremljala vpliv finančne krize in recesije na delovanje organizacije, notranji revizorji pa naj bi se osredotočili na finančne napovedi in tehnike, s katerimi lahko kontrolirajo delovanje organizacije v turbulentnem obdobju (Gramling & Hermanson, 2009, str. 41). Večina notranjerevizijskih služb poroča o rezultatih svojega dela posloводstvu ali revizijski komisiji, odvisno od tega, kdo rezultate potrebuje (Norman et al., 2009, str. 547). Kot ugotavljajo avtorji Norman et al. (2009, str. 549), se v praksi pogosto dogaja, da notranji revizorji revizijske komisije ne želijo obvestiti o morebitnih znakih tveganj, ampak želijo te znake najprej razrešiti s posloводstvom. Če posloводство ob takšnem opozorilu s strani notranjega revizorja ne ukrepa pravočasno, notranji revizor pa o povečanem tveganju kljub temu ne poroča revizijski komisiji oziroma nadzornemu svetu, lahko družba zaradi povečanja tveganja utрпи gospodarsko škodo.

Poleg sodelovanja notranjega revizorja z organi vodenja in nadzora je pomembno tudi njegovo sodelovanje z zunanjim revizorjem. Zunanji revizor izvaja revidiranje računovodskih izkazov družbe in poda svoje neodvisno in strokovno mnenje o tem, ali so računovodski izkazi v vseh pomembnih pogledih resničen in pošten prikaz v skladu s primernim okvirom računovodskega poročanja. Notranji revizor preveri delovanje notranjih kontrol, podaja zagotovila in svetuje posloводstvu. Čeprav imata revizorja različne naloge, lahko med seboj sodelujeta, se dopolnjujeta in s tem dosežeta večjo učinkovitost revidiranja. Obstaja veliko

prednosti, ki jih sodelovanje med obema revizorjema prinese: notranji revizorji veliko bolje poznajo organiziranost, okolje in poslovanje organizacije kot zunanji revizorji; notranji revizorji dobro poznajo informacijski sistem organizacije in prispevajo k lažjemu delu zunanjih revizorjev; pri sodelovanju z zunanjo revizijo lahko notranji revizor prispeva svoje mnenje o stanju notranjih kontrol, analizi tveganj, revizijskih poročilih in omogoči zunanjemu revizorju, da se osredotoči na področja pomembnejših tveganj; zunanji revizor pa lahko delo notranjega revizorja vključi oziroma upošteva pri svojem delu.

V današnjem globalnem okolju se organizacije stalno srečujejo s tveganjem prevar. Prezare lahko vplivajo na propad organizacij, povzročijo lahko naložbene izgube, sodne stroške in celo zaporne kazni vodilnih v organizaciji. Poleg tega razkritje prevar negativno vpliva na ugled in celotno podobo organizacije, zmanjša se zaupanje lastnikov, vlagateljev in širše javnosti. Vloga poslovodstva je izjemnega pomena, saj mora delovati v skladu z etičnimi predpisi, oblikovati mora kulturo poštenosti, predvsem pa mora poslovodstvo svoje zaposlene voditi z vzgledom. Poleg naštetega je poslovodstvo odgovorno za preprečevanje in odkrivanje prevar, zato je ena od njegovih ključnih nalog ta, da pravočasno ukrepa pri preprečevanju nastanka prevar. Na tem mestu se pojavi notranji revizor. Pri reševanju problema nastanka prevar poslovodstvo lahko vključi strokovno usposobljene notranje revizorje, ki z ustreznimi pooblastili preiskujejo delovanje organizacije. Vključevanje notranjih revizorjev pri preiskovanju prevar je ključnega pomena, saj dobro poznajo organiziranost in delovanje procesov znotraj organizacije. Notranji revizor mora poslovodstvo seznaniti z vsako resno napako v delovanju notranjih kontrol, ki bi lahko vodila k prevari. Ko se prevara odkrije, mora notranji revizor oceniti, katere slabosti pri izvajanju notranjih kontrol so povzročile nastanek prevare, in predlagati izboljšave.

Tudi v Sloveniji se notranjerevizijska stroka, še posebej v času finančne krize, ukvarja s podobno problematiko kot notranja revizija na svetovnem nivoju. Hitre spremembe vplivajo na nastanek novih prevar, zaposleni so pod stalnim pritiskom, zaradi katerega so pripravljene zagrešiti prevare. Slabše gospodarske razmere v Sloveniji so pripeljale tudi do razkritja raznih prevar in škandalov (zgodbe o Merkurju, SCT-ju, Vegradu in podobne so v današnjem času že nekaj vsakdanjega). Javnost se pri tem sprašuje, kako je lahko prišlo do množičnih prevar? Kdo ni opravil svojega dela, tako kot bi ga bilo potrebno opraviti? Kdo bo odgovarjal za posledice prevar?

Naloga notranjega revizorja je zelo pomembna predvsem zaradi številnih prevar, v katere so bila vpletena poslovodstva različnih organizacij. V Sloveniji je težava, da se notranji reviziji žal ne pripisuje velikega pomena, kakršnega bi si ta stroka zaslužila. Organizacije se ne zavedajo koristi, ki jih prinaša notranja revizija, saj so poslovodstva v Sloveniji mnenja, da lahko brez notranje revizije uspešno vodijo, obvladujejo in nadzirajo delovanje organizacije. Kljub temu pa Poročilo o delu Slovenskega inštituta za revizijo za leto 2010 (Slovenski inštitut za revizijo, 2011, str. 29) navaja, da se je zavedanje o pomenu in koristnosti ustanovitve notranjerevizijskih služb in delovanju notranjih revizorjev v organizacijah v

zadnjem obdobju sicer povečalo, vendar finančna in gospodarska kriza vplivata tudi na položaj in delovanje notranjih revizorjev ter kakovost njihovega dela.

Marsikatera organizacija bi se morda hitreje rešila iz finančne krize ali sploh ne bi zaznala njenega vpliva, če bi imela organizirano notranjerevizijsko službo, ki bi svoje delo s svetovanjem, upravljanjem s tveganji in osredotočanjem na informacijski sistem ter s sodelovanjem z zaposlenimi na vseh ravneh organizacije opravila vestno. Zato je vloga notranjih revizorjev v času finančne krize bistvenega pomena za preživetje organizacije, kjer je potrebno najprej vzpostaviti delovanje notranjih kontrol, naloga notranjega revizorja pa je, da pravočasno prepozna neustreznost delovanja kontrol in da priporoči ustrezne izboljšave za njihovo delovanje in tako s svojim delom pripomore k preprečevanju nastanka morebitnih prevar. S takimi preventivnimi ukrepi pa bi notranji revizorji pripomogli, da bi organizacije in tudi oni sami postopoma pridobili nazaj zaupanje s strani lastnikov, vlagateljev in ostale širše javnosti.

Namen in cilj magistrskega dela

Cilj magistrskega dela je:

- predstaviti povezanost notranjega revidiranja in prevar v računovodskih izkazih;
- preučiti aktualna dogajanja in probleme notranjerevizijske stroke na področju prevar po svetu in v Sloveniji;
- analizirati nove preiskovalne pristope pri odkrivanju prevar;
- prikazati argumente za oblikovanje notranjerevizijske službe;
- preučiti razmerje notranjega revizorja z organi vodenja in nadzora.

Namen magistrskega dela je poudariti velik pomen notranjega revizorja pri preprečevanju in odkrivanju prevar ter prikazati nove preiskovalne pristope, ki jih lahko organizacije vpeljejo v svoje poslovne procese z namenom hitrejšega odkrivanja prevar oziroma preprečevanja nastanka le-teh.

Metode in način dela

Pri pisanju magistrskega dela bom uporabila več raziskovalnih metod. Za pridobitev teoretične podlage za obravnavanje posameznih področij bom najprej preučila ustrezno domačo in tujo strokovno ter znanstveno literaturo. Preučila bom članke in revije, do katerih bom dostopala preko podatkovnih zbirk Centralne ekonomske knjižnice. Tako bom za preučevanje zbranih sekundarnih podatkov uporabila metodo zbiranja podatkov in analize vsebine, ki obsega zbiranje, sistematično urejanje in primerjavo obstoječih dognanj. Ustrezne članke bom poiskala in izbrala iz baz, kot so Proquest, JSTOR, EBSCO, Social Science Research Network in Science Direct. Preučevala bom tudi objave v gradivih različnih institucij iz njihovih spletnih strani.

V magistrskem delu bo vsebina opredeljena s pomočjo metode združevanja. Od različnih avtorjev bom povzela bistvene definicije in pojme, ki se pojavljajo na področju notranjega revidiranja s poudarkom na odkrivanju in preprečevanju prevar. Pri opisovanju standardov in predpisov notranje revizije bom uporabila metodo povzemanja.

V preučevanju vloge notranjega revizorja pri preprečevanju in odkrivanju prevar bom uporabila deduktivni pristop. Analizirala bom obstoječo teorijo in skušala ugotoviti, kakšne so značilnosti določenih pristopov na tem področju. Pri preučevanju aktualnih problemov notranjerevizijske stroke na področju preprečevanja in odkrivanja prevar bom uporabila induktivni pristop. Pregledala bom probleme, s katerimi se danes srečujejo notranji revizorji tako v Sloveniji kot po svetu. Nato bom ugotovitve posplošila in z metodo deskripcije ter z izločanjem nebitvenih podatkov prišla do vsebin, ki ustrezajo namenu in cilju magistrskega dela.

Z vsebino prebranih člankov bom k preučevani problematiki dodala tudi lasten prispevek, in sicer tako, da bom obravnavano temo prenesla v slovenski poslovni prostor in preučila, kaj je bilo s tega področja v Sloveniji že objavljenega, to pa bom nadgradila tudi z lastnimi spoznanji o aktualni problematiki notranje revizije na področju preprečevanja in odkrivanja prevar v Sloveniji.

1 NOTRANJE REVIDIRANJE

1.1 Opredelitev notranjega revidiranja

Zgodovinsko gledano je bilo notranje revidiranje definirano kot funkcija nadzorovanja (angl. *monitoring*), ki je predstavljala pomembno komponento kontroliranja v organizaciji. Vendar se je s pojavom nekaterih finančnih škandalov v letu 1990 ter z razvojem notranjerevizijske stroke definicija notranjega revidiranja razširila (Spira & Page, 2003, str. 653–654).

Avtorji Norman et al. (2010, str. 546–547) definirajo notranje revidiranje kot eno od štirih temeljnih sestavin delovanja organizacij – ostale tri sestavine predstavljajo vrhovno poslovodstvo, upravni odbor in zunanji revizorji. Po njihovem mnenju se mora notranje revidiranje izvajati samostojno in neodvisno, brez kakršnegakoli vpliva oziroma vmešavanja s strani poslovodstva. Rezultate svojega dela notranji revizorji posredujejo bodisi vrhovnemu poslovodstvu bodisi revizijski komisiji.

Gramling in Hermanson (2009, str. 41) pa notranje revidiranje opredeljujeta kot funkcijo posredovanja informacij revizijski komisiji o uspešnosti delovanja notranjih kontrol, o oceni tveganj ter o načinu in kakovosti finančnega poročanja.

Mednarodni standardi strokovnega ravnanja pri notranjem revidiranju (Slovenski inštitut za revizijo, 2010, str. 1) opisujejo, da notranje revidiranje poteka v različnih pravnih in kulturnih

okoljih; v organizacijah, ki se razlikujejo po namenu, obsegu, zapletenosti in ustroju. Notranje revidiranje pa se lahko izvaja v organizacijah ali zunaj njih. Koletnik (2007, str. 59) je šel še en korak dalje, saj je v slovenski prostor vpeljal pojem notranjega gospodarskega revidiranja, ki je neodvisna in nepristranska dejavnost preiskovanja in svetovanja, katere glavni cilj je izboljšati poslovanje, zmanjšati poslovno tveganje, prispevati k doseganju zastavljenih ciljev in povečati dodano vrednost organizacije ali druge poslovne enote. Notranje revidiranje opravljajo usposobljeni notranji revizorji, ki po naročilu vrhovnega posloводства ali nadzornega organa (v vlogi nadzornega organa lahko stoji nadzorni svet, revizijski odbor ali revizijska komisija) preverjajo in ocenjujejo pravilnost in resničnost postopkov, procesov in stanj v delovanju organizacije.

Turk, Cvetković, Grubišić, Kolar, Koletnik, Papić, Perner in Vitorović (1994, str. 24–26) definirajo notranje revidiranje kot nadziranje, s katerim se ukvarjajo tisti, ki znotraj organizacije oblikujejo informacije. Temeljni namen notranjega revidiranja je presoditi ukrepe za varstvo sredstev ter njegovo učinkovito gospodarjenje in poiskati nesmotnosti in nepravilnosti pri tamkajšnjem delovanju, ki se lahko pokažejo pri delu, sredstvih in poslovnem izidu. Cilj notranjega revidiranja je tudi prikazati možnosti za osebno okoriščenje ter oblikovati predloge za njihovo odstranjevanje.

Koletnik (2007, str. 61) pravi, da ima notranja revizija dve poslanstvi. Prvo poslanstvo je, da naj bi notranja revizija v organizaciji opravljala storitve v zvezi z dajanjem zagotovil in svetovanjem, kako premišljeno in jasno delovati na področju poslovoidenja in upravljanja. Drugo poslanstvo pa je obvladovanje poslovnega tveganja, da bi izboljšali poslovanje in dosegali večje poslovne koristi. Tak način delovanja je nujno potrebno opredeliti že v notranjerevizijski ustanovni listini, katero izda vrhovno poslovoidstvo. Predstojnik listino preverja v vsakem obdobju. Tako preizkuša, ali so nameni, veljave in naloge, zapisane v listini, še taki, da notranjemu revizorju omogočajo uresničevanje ciljev njegovega delovanja. Nosilci notranjerevizijske dejavnosti lahko opravljajo svoje naloge na dveh področjih: eno področje je dajanje zagotovil, kar je glavna naloga notranje revizije; drugo področje pa zajema svetovanje, ki razširja temeljno nalogo delovanja notranje revizije. Cilj delovanja obeh področij pa je pomagati poslovoidstvu in nadzornim organom, da lažje dosegajo bistvene poslovne cilje.

Vezjak (2007, str. 6–7) opredeljuje notranje revidiranje kot ocenjevanje uspešnosti obvladovanja tveganj in notranjih kontrol, poleg tega pa stalno priporoča njihove izboljšave. Notranje revidiranje mora s svojim delovanjem zagotavljati, da sta poslovoidstvo/uprava in nadzorni svet ves čas seznanjena z resničnim stanjem na področju notranjih kontrol in sistema obvladovanja tveganj. Notranje revidiranje vodstvu organizacije omogoča prepoznavanje tveganj in njihovo obvladovanje, poleg tega omogoča ovrednotenje uspešnosti, izboljšanje upravljanja, ravnanje s tveganji ter postopki njihovega obvladovanja. Pomoč pa mora pri opravljanju njihovih nalog in zadolžitve nuditi tudi nadzornemu svetu in njegovi revizijski komisiji.

Slovenski inštitut Inštituta za notranjo revizijo definira notranje revizorje kot usmerjevalce korporacijskega upravljanja, ki so se specializirali, da v dobro organizacije in njenih lastnikov zagotavljajo uspešno in učinkovito delovanje. Njihove glavne naloge vključujejo nadziranje, ocenjevanje in analiziranje tveganj in kontrol upravljanja, pregledovanje in potrjevanje informacij ter usklajevanje poslovanja z usmeritvami, postopki in zakonodajo (Vloga notranjega revidiranja, The Institute of Internal Auditors, 2011).

Glavna vloga notranjega revidiranja je, da poslovodstvu, upravi, nadzornemu svetu in revizijski komisiji zagotavlja, da so tveganja obvladovana in da je korporacijsko upravljanje uspešno in učinkovito. Notranji revizorji pripravljajo priporočila za izboljševanje usmeritev, postopkov in procesov na tistih področjih, kjer se izkaže, da je to potrebno.

Preizkušeni notranji revizorji prinašajo temeljne zamisli pri reševanju perečih težav delovanja organizacij. Njihov temeljni cilj je iskanje ustreznih rešitev, ki temeljijo na neprestanem dograjevanju svojih veščin in na doslednem ohranjanju neoporečnosti predlaganih rešitev.

V današnjem poslovnem okolju notranji revizorji predstavljajo ključ do poslovne uspešnosti. Njihovo delo zajema pregledovanje procesov, delovanja in poslovnih ciljev. Vsem organizacijskim nivojem vodenja so stalno na razpolago s svojim strokovnim svetovanjem. Njihova naloga je raziskovanje, poročanje in izpraševanje. Njihovo delovanje predstavlja usmerjevanje bodočih aktivnosti, spreminjanje postopkov izvedenih aktivnosti ter priprava novih aktivnosti, katere morajo vpeljati zaradi spremenjenih okoliščin. Preizkušeni notranji revizorji pa poleg svojega znanja v organizacijo prinašajo tudi različne veščine. Za poslovodstvo ne predstavljajo le tistega orožja, ki jim pomaga zagotavljati učinkovito izvajanje procesov in usmeritev ter vzdrževati tveganja na sprejemljivem nivoju, ampak se tudi aktivno vključujejo v nadziranje upravljalnih procesov. Njihova naloga svetovanja poslovodstvu, usposabljanja zaposlenih in poročanja revizijski komisiji se zaradi tega ne prestopata širi in spreminja.

Preizkušeni notranji revizorji so zavezani k poklicni etiki notranjega revidiranja in k neoporečnemu delovanju. Organizaciji in njenemu vodstvu morajo pomagati v okviru svojih največjih zmoglosti, poleg tega morajo skrbeti za pravočasno odkrivanje morebitnih težav in hitro ter učinkovito ukrepanje, v primeru, da so težave in problemi že prisotni oziroma odkriti.

1.2 Zakonska ureditev in predpisi notranjega revidiranja v Sloveniji

Notranjerevizijska stroka v Sloveniji pridobiva pomembno mesto ne samo zaradi zakonskih zahtev, ampak tudi zaradi potreb na strani samih organizacij. Že v preteklem desetletju je poslovni svet pretresla vrsta zlomov organizacij, množičnih prevar in neetičnega ravnanja, kar je pripeljalo do potrebe po večjem nadzoru nad delovanjem poslovodstev. Sledili so novi

zakoni in predpisi, katere so organizacije pri svojem delovanju morale upoštevati in vpeljati v svoje delovne procese.

Zakonsko podlago, ki skrbi za notranjerevizijsko stroko v Sloveniji, urejata predvsem Zakon o bančništvu (Ur.l. RS, št. 99/2010-UPB5, 52/2011 popr., 9/2011-ZPlaSS-B, 35/2011, 59/2011, 85/2011, v nadaljevanju ZBan-1) ter Zakon o zavarovalništvu (Ur.l. RS, št. 99/2010-UPB7, v nadaljevanju ZZavar). V Sloveniji glavno skrb za razvoj notranje revizije nosi Slovenski inštitut za revizijo, ki sprejema pravila delovanja stroke. V organizacijah, kot so banke, zavarovalnice, borznoposredniške družbe in pravne osebe v javnem sektorju (ministrstva), je notranje revidiranje zakonsko obvezno, saj je v teh organizacijah potreben večji nadzor nad njihovim poslovanjem. Te družbe morajo obvezno slediti temeljnemu aktom notranje revizije, to so Hierarhija pravil notranjega revidiranja, Kodeks notranjerevizijskih načel, Kodeks poklicne etike notranjega revizorja in Kodeks etike Inštituta Notranjih revizorjev. Poleg Slovenskega inštituta za revizijo ima pomembno funkcijo tudi Ameriški inštitut notranjih revizorjev, ki sprejema Mednarodne standarde strokovnega ravnanja pri notranjem revidiranju, ki so bistvenega pomena za izpolnjevanje nalog notranjih revizorjev.

Organizacije ter ostale družbe, kjer notranja revizija ni zakonsko predpisana, morajo pri notranjem revidiranju upoštevati in spoštovati pravila delovanja, katera predpisuje Slovenski inštitut za revizijo. Upoštevanje standardov pri notranjerevizijskem delovanju morajo v organizaciji zapisati v temeljno notranjerevizijsko listino, katero sprejme poslovodstvo in potrdi nadzorni svet.

1.2.1 Zakon o bančništvu

Zakon o bančništvu (ZBan-1), natančneje 197. člen tega zakona, opredeljuje službo notranje revizije. V prvem odstavku tega člena je navedeno, da mora banka organizirati službo notranje revizije kot samostojni organizacijski del, ki je neposredno podrejen upravi banke ter je funkcionalno in organizacijsko ločen od drugih organizacijskih delov banke. Drugi odstavek istega člena navaja, da morajo biti namen, pomen in naloge službe notranje revizije opredeljeni v ustreznem pisnem aktu, ki ga je odobrila uprava banke v soglasju z nadzornim svetom banke.

198. člen Zakona o bančništvu navaja naloge notranje revizije. Notranje revidiranje v banki obsega:

- spremljanje in vrednotenje učinkovitosti sistemov upravljanja s tveganji ter pomoč pri upravljanju s tveganji;
- pregled, vrednotenje in preizkušanje učinkovitosti sistemov notranjih kontrol;
- presojo procesa ocenjevanja potrebnega notranjega kapitala glede na lastno oceno tveganj banke;
- presojo zanesljivosti informacijskega sistema, vključno z elektronskim informacijskim sistemom in elektronskimi bančnimi storitvami;
- presojo zanesljivosti in verodostojnosti računovodskih evidenc in finančnih poročil;

- preverjanje popolnosti, zanesljivosti in pravočasnosti poročanja v skladu s predpisi;
- preverjanje skladnosti ravnanja banke s predpisi, internimi akti in ukrepi, sprejetimi na njihovi podlagi, in izvajanje posebnih preiskav.

V 199. členu zakona so opisane zahteve glede delavcev službe notranje revizije. Za opravljanje nalog notranjega revidiranja mora biti v banki zaposlena najmanj ena oseba, ki ima naziv revizor ali revizorka oziroma preizkušeni notranji revizor ali notranja revizorka, ki v skladu z zakonom ureja revidiranje. Osebe, ki opravljajo naloge notranjega revidiranja, v banki ne smejo opravljati drugih nalog. Člani uprave banke ne smejo opravljati nalog notranjega revidiranja.

V 201. členu je govora o poročilu o notranjem revidiranju. Služba notranje revizije mora najmanj za vsako polletje izdelati poročilo o notranjem revidiranju, ki obsega:

- opis vsebine opravljenih pregledov poslovanja;
- splošno oceno primernosti in učinkovitosti upravljanja s tveganji;
- primernost in učinkovitost delovanja sistemov notranjih kontrol;
- kršitve in nepravilnosti, ki jih je služba notranje revizije ugotovila pri posameznem pregledu poslovanja, in predlog ukrepov za odpravo teh kršitev in nepravilnosti in
- ugotovitve v zvezi z odpravo kršitev in nepravilnosti, ki jih je ugotovila služba za notranjo revizijo.

Poleg polletnega poročila mora služba notranje revizije izdelati tudi letno poročilo o notranjem revidiranju, ki obsega poročilo o uresničitvi letnega načrta dela in povzetek pomembnejših ugotovitev opravljenih pregledov poslovanja.

Polletno in letno poročilo služba notranje revizije predloži upravi in nadzornemu svetu. Uprava mora skupščini banke hkrati s predložitvijo letnega poročila banke in poročila nadzornega sveta predložiti letno poročilo o notranjem revidiranju z mnenjem nadzornega sveta.

V 202. členu, ki se nanaša na notranjo revizijo, je opisano obveščanje uprave banke in nadzornega sveta. Kadar služba notranje revizije pri pregledu poslovanja ugotovi, da banka krši pravila o upravljanju s tveganji ter ji zaradi tega grozi nelikvidnost ali celo kapitalska neustreznost ali da je ogrožena varnost poslovanja in lahko nastopi možnost aktiviranja jamstva za zajamčene vloge, mora o tem takoj obvestiti upravo banke. Če pa služba notranje revizije pri pregledu poslovanja ugotovi, da uprava banke krši pravila o upravljanju s tveganji, mora o tem nemudoma obvestiti upravo in nadzorni svet.

1.2.2 Zakon o zavarovalništvu

Zakon o zavarovalništvu (ZZavar) v 161. členu opredeljuje naloge in organiziranost notranje revizije v zavarovalnicah. Zakon pravi, da mora zavarovalnica notranjo revizijo organizirati

kot samostojni organizacijski del, ki je neposredno podrejen upravi zavarovalnice ter je funkcionalno in organizacijsko ločen od drugih organizacijskih delov zavarovalnice. Pravila delovanja notranje revizije določa uprava zavarovalnice v soglasju z nadzornim svetom.

162. člen definira naloge notranje revizije, ki stalno izvaja celovit nadzor nad poslovanjem zavarovalnice z namenom preverjanja, ali zavarovalnica:

- opravlja zavarovalne posle pravilno in v skladu z Zakonom o zavarovalništvu in na njegovi podlagi izdanimi predpisi ter notranjimi pravili, ki določajo poslovanje zavarovalnice, in
- vodi poslovne knjige, sestavlja knjigovodske listine, vrednoti knjigovodske postavke in sestavlja računovodska in druga poročila v skladu z Zakonom o zavarovalništvu in na njegovi podlagi izdanimi predpisi ter notranjimi pravili, ki urejajo poslovanje zavarovalnice.

163. člen opredeljuje delavce notranje revizije. Za opravljanje nalog notranje revizije v zavarovalnici mora biti zaposlena najmanj ena oseba, ki ima naziv revizor oziroma preizkušeni notranji revizor. Osebe, ki opravljajo naloge notranjega revidiranja, v zavarovalnici ne smejo opravljati nobenih drugih nalog. Člani uprave zavarovalnice ne smejo opravljati nalog notranje revizije.

Sledi 164. člen, ki pravi, da mora uprava zavarovalnice v soglasju z nadzornim svetom sprejeti letni program dela notranje revizije. Program vsebuje področja poslovanja, na katerih bo notranja revizija opravila svoj pregled in opis vsebine načrtovanih pregledov poslovanja po posameznih področjih. Na koncu uprava zavarovalnice sprejme podrobnejši načrt dela notranje revizije.

165. člen opisuje, da mora notranja revizija najmanj dvakrat letno izdelati poročilo o notranjem revidiranju, ki mora vsebovati:

- opis vsebine opravljenih pregledov poslovanja;
- primernost in učinkovitost delovanja sistema notranjih kontrol;
- kršitve in nepravilnosti, katere je notranja revizija ugotovila pri posameznem pregledu poslovanja, in predlog ukrepov za odpravo teh kršitev in nepravilnosti;
- ugotovitve v zvezi z odpravo kršitev in nepravilnosti, katere je ugotovila notranja revizija.

Notranja revizija mora izdati letno poročilo o notranjem revidiranju, ki obsega poročilo o uresničitvi letnega programa dela in povzetek glavnih ugotovitev opravljenih pregledov poslovanja.

Polletno in letno poročilo mora notranja revizija predložiti upravi in nadzornemu svetu zavarovalnice. Uprava tako letno poročilo o notranjem revidiranju z mnenjem nadzornega sveta uvrsti na dnevni red skupščine hkrati z revidiranim letnim poročilom zavarovalnice. Koletnik (2007, str. 82) še omenja, da redni letni revizijski pregled zavarovalnice, ki ga v

skladu z Zakonom o revidiranju in drugimi predpisi opravi pooblaščen zunanji revizor, vsebuje tudi presojo in posebno poročilo o delovanju notranje revizije v zavarovalnici.

166. člen pravi, da če notranja revizija pri svojem delu ugotovi, da zavarovalnica krši pravila o obvladovanju tveganj ter ji zaradi tega grozi nelikvidnost ali nesolventnost ali pa če je ogrožena varnost poslovanja oziroma zavarovancev, mora o tem takoj obvestiti upravo zavarovalnice. Če pa notranja revizija pri pregledu poslovanja ugotovi, da uprava zavarovalnice krši pravila o obvladovanju tveganj, mora to takoj javiti nadzornemu svetu zavarovalnice.

1.2.3 Hierarhija pravil notranjega revidiranja

Notranji revizorji v Sloveniji svoje naloge in dolžnosti opravljajo v skladu z veljavnimi predpisi notranjega revidiranja, katere postavlja Slovenski inštitut za revizijo. Strokovni svet Inštituta je tako v letu 2010 sprejel Hierarhijo pravil notranjega revidiranja (Hierarhija pravil notranjega revidiranja, 2010, str. 1–4), kjer so opisana pravna in strokovna pravila za neoporečno in nepristransko delo notranjih revizorjev.

Razlogi za postavitev hierarhije so naslednji (Hierarhija pravil notranjega revidiranja, 2010, str. 1–4):

- opredeljevanje pravnih in strokovnih pravil notranjega revidiranja ter njihovega prednostnega reda pri strokovnem ravnanju notranjih revizorjev;
- zagotavljanje notranjerevizijskih storitev na najvišji strokovni ravni;
- povečevanje učinkovitosti, varčnosti in uspešnosti notranjerevizijskih poslov;
- ugotavljanje strokovne odgovornosti ter zmanjšanje tveganja nepravilnega razumevanja dela notranjih revizorjev in njihovih izsledkov pri razkrivanju in odpravljanju pomanjkljivosti pri delovanju podjetij in drugih poslovnih oseb in
- uveljavljanje strokovnosti in potrebne strokovne skrbnosti ter poklicnoetičnega vedenja notranjih revizorjev.

Kot navaja Koletnik (2007, str. 97), notranji revizorji v Sloveniji upoštevajo naslednjo hierarhijo pravil za svoje neoporečno delo:

- zakonske predpise, ki določajo položaj, vsebino, dolžnosti in odgovornosti notranjega revizorja v Sloveniji;
- strokovna in poklicnoetična načela za strokovno delo in primerno poklicno vedenje notranjih revizorjev, katere je sprejel Strokovni svet Slovenskega inštituta za revizijo;
- mednarodne standarde notranjega revidiranja, katere je določil Svet ameriškega Inštituta notranjih revizorjev in
- stališča ter priporočila strokovnega sveta Slovenskega inštituta za revizijo.

Hierarhija pravil določa prednostni red in način spoštovanja in upoštevanja veljavnih in obveznih pravnih in strokovnih pravil ter poklicnoetičnega vedenja notranjih revizorjev v Sloveniji. Pravila je potrebno upoštevati po prednostnem redu, katerega prikazujem v tabeli 1.

Če si rešitve med seboj nasprotujejo ali druga drugo izključujejo, se uporabljajo tiste na višji ravni pravil, razporejenih po prednostnem redu. Enako velja pri izbiri rešitve, ki jih vsebujejo pravila na isti ravni.

Tabela 1: Hierarhija pravil notranjega revidiranja

1 Prva raven

- a. Zakon o revidiranju – Zrev-2
- b. Zakoni, ki urejajo notranjo revizijo v posameznih dejavnostih in na posameznih področjih (odslej zakoni), ter pravni predpisi, izdani na njihovi podlagi
- c. Verodostojna razlaga določb zakonov pod a in b
- č. Standardi strokovnega ravnanja pri notranjem revidiranju z opredelitvijo notranjega revidiranja in kodeksom poklicne etike notranjih revizorjev, ki jih sprejema ameriški Inštitut notranjih revizorjev (*The Institute of Internal Auditors, IIA*); odslej Inštitut notranjih revizorjev (IIA)
- d. Slovenski kodeks notranjerevizijskih načel in Slovenski kodeks poklicne etike notranjih revizorjev
- e. Slovenski standardi notranjega revidiranja

2 Druga raven

- a. Pojasnila in stališča Strokovnega sveta Inštituta
- b. Usmeritve nadzornih inštitucij v Sloveniji
- c. Metodološka gradiva in priročniki Inštituta
- č. Svetovalni napotki, stališča, strokovna navodila Inštituta notranjih revizorjev (IIA)

3 Tretja raven

- a. Domača in tuja strokovna literatura o notranjem revidiranju
- b. Splošno sprejeta strokovna pravila (načela, standardi in drugo) o notranjem revidiranju v tuji praksi

Vir: Slovenski inštitut za revizijo, 2010.

1.2.4 Kodeks notranjerevizijskih načel

Strokovni svet Slovenskega inštituta za revizijo je leta 1998 sprejel notranjerevizijska načela, katera je dopolnil v letu 2004 in v letu 2011. Vsebujejo temeljna načela, načela o strokovnosti in neodvisnosti, načela o organiziranosti notranjerevizijske dejavnosti in načela o metodiki dela. Koletnik (2007, str. 97) pojasnjuje, da je vsako načelo ustrezno pojasnjeno in s tem olajšuje njegovo razumevanje in uporabo.

V uvodnem delu Kodeksa notranjerevizijskih načel (2011, str. 1) je zapisano, da so notranjerevizijska načela izhodiščna pravila za delo vsakega notranjega revizorja, ki mora

svoje delo opravljati pravilno, odgovorno, učinkovito, varčno in uspešno. Načela je nujno potrebno obravnavati v povezavi z Mednarodnimi standardi strokovnega ravnanja pri notranjem revidiranju, ki jih sprejema ameriški Inštitut notranjih revizorjev (angl. *The Institute of Internal Auditors, IIA*). Načela notranjemu revizorju služijo pri delovanju, tako da je izvajanje nalog in poročanje o izsledkih na zadovoljivi strokovni ravni. Načela omogočajo presojanje revizorjeve strokovnosti in strokovne vestnosti ter nadziranje kakovosti njegovega delovanja. V pomoč so tudi poslovodstvu v različnih organizacijah in gospodarskih družbah. Notranje revidiranje se izvaja v okoljih in organizacijah, ki se razlikujejo po dejavnostih, namenu, obsegu in sestavi, zato zahteva poznavanje in spoštovanje nekaterih organizacijskih in drugih posebnosti za zagotavljanje učinkovitega notranjega revidiranja.

Notranji revizorji uresničujejo svoje naloge ob upoštevanju naslednjih temeljnih načel (Kodeks notranjerevizijskih načel, 2011, str. 1–2):

- nadziranje je temeljna sestavina poslovođenja vsakega podjetja;
- notranje revidiranje je neodvisna in nepristranska dejavnost dajanja zagotovil in svetovanja; izsledki so predvsem namenjeni poslovodstvu;
- cilj notranjega revidiranja je pomagati poslovodstvu, da bi učinkovito opravljajo vodstvene naloge;
- notranji revizor deluje v skladu z načeli, standardi in s temeljno listino o notranjerevizijski dejavnosti, ki jo sprejme poslovodstvo.

Pri notranjem revidiranju morajo revizorji spoštovati naslednja načela o strokovnosti in neodvisnosti (Kodeks notranjerevizijskih načel, 2011, str. 2–3):

- notranje revidiranje mora biti izvedeno strokovno in skrbno; revidirati sme oseba, ki je strokovno usposobljena in obvlada poklicne veščine;
- notranji revizor mora svoje delo opravljati s potrebno poklicno skrbnostjo;
- notranjerevizijski dejavnosti se mora zagotoviti neodvisnost, notranji revizor pa je dolžan delovati nepristransko;
- področje dela notranjih revizorjev obsega neodvisno in nepristransko dajanje zagotovil za delovanje in svetovanje, kar naj prispeva k izboljšanju poslovanja in povečanju poslovne varnosti ter poslovnih koristi organizacije.

Notranji revizor mora upoštevati spodaj naštetna načela o organiziranosti notranjerevizijske dejavnosti (Kodeks notranjerevizijskih načel, 2011, str. 4):

- notranjerevizijski predstojnik je odgovoren, da se naloge notranjerevizijske dejavnosti uresničujejo pravno in ekonomsko ustrezno;
- notranjerevizijski predstojnik načrtuje notranje revidiranje;
- notranjerevizijski predstojnik izdelava merila in program za kadrovanje, za usposabljanje notranjega revizorja in za vrednotenje njegovega dela;
- notranjerevizijski predstojnik izdelava in uresničuje program zagotavljanja kakovosti notranjerevizijske dejavnosti;

- notranjerevizijski predstojnik usklajuje delo notranjega revizorja z delom drugih dajalcev zagotovil in svetovalnih storitev.

Notranji revizorji svoje naloge izvajajo v skladu z upoštevanjem načel o metodiki dela (Kodeks notranjerevizijskih načel, 2011, str. 4–5):

- notranje revidiranje mora biti odobreno in nadzorovano;
- za vsako revizijsko nalogo je potrebno izdelati izvedbeni načrt revidiranja;
- notranji revizor mora podatke preveriti in ovrednotiti;
- notranji revizor mora poročati o svojih izsledkih;
- notranji revizor mora spremljati uresničevanje izsledkov notranje revizije in predlaganih ukrepov.

1.2.5 Kodeks poklicne etike notranjega revizorja in Kodeks etike Inštituta notranjih revizorjev

Kodeks poklicne etike notranjega revizorja (2004, str. 1–4) je zapis pravil, katere mora upoštevati vsakdo, ki opravlja naloge notranjega revidiranja. Poklicna etika notranjemu revizorju narekuje, da se posveti svojemu delu in da skrbi za njegovo kakovost. Kodeks je sestavljen iz dveh skupin načel; in sicer temeljnih načel poklicne etike in načel obnašanja.

Temeljna načela poklicne etike (Kodeks poklicne etike notranjega revizorja, 2004, str. 1):

- notranji revizor mora slediti visokim standardom strokovne sposobnosti, morale in dostojanstva;
- notranji revizor mora stalno spremljati strokovne dosežke na revizijskem področju in se stalno strokovno usposablja;
- sodelovanje med notranjimi revizorji temelji na tovarištvu, odkritosti in prenašanju izkušenj.

Načela obnašanja (Kodeks poklicne etike notranjega revizorja, 2004, str. 2):

- strokovnost in odgovornost (notranji revizor sme prevzeti samo naloge, katere bo opravil strokovno in neoporečno; delovati mora v skladu s slovenskimi predpisi, revizijskimi načeli in standardi; pri opravljanju svojih nalog mora biti zanesljiv v vseh zadevah, ki se nanašajo na notranjerevizijsko dejavnost; pri svojem delu je dolžan z nenehnim izpopolnjevanjem teoretičnega znanja in veščin ohranjati visoko raven strokovnosti in strokovne vestnosti; notranji revizor je dolžan oskrbovati odločevalne ravni v organizaciji s pomembnimi in zanesljivimi informacijami);
- molčečnost (notranji revizor ne sme razkrivati informacij nepooblaščenim osebam; informacije, do katerih pride, mora uporabljati preudarno; svoje podrejene je dolžan obveščati o zaupni naravi informacij, ki jih pridobi pri delu);
- neoporečnost (notranji revizor se mora izogibati vsaki dejavnosti, ki bi mu onemogočila neoporečno opravljanje notranjerevizijskih nalog. Od sodelavca, stranke, kupca,

dobavitelja ali drugega poslovnega partnerja ne sme sprejeti nobene večje vrednosti, ker bi to škodovalo oziroma bi utegnilo škodovati njegovemu strokovnemu in moralnemu ugledu pa tudi ugledu stroke in Inštituta; notranji revizor se je dolžan izogibati dejanskim ali navideznim navzkrižjem interesov; notranji revizor je dolžan ugotavljati strokovne pomanjkljivosti ali druge ovire, ki onemogočajo odgovorno presojanje ali uspešno opravljanje posameznih dejavnosti, in druge obveščati o njih);

- neodvisnost in prizadevnost (notranji revizor se zavzema za organizacijske rešitve, ki spoštujejo njegovo neodvisnost; notranjerevizijski predstojnik odgovarja za ustanovitev in delovanje notranje revizije v svoji organizaciji; notranji revizor je dolžan poenotiti notranjerevizijska poročila, ki morajo biti sestavljena vestno in pošteno do vseh uporabnikov; notranji revizor je dolžan povečevati zanesljivost, učinkovitost, gospodarnost in uspešnost delovanja organizacije. V skladu s to zahtevo zagotavlja za odločevalne ravni kakovostne informacije, ki jih pridobiva pri opravljanju notranjerevizijskih nalog);
- vestnost pri poročanju (notranji revizor je dolžan odločevalnim ravnam v podjetju poročati pošteno in odkrito; vse pomembne informacije, ki bi izboljšale uporabnikovo razumevanje poročil, pripomb in predlogov, mora popolnoma razkriti).

Kodeks etike Inštituta notranjih revizorjev (2011, str. 1–2) se uporablja z namenom pospeševanja etične kulture v stroki notranjega revidiranja. Kodeks je obvezen in namenjen stroki notranjega revidiranja; širi se preko opredelitev notranjega revidiranja z vključitvijo dveh najbolj pomembnih sestavin; to so načela in navade notranjega revidiranja in pravila vedenja, ki opisujejo norme obnašanja, ki se pričakujejo od notranjih revizorjev. Kodeks uporabljajo tako organizacije, manjše družbe kot posamezniki, ki opravljajo notranjerevizijske storitve. Kodeks etike Inštituta Notranjih revizorjev sestoji iz načel in pravil vedenja, kamor uvrščamo neoporečnost, nepristranskost, zaupnost in usposobljenost notranjih revizorjev.

1.3 Mednarodni standardi strokovnega ravnanja pri notranjem revidiranju

Mednarodne standarde strokovnega ravnanja pri notranjem revidiranju (Slovenski inštitut za revizijo, 2010, str. 1–25) sprejema Ameriški inštitut notranji revizorjev. Njihov namen je:

- opredeliti temeljna načela, ki predstavljajo ravnanje pri notranjem revidiranju;
- ustvariti podlago za izvajanje in pospeševanje koristi notranjega revidiranja;
- določiti podlago za ovrednotenje notranjerevizijskih dosežkov;
- pospešiti in izboljšati postopke in delovanje podjetij.

Mednarodni standardi strokovnega ravnanja pri notranjem revidiranju so sestavljeni iz standardov značilnosti, standardov delovanja in standardov izvedbe. Standardi značilnosti obravnavajo lastnosti organizacij in posameznikov, ki se ukvarjajo z notranjim revidiranjem. Standardi delovanja se nanašajo na notranje revidiranje in dajejo ustrezna sodila, na podlagi katerih jih je mogoče presojati. Tako standardi značilnosti kot standardi delovanja se uporabljajo pri vseh notranjih revizijah. Standardi izvedbe pa nadgrajujejo standarde značilnosti in standarde delovanja in so vzpostavljeni za dajanje zagotovil in svetovanje.

Storitve dajanja zagotovil vsebujejo objektivno presojo notranjih revizorjev o dokazu, na podlagi katerega revizor poda neodvisno mnenje ali sklepe v zvezi z delovanjem organizacije, področjem dela, postopki, ureditvijo ali kako drugi zadevo. Notranji revizor določi naravo in obseg posla dajanja zagotovil. V storitve dajanja zagotovil so vključene tri stranke: (1) oseba ali skupina, ki je neposredno povezana z organizacijo, delovanjem, področjem nalog, postopki, ureditvijo. Tu je govora o lastniku postopka; (2) oseba ali skupina, ki ocenjuje. Govorimo o notranjem revizorju; in (3) oseba ali skupina, ki bo oceno uporabila. Tu pa je govora o uporabniku.

Storitve svetovanja so nasveti in so opravljene na posebno zahtevo naročnika posla. Narava in obseg posla svetovanja sta sporazumno določena s stranko (naročnikom) in vključujejo dve stranki: (1) osebo ali skupino, ki daje nasvet. Tu govorimo o notranjem revizorju; in (2) osebo ali skupino, ki išče in dobi nasvet. Tu je govora o naročniku posla. V primeru, da notranji revizor opravlja storitve svetovanja, mora ohranjati nepristranskost in ne sme prevzemati poslovodskih nalog.

Poleg naštetih standardov pa Mednarodni standardi strokovnega ravnanja pri notranjem revidiranju vsebujejo še pojmovnik, ki opredeljuje vsebino ključnih izrazov, ki se uporabljajo na področju notranjega revidiranja.

2 PREVARE V RAČUNOVODSKIH IZKAZIH

2.1 Opredelitev prevar ter razlike med prevarami in napakami

Organizacije in njihovi vodje so v današnjem hitro spreminjajočem se poslovnem okolju stalno pod pritiski, ki so pogosto tudi razlog, da je njihov način poslovanja nepošten in nezakonit. Posledice takšnega ravnanja lahko opazimo tako v slovenskem poslovnem okolju (stečajni in prisilne poravnave v družbah kot so SCT, Merkur, Vegrad in Istrabenz) kot tudi v tujini, kjer v zadnjih letih beležimo ogromno finančnih škandalov (Enron, WorldCom, Parmalat, propad banke Lehman Brothers). Zato je organizacije potrebno stalno nadzorovati in preprečevati tovrstna kazniva dejanja in vzpostavljati nov način vedenja poslovdij, lastnikov, nadzornih organov ter notranjih in zunanjih revizorjev, od katerih se pričakuje, da bodo svoje delo opravljali v skladu s strokovnimi in poklicnoetičnimi pravili.

Mednarodni standardi strokovnega ravnanja pri notranjem revidiranju (Slovenski inštitut za revizijo, 2010, str. 23) opredeljujejo prevare (angl. *fraud*) kot vsako nelegalno dejanje, ki je po svojem značaju goljufija, utaja ali izraba zaupanja. Tovrstna dejanja niso odvisna od grožnje z nasiljem ali fizične prisile. Prevare zagrešijo tako posamezniki kot stranke z namenom, da bi pridobili denar, lastništvo ali storitve, da bi se izognili plačilu ali izgubi storitev ali da bi varovali osebe ali poslovno prednost.

Godsday in Akpovwre (2010, str. 5) definirata prevaro kot namerno dejanje enega ali več članov posloводства, zaposlenih ali celo tretjih oseb, da bi prikazali zavajajoče računovodske izkaze, na podlagi katerih bi lahko pridobili neupravičene koristi. Avtorja pravita, da prevare vključujejo tudi razne manipulacije, kot so ponarejanje ali spreminjanje dokumentov, poneverbo sredstev, prezgodnje evidentiranje prihodkov, neevidentiranje vseh obveznosti itn.

Avellanet (2010, str. 10–14) pravi, da se prevare dogajajo predvsem zaradi velikih pritiskov v poslovnem okolju (slab finančni položaj organizacij, strah pred izgubo službe, osebne finančne težave zaposlenih). Prevare, ki se pojavljajo v različnih okoliščinah, so po njegovem mnenju velika grožnja za vsako organizacijo, saj je končni rezultat vsake odkrite prevare enak: izguba vrednosti organizacije za njihove deležnike oziroma interesne skupine. Konkurenca je v današnjem globalnem poslovnem okolju zelo močna in organizacije se srečujejo z različnimi težavami, kot je npr. še vedno prisotna gospodarska in finančna kriza. Posledice so hude, saj nekatere organizacije poslujejo z izgubo oziroma dosežajo minimalne finančne rezultate.

Ravno zaradi svetovne gospodarske krize pa strokovnjaki pravijo, da je nevarnost povečanja prevarantskih dejanj še večja. Naraščanje brezposelnosti, zmanjšanje vrednosti nepremičnin, spremembe v hipotekarnih kreditih, zmanjšanje naložb so razlogi in motivi, zaradi katerih lahko posamezniki podležejo pritiskom in zagrešijo prevare, da bi pridobili denar, lastništvo ali kakršnokoli drugo korist (Dickins, 2010, str. 38).

Glede na raziskave, katere je opravila mednarodna skupina PriceWaterhouseCoopers, največ prevar v evropskih organizacijah in družbah povzročijo zaposleni in posloводство, manjši del prevar pa izpeljejo zunanji sodelavci. Tu gre predvsem za velike korporacije, ki želijo svojo dejavnost širiti na nove, bolj tvegane trge, nadzorovanje teh trgov pa je zaradi zapletenih transakcijskih struktur težje – posloводство stalno teži k zniževanju stroškov, pripadnost zaposlenih je v velikih družbah manjša, priložnosti za nezakonita dejanja pa ogromno (Povh, 2009, str. 136–137).

Avtorji Haas, Karim, Lessard in Siegel (2011, str. 19–25) opozarjajo na to, da hiter razvoj informacijske in komunikacijske tehnologije organizacijam na eni strani omogoča produktivno in učinkovito doseganje zastavljenih ciljev, na drugi strani pa hiter tehnološki razvoj tako poslovodjem kot tudi zunanjim in notranjim revizorjem ponuja mnogo priložnosti za pridobitev koristi ali prednosti zase ali za kako drugo osebo. Govorijo o trikotniku prevar, ki je sestavljen iz treh elementov, ki so potrebni za izvedbo posameznih prevar:

- motiv (angl. *rationalization*);
- pritisk (angl. *pressure*) in
- priložnost (angl. *opportunity*).

Da posameznik zagreši prevaro, mora za to imeti nek tehten razlog. Pri motivu gre za način, kako prevarant opravičuje svoje dejanje (začasno izposojanje denarja, saj nihče ne bo prizadet

...). Ljudje izvajajo prevare zaradi različnih pritiskov (finančne težave, doseganje nerealnih poslovnih ciljev, življenje na veliki nogi ...), vedno pa mora posameznik imeti priložnost, da prevaro lahko izpelje. Obseg priložnosti je odvisen od pooblastil, s katerimi zaposleni razpolaga (npr. ali ima možnost dostopa do sredstev družbe). Zelo pomembno na tem mestu je tudi zaupanje, ki je odvisno od sistema notranjih kontrol, ki predstavlja eno od glavnih orodij preprečevanja prevar (Slovenski inštitut za revizijo, 2009, str. 4).

Prevare se pojavljajo tako v slovenskem poslovnem okolju kot tudi v tujini. V Ameriki je raziskava, katero je opravilo Združenje veščakov za preiskovanje gospodarskega kriminala (angl. *Association of Certified Fraud Examiners – ACFE*) pokazala, da tamkajšnje organizacije izgubijo približno 7 odstotkov svojih letnih prihodkov zaradi prevar, kar predstavlja približno 994 milijard dolarjev bruto domačega proizvoda. Raziskava je tudi pokazala, da se prevare pojavljajo predvsem v družbah, kjer nimajo vzpostavljenih ustreznih notranjih kontrol. Zato je potrebno usmeriti pozornost na mehanizme za preprečevanje in odkrivanje prevar, kar vključuje predvsem oblikovanje in ustrezno delovanje notranjih kontrol kot tudi sodelovanje z notranjimi revizorji (Cezair, 2009, str. 22–24).

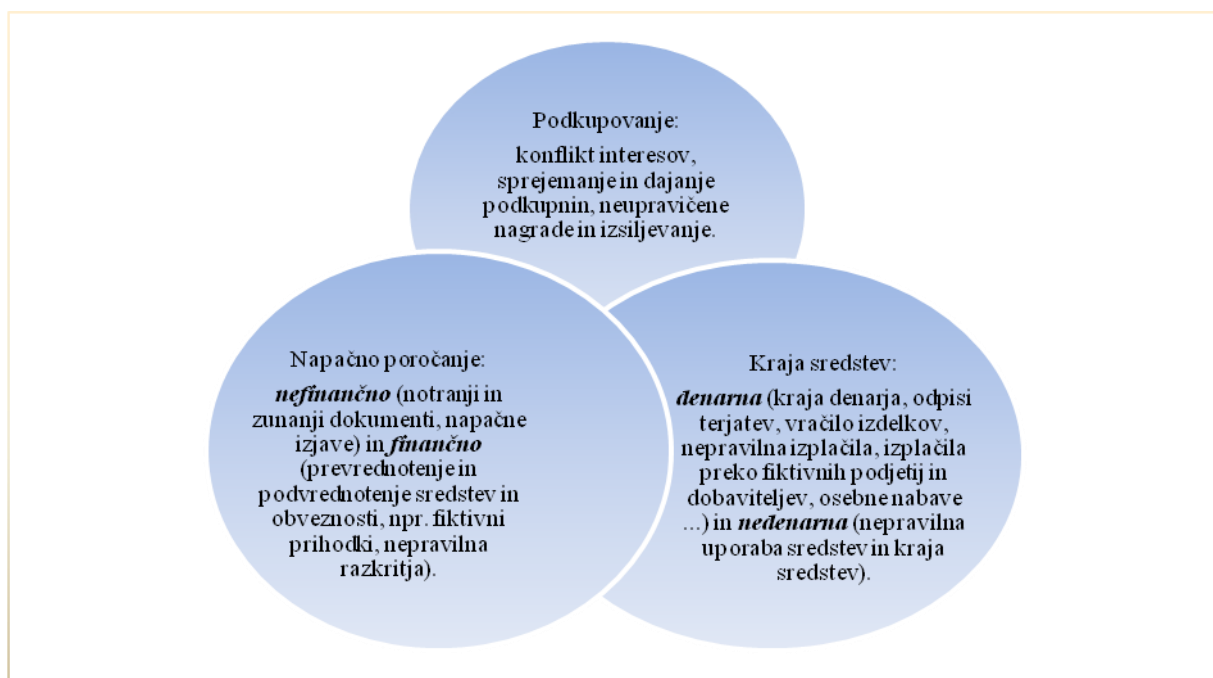
V slovenskem poslovnem okolju Koletnik in Kolar (2008, str. 20) govorita o različnih vrstah gospodarskega kriminala. Sem uvrščamo oškodovanje organizacij od druge pravne ali fizične osebe ter oškodovanje na podlagi notranjih povzročiteljev. Med pomembna kazniva dejanja spadajo prevare, nezvestobe, poneverbe, ponarejanje listin in dokumentov ter korupcija.¹ Poleg termina prevara se v revizijski stroki pojavlja tudi termin napaka, kjer gre za nenamerno napačno navedbo v računovodskih izkazih. Lahko se pojavi tudi zaradi opustitve zneska ali razkritja.²

V naslednjih poglavjih se bom osredotočila na vrste prevar. Najprej pa v Sliki 1 povzemam seznam prevar, katere je predstavilo Združenje veščakov za preiskovanje gospodarskega kriminala (angl. *Association of Certified Fraud Examiners – ACFE*) v svojem Poročilu za leto 2010 o zaposlenskih prevarah in izkoriščanju.

¹ Prevara je oškodovanje drugega na podlagi zmot in napačnih dejstev; nezvestoba pomeni, da nekdo ni izpolnil svojih dolžnosti in namenoma želi škoditi neki drugi osebi; poneverba pomeni prilaščanje drugih stvari; ponarejanje listin pomeni izdajanje nepravilnih listin; pri korupciji pa gre za podkupljiva dejanja.

² Poznamo več vrst napak. Najbolj prisotne so napake pri zbiranju ali obdelovanju podatkov, iz katerih so sestavljeni računovodski izkazi (npr. matematične in tipkarske napake), potem se pogosto pojavi napačna računovodska ocena (popravki terjatev, vrednosti zalog) in napaka pri uporabi računovodskih načel oziroma standardov (knjiženje na konto stroškov namesto na konto osnovnih sredstev, napačno razumevanje standardov, zamenjava dolgoročnih in kratkoročnih naložb).

Slika 1: Seznam prevar

Vir: Report to the nations on occupational fraud and abuse, 2010, str. 7.

2.2 Vrste prevar glede na raven v organizaciji

Praksa kaže, da se danes srečujemo predvsem z dvema vrstama povzročiteljev prevar: s poslovodstvom ali z zaposlenci. Prvi povzročajo bolj komplicirane primere prevar, in sicer gre večinoma za prevarantsko prikazovanje računovodskih informacij; drugi pa povzročajo poneverbe sredstev (Slovenski inštitut za revizijo, 2011, str. 2).

2.2.1 Poslovodska prevara

Poslovodska prevara je prevara, v katero so vpleteni eden ali več članov poslovodstva neke organizacije ali pristojnih za upravljanje, da bi dosegli neke koristi za samo organizacijo ali za lastne potrebe. So težje preverljive, kajti poslovodstva se po navadi ne kontrolira, ampak se kontrolira le zaposlene. Tovrstne prevare lahko škodijo tako zunanjim kot tudi notranjim članom organizacije, kot so zaposleni, kupci, dobavitelji.

Skamlič (2009, str. 188) navaja nekaj primerov poslovodskih prevar:

- nezakonita plačila (npr. politični prispevki);
- podkupnine uradnikov, strank ali dobaviteljev za pridobitev novega posla ali pospeševanja prodaje;
- namerno in nepravilno pripoznavanje in vrednotenje transakcij, sredstev, obveznosti in prihodkov, kamor spada tudi nepravilno izkazovanje transfernih cen;
- prodaja ali prenos fiktivnih sredstev;
- namerne napake za zmanjšanje davčne obveznosti;

- prepovedane poslovne dejavnosti itd.

Združenje veščakov za preiskovanje gospodarskega kriminala (angl. *Association of Certified Fraud Examiners – ACFE*) je mnenja, da je v sheme prevar najbolj pogosto vpleteno vrhovno poslovodstvo. V praksi se pogosto pojavijo skrivni dogovori, npr. med generalnim direktorjem in finančnim direktorjem, da revizorju kot revizijski komisiji ne bosta posredovala potrebnih informacij, ali jih celo zadržita, z namenom, da prevare ne bi bile odkrite (Silver, Fleming & Riley, 2008, str. 47).

Enako v svojem prispevku ugotavljata tudi avtorja Harrast in Mason-Olsen (2007, str. 24), ki pravita, da poslovodske prevare težje odkrijemo, saj se kontrole nad poslovodstvom v praksi izvajajo bolj redko.

Raziskava družbe PriceWaterhouseCoopers iz leta 2007, v katero je bilo zajetih 5400 organizacij iz 40 držav, med njimi je bilo vključenih tudi 125 organizacij iz Rusije, je pokazala, da večino prevar v Rusiji izvedejo člani poslovodstva, saj so visoko izobraženi, razpolagajo z ustreznimi informacijami in so bolj iznajdljivi pri prikrivanju prevar (Economic crime: people, culture & controls, 2007, str. 8).

Raziskava družbe KPMG iz leta 2010, katero je izvedla med organizacijami v Singapurju in čigar rezultati so bili predstavljeni v letošnjem letu, je pokazala, da je bilo 17 % prevar storjenih s strani poslovodstva. Ta odstotek prevar je precej visok, če ga primerjamo z raziskavo iz leta 2008, kjer je bilo odkritih 9 % poslovodskih prevar (KPMG Singapore Fraud Survey Report 2011, 2011, str. 3–6).

2.2.2 Zaposlenska prevara

Združenje veščakov za preiskovanje gospodarskega kriminala (angl. *Association of Certified Fraud Examiners – ACFE*) definira zaposlensko prevaro kot izkoriščanje sredstev in drugih virov organizacije, da bi zaposlena oseba dosegla cilje in koristi v svoje dobro (Cezair, 2009, str. 22).

Skamlič (2009, str. 188) opredeljuje primere zaposlenskih prevar:

- sprejem podkupnine in zaslужka;
- preusmeritev posla, ki bi ustvarjal dobiček za podjetje, na zaposlenega ali zunanjo stranko;
- poneverba denarja ali premoženja in hkratno ponarejanje računovodskih evidenc za prikritje dejanja;
- namerno prikrivanje ali zavajanje v zvezi z določenimi dogodki ali transakcijami;
- terjatve, predložene za storitev ali blago, ki niso bile izvedene ali blago sploh ni bilo dostavljeno;
- kraja sredstev organizacije;
- namerno nedelovanje v situacijah, ko je potrebno pravočasno in hitro ukrepanje;

- nezakonita uporaba zaupnih/notranjih informacij ali nezakonita manipulacija omrežij informacijske tehnologije ali operacijskih sistemov itd.

V poročilu Združenja veščakov za preiskovanje gospodarskega kriminala iz leta 2008 o zaposlenskih prevarah in izkoriščanju je navedenih 959 primerov zaposlenskih prevar, odkritih med januarjem 2006 in januarjem 2008. Poročilo tudi navaja, da ameriške organizacije zaradi prevar izgubijo približno 7 % letnih prihodkov. Zaposlenska prevara predstavlja za organizacijo velik strošek, poleg tega je potrebno ogromno časa oziroma nekaj let, da se zaposlenska prevara razkrije. V poročilu se omenja tudi slabo delovanje notranjih kontrol, kar tudi botruje k večjemu nastanku prevar v organizacijah. Združenje prav tako ugotavlja, da so v organizacijah z manj kot 100 zaposlenimi bolj nagnjeni k zaposlenskim prevaram in izkoriščanju, saj v manjših organizacijah pogosto ne vzpostavijo ustreznih notranjih kontrol za preprečevanje zaposlenskih prevar predvsem zaradi pomanjkanja denarnih sredstev in ustreznega kadra (Cezair, 2009, str. 22–31).

V samem poročilu so navedene tudi značilnosti tipičnega zaposlenskega prevaranta. Te značilnosti so (Cezair, 2009, str. 27–28):

- več kot 50 % prevarantov je imelo srednješolsko izobrazbo;
- 59,1 % prevarantov je bilo moškega spola;
- 67 % prevarantov je delovalo samih;
- v 87,4 % primerov je prevarant kaznivo dejanje storil prvič;
- več kot 50 % prevarantov je bilo starih čez 40 let.

O zaposlenskih prevarah se je veliko pisalo že v 80-ih in 90-ih letih prejšnjega stoletja. Ena od raziskav v letu 1980 je vključevala 9175 zaposlencev iz treh različnih panog. Ena tretjina vprašanih je priznala, da so kradli sredstva organizacije, kot so npr. končne zaloge ali trgovsko blago (Cezair, 2009, str. 24).

Raziskava družbe KPMG iz leta 2010 je odkrila, da so bili v 46 % primerov prevar vpleteni zaposleni, tovrstna prevara pa je v primerjavi z raziskavo iz leta 2008 močno narasla, saj je bila zaposlenska prevara takrat odkrita le v 29 % primerov. Raziskava je tudi pokazala, da so zaposlenske prevare najbolj zaskrbljujoče oblike prevar v prihodnosti, sledita ji podkupovanje in korupcija (KPMG Singapore Fraud Survey Report 2011, 2011, str. 3–10).

Kot razloge za naraščanje prevar med letoma 2008 in 2011 so anketiranci navedli (KPMG Singapore Fraud Survey Report 2011, 2011, str. 7):

- zaposleni in poslovodstvo niso bili ustrezno seznanjeni z okoliščinami, ki nakazujejo prisotnost prevar (t.i. rdeče zastavice);
- šibka informacijsko-komunikacijska tehnologija;
- šibko delovanje poslovodstva;
- skrivni dogovori med zaposlenimi in tretjimi strankami;

- pomanjkanje etičnega ravnanja;
- pomanjkanje fizičnega varovanja;
- dogovori med zaposlenimi in
- zaposlenske prevare.

Ena od starejših raziskav iz leta 1996 navaja 6 kategorij za prepoznavanje zaposlenskih prevar (Cezair, 2009, str. 26):

- nepravilnosti pri vodenju poslovnih knjig;
- simptomi notranjih kontrol;
- nepravilnosti pri analizah;
- življenjski slog;
- vedenjski znaki in
- namigi ter pritožbe.

2.3 Vrste prevar glede na vrsto namerno napačnih navedb

Mednarodni standard revidiranja 240 (Slovenski inštitut za revizijo, 2009, str. 1–55), ki se sicer nanaša na zunanje revidiranje, opisuje revizorjeve naloge, povezane z obravnavanjem prevar pri reviziji računovodskih izkazov. Standard (2009, str. 5) opredeljuje, da napačne navedbe v računovodskih izkazih lahko izhajajo iz prevare ali napake. Odločujoči dejavnik za razlikovanje med prevaro in napako je v namernosti in nenamernosti dejanja, ki povzroči napačno navedbo v izkazih. Za revizorjevo obravnavanje sta pomembni dve vrsti namerno napačnih navedb, in sicer napačne navedbe zaradi prevarantskega računovodskega poročanja in zaradi poneverbe sredstev.

2.3.1 Prevarantsko računovodsko poročanje

Napačne navedbe lahko izhajajo iz prevarantskega računovodskega poročanja. Gre za namerne napačne navedbe ali opustitev zneskov in razkritij v računovodskih izkazih, katerih namen je zavesti uporabnike računovodskih izkazov. Poznamo več oblik prevarantskega računovodskega poročanja, kot so npr. prikrojevanje, ponarejanje ali spreminjanje računovodskih evidenc ali listin, na podlagi katerih so sestavljeni računovodski izkazi, napačne navedbe ali namerne opustitve poročanja o dogodkih, poslih ali drugih pomembnih informacijah, namerno napačna uporaba računovodskih načel, ki se nanašajo na merjenje, pripoznavanje, razvrščanje, predstavljanje ali razkrivanje.

Raziskava, katero je opravil Deloitteov forenzični center v letu 2009, kaže, da je predčasno prikazovanje prihodkov najbolj pogosta oblika prevarantskega računovodskega poročanja, ki se najbolj pogosto pojavlja na področju tehnologije programske opreme. Raziskava navaja tudi shemo oblik prevarantskih računovodskih poročanj, ki so bila najbolj pogosta v letih 2007 in 2008. Sem spadajo (Avellanet, 2010, str. 13–16):

- predčasno prikazovanje prihodkov;
- neustrezno razkrivanje podatkov;
- neupravičeni stroški;
- neevidentiranje vseh obveznosti;
- neustrezno knjiženje rezervacij;
- podkupovanje in razne podkupnine;
- neustrezno vrednotenje sredstev;
- neustrezno evidentiranje dobrega imena;
- neustrezno vodenje investicij in
- neustrezno evidentiranje terjatev.

O prevarantskem računovodskem poročanju se je v svojem poročilu tako v letu 1994 kot letu 2010 razpisal Odbor podpornih organizacij komisije za ceste (angl. *Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission-COSO*). Namen poročila je bil pripraviti analizo o prevarantskem računovodskem poročanju, katerega je preiskovala ameriška Komisija za vrednostnice in borze (angl. *Securities and Exchange Commission, SEC*). Spodaj je navedenih nekaj ugotovitev poročila iz leta 2010 (Bahr, Luman, Albrecht & Blau, 2010, str. 5):

- število primerov prevar, odkritih med letoma 1987 in 1997, je bilo 294 in je med letoma 1998 in 2007 naraslo na 347;
- osebna vpletenost vrhnjega posloводства v prevare med letoma 1997 in 2007 je narasla iz 83 % na 89 %, kar pomeni, da je bilo med vsemi prevarami vpletenih 89 % generalnih direktorjev ali finančnih direktorjev ali celo oba in
- najbolj pogosta oblika prevare, to je v 60 % odkritih primerov, je bilo prezgodnje evidentiranje prihodkov. Tovrstna prevara je bila v poročilu Odbora iz leta 1994 odkrita v 50 % primerov. Ostale oblike prevar so bile prevrednotenje sredstev, oslabitev stroškov in poneverba sredstev.

Raziskava Deloitteovega forenzičnega centra kot poročilo Odbora podpornih organizacij komisije za ceste sta pokazala, da je v praksi najbolj pogosta oblika prevarantskega računovodskega poročanja predčasno prikazovanje prihodkov. Kot kaže poročilo Odbora, je prisotnost prevar v letih med 1997 in 2007 stalno rastla, zato avtorji predlagajo, da je na tem mestu glavna vloga notranjih revizorjev, ki morajo svoje znanje stalno izpopolnjevati, saj bodo le tako zmožni pravočasno odkriti in preprečiti nastanek prevar.

2.3.2 Poneverba sredstev

Poneverba sredstev pomeni krajo sredstev organizacije. Izvede se lahko na več načinov (Slovenski inštitut za revizijo, 2009, str. 19):

- poslovodstvo ali zaposleni utajijo razne prejeme;
- poslovodstvo ali zaposleni se poslužujejo z opredmetenimi sredstvi ali intelektualnim premoženjem organizacije;

- plačilo za blago ali storitev, čeprav ga organizacija ni prejela in
- uporaba sredstev v lastne namene.

Zaposleni v različnih organizacijah po celem svetu se pri svojem delu stalno srečujejo z različnimi oblikami poneverbe sredstev. Kljub temu, da sprva tovrstna dejanja, kot so kraja premoženja organizacije, vpogled v elektronsko pošto, zlorabe plačilnih kartic ali skimming, niso pomembna in zaskrbljujoča, pa lahko zaradi teh dejanj organizacije na dolgi rok utrpijo ogromno škodo. Za poneverbo sredstev so bolj dovzetne manjše družbe, predvsem zato, ker notranje kontrole niso vzpostavljene ali pa so šibke (Lasko, 2009, str. 14).

Ena od najbolj pogostih oblik poneverbe sredstev, ki se pojavlja v praksi, je kraja sredstev organizacije. Različne raziskave so pokazale, da se večina organizacij po svetu sooča bodisi s krajo, raznimi poneverbami podatkov, tatvinami manjših vrednosti ter drugimi oblikami poneverbe sredstev (Avellanet, 2010, str. 22).

V poneverbo sredstev so vpleteni »nezvesti« zaposlenci, ki s prikritim načinom dela uspejo denarne tokove delodajalca preusmeriti na lastne bančne račune. Raziskava, ki jo je opravila revizijska družba PriceWaterhouseCoopers v letu 2007 in je zajela 5400 organizacij iz 40-ih držav, je pokazala, da je v povprečju 30 % organizacij imelo izgubo zaradi poneverbe sredstev (Buckhoff, Higgins & Sinclair, 2010, str. 31).

Podjetje Deloitte je v letu 2010 opravilo raziskavo o prevarah v državah Arabskega zaliva, v katero je bilo zajetih 1100 anketirancev, od katerih je 35 % vprašanih priznalo, da je bila njihova organizacija soočena z vsaj enim prevarantskim dogodkom v zadnjem letu. Več kot tretjina vprašanih je navedla, da je gospodarska kriza povzročila večje število prevarantskih dogodkov. Izsledki raziskave pa so tudi pokazali, da sta bili najbolj pogosti obliki prevar kraja sredstev družbe in zloraba zaupnih podatkov, velik trend pa postajajo tudi spletne prevare, npr. kraja elektronskih podatkov (GCC fraud survey 2011; Facing the challenge of fraud, 2011, str. 5–8).

Tudi raziskava družbe KPMG iz leta 2011 navaja, da bodo morale organizacije v prihodnje pozornost usmeriti predvsem k spletnim prevaram. Težava se kaže v pomanjkanju znanja, kako so spletne prevare izvedene ter kako njihov nastanek preprečiti, to pa predvsem zaradi hitrega razvoja informacijske tehnologije, ki postaja iz dneva v dan bolj kompleksna (KPMG Singapore Fraud Survey Report 2011, 2011, str. 22).

Družba KPMG je leta 2010 opravila raziskavo, in sicer v Avstraliji in Novi Zelandiji, kjer so odkrili, da je poneverba sredstev najbolj pogosta, in sicer se v organizacijah najbolj pogosto soočajo s krajo sredstev (Fraud and Misconduct Survey 2010, 2010, str. 30).

Raziskava družbe PriceWaterhouseCoopers iz leta 2009 je pokazala, da so najbolj pogoste oblike gospodarskega kriminala (The Global Economic Crime Survey, 2009, str. 6):

- poneverba sredstev (kot najbolj pogosta oblika prevare že v raziskavi iz leta 2007);
- računovodske prevare ter
- podkupovanje.

Dve tretjini vprašanih (anketo je izpolnilo več kot 3000 predstavnikov različnih organizacij iz več kot 54 držav) se je med letoma 2008 in 2009 soočilo s poneverbo sredstev. Tovrstno oblike prevare, ki je bila najbolj pogosta v zadnjih 10 letih, od kar je družba PriceWaterhouseCoopers začela z raziskavami, je najtežje preprečiti, a obenem najlažje odkriti. 38 % anketirancev v raziskavi iz leta 2009 se je soočilo z računovodskimi prevarami, 27 % pa s podkupovanjem. Prisotnost prevar je tudi odvisna od velikosti organizacije. Večja kot je organizacija, večja je verjetnost, da se v njej izvajajo prevare. Kot je pokazala raziskava, je bilo 46 % organizacij z več kot 1000 zaposlenimi soočenih vsaj z eno obliko gospodarskega kriminala (The Global Economic Crime Survey, 2009, str. 6–10). Ta ugotovitev se v primerjavi s poročilom Združenja veščakov za preiskovanje gospodarskega kriminala iz leta 2008 razlikuje, kjer so ugotovili, da manjša kot je organizacija, večja je verjetnost prisotnosti prevar (predvsem zaposlenskih prevar).

Notranji revizorji morajo biti pri svojem delu pozorni predvsem na naslednje kazalce, ki nakazujejo na možnost poneverbe sredstev (Avellanet, 2010, str. 22):

- manjkajoča zaloga blaga;
- pogosta menjava orodij, pripomočkov in ostalih artiklov, katere družba redko uporablja;
- obveščanje s strani zaposlencev, da sredstva družbe manjkajo;
- gotovinski primanjkljaji;
- slabo fizično varovanje zaloge velike vrednosti in
- pomanjkanje odgovornosti nad uporabo službenih vozil in ostalih sredstev družbe.

Čeprav v organizacijah ne morejo popolnoma preprečiti poneverb sredstev, pa poslovodstvo v svoje poslovne procese lahko vpelje korake, s katerimi lahko ublažijo morebitne posledice, ki bi jih lahko prinesla tovrstna dejanja. Zato naj bi v organizacijah (Lasko, 2009, str. 15):

- vpeljali učinkovite notranje kontrole;
- vpeljali funkcijo zunanjega ali notranjega revidiranja;
- oblikovali aktivno in odgovorno revizijsko komisijo;
- sledili konservativni računovodski šoli;
- imeli urejen sistem stabilnega upravljanja;
- sledili etičnim vrednotam in morali;
- se izogibali zunanjim pritiskom na upravljanje;
- vse zaposlene obvestili o posledicah, ki jih prinaša poneverba sredstev;
- vsi zaposleni bili seznanjeni z različnimi oblikami prevar, poleg tega naj bi se spodbujalo, da se morebitne prevare nemudoma prijavijo;
- vodili evidenco vseh transakcij;
- bili vsi zaposleni pošteni in sledili etičnim standardom ter

- forenzični računovodje naključno opravljali preiskave in bi s tem zagotavljali, da upravljanje na vseh ravneh organizacije poteka odkrito in pošteno.

Na podlagi navedenih podatkov iz raziskav lahko ugotovimo, da prevare iz leta v leto naraščajo, kar pomeni, da za seboj puščajo ogromno škodo organizacijam, ki na račun prevar izgubljajo ogromno prihodkov. Raziskave, ki so jih opravile družbe Deloitte, KPMG ter PriceWaterhouseCoopers na različnih koncih sveta, so pokazale podobne rezultate, in sicer so ugotovili, da se organizacije danes soočajo z različnimi oblikami prevar, tako poslovodskimi kot zaposlenskimi. V praksi pa prevladujeta prevarantsko računovodsko poročanje, predvsem predčasno prikazovanje prihodkov, ter poneverba sredstev. Čeprav so se organizacije s prevarami soočale že v preteklosti in je bilo vpeljanih veliko mehanizmov za njihovo odkrivanje in preprečevanje, pa je v obdobju gospodarske krize njihova prisotnost še narasla, saj je kar nekaj anketirancev mnenja, da je gospodarska kriza problem glede prevar še poglobila. Poleg znanih oblik prevar pa morajo danes organizacije veliko pozornosti usmeriti tudi k novim oblikam prevar, kot so spletne prevare in prevare, ki se izvajajo izven organizacij v obliki organiziranega kriminala. Raziskave so tudi pokazale, da veliko prevarantov svoje delo opravlja samostojno, s tem pa lažje prikrijejo svoja prevarantska dejanja. Da bi se prevare pravočasno odkrile, je potrebno v organizacije vpeljati čim več novih preventivnih ukrepov. Poleg tega je potrebno vzpostaviti ustrezne sisteme nadzora ter notranje kontrole, čigar delovanje je potrebno ves čas spremljati in posodabljati. Ključnega pomena pa so tudi moralne in etične vrednote posameznika in dosledno upoštevanje kodeksa poslovne etike in profesionalnega obnašanja v posameznih organizacijah.

2.4 Različne okoliščine in prisotnost prevar

Avellanet (2010, str. 19–20) v svojem prispevku ugotavlja, da je prikazovanje prihodkov (angl. *revenue recognition*) najbolj pogosta oblika prevarantskega računovodskega poročanja in predstavlja pereč problem za vsako organizacijo. To pa je tudi eden od razlogov, da naj bi notranji revizorji več pozornosti namenili pregledovanju nastalih prihodkov v organizaciji. Poleg tega naj bi bili predvsem pozorni na posamezne okoliščine, t. i. rdeče zastavice (angl. *red flags*), ki nakazujejo, da so prevare že prisotne ali da jih bodo izvršili zaposlenci, poslovodstvo ali neka tretja oseba. Vodje prodaje, komercialisti, osebe, ki so zadolžene za upravljanje odnosov s strankami, imajo v organizaciji najboljšo pozicijo, da preprečijo nastanek prevar, ki izhajajo iz prikazovanja prihodkov oziroma neustreznega prikazovanja letih, poleg tega lahko »dvignejo rdečo zastavico«, kadar pri svojem delu naletijo na sumljive okoliščine, ki bi nakazovale morebitno prisotnost prevar. Na drugi strani pa ne smemo zanemariti tudi vloge računovodij, poslovodstva in kot že večkrat omenjeno, notranjih revizorjev, ki imajo v organizaciji vse možnosti in pristojnosti, da lahko pravočasno odkrijejo prevare. Spodnja tabela prikazuje okoliščine, s katerimi se lahko srečajo notranji revizorji, ko preučujejo morebitno prisotnost prevar.

Tabela 2: Okoliščine, ki nakazujejo potencialno prisotnost prevar

<p>Nedoslednosti v računovodskih evidencah:</p> <ul style="list-style-type: none"> – posli, ki niso vpisani v celoti ali pravočasno ali so napačno vpisani glede zneska, računovodskega obdobja, razvrstitve ali usmeritve organizacije; – nedokumentirani ali neodobreni saldi ali posli; – prilagoditve v zadnjem trenutku, ki pomembno vplivajo na poslovni izid; – dokazi o dostopu zaposlenih do sistemov in evidenc, ki ni skladen s tistim, ki je potreben za izvajanje njihovih nalog, za katere so pooblaščenici; – namigi ali pritožbe revizorju o domnevni prevari.
<p>Nasprotujoči si ali manjkajoči dokazi:</p> <ul style="list-style-type: none"> – manjkajoči dokumenti; – dokumenti, ki se zdijo spremenjeni; – razpoložljivost samo fotokopiranih ali elektronsko posredovanih dokumentov, kadar se pričakuje, da obstajajo dokumenti v izvorni obliki; – pomembne nepojasnjene postavke pri usklajevanju; – veliko dobropisov in drugih prilagoditev v evidencah terjatev do kupcev; – nerazpoložljivi ali manjkajoči elektronski dokazi, kar ni v skladu z navadami ali usmeritvami hranjenja evidenc v organizaciji itd.
<p>Problematični ali nenavadni odnosi med revizorjem in poslovodstvom:</p> <ul style="list-style-type: none"> – zavrnitev dostopa do evidenc, naprav, določenih zaposlenih, odjemalcev, dobaviteljev ali drugih, pri katerih bi lahko iskali revizijske dokaze; – neprimerni časovni pritiski s strani poslovodstva za razrešitev zapletenih in spornih zadev; – nenavadna zamuda organizacije pri dajanju zahtevanih informacij; – preprečevanje dostopa do ključnega izvršilnega osebja in naprav informacijske tehnologije, vključno z varnostnim in razvojnim osebjem ter operaterji; – nepripravljenost za dodajanje ali popravljanje razkritij v računovodskih izkazih, da bi bili popolnejši in razumljivejši; – nepripravljenost za pravočasno odpravo prepoznanih pomanjkljivosti notranjega kontroliranja itd.
<p>Drugo:</p> <ul style="list-style-type: none"> – nepripravljenost poslovodstva, da dovoli revizorju srečanje s pristojnimi za upravljanje na samem; – računovodske usmeritve, ki se razlikujejo od norm v panogi; – pogoste spremembe računovodskih ocen, ki se ne kažejo kot posledice sprememb okoliščin; – dopuščanje kršitev kodeksa vedenja v organizaciji.

Vir: Slovenski inštitut za revizijo, 2009, str. 53–55.

Ker je približno 90 % primerov prevar odkritih naključno, je tako za zunanje kot notranje revizorje nujno potrebno stalno izboljševanje znanja o značilnostih prevar. Praksa je pokazala, da je premajhna ozaveščenost glede opozorilnih znakov prevar največji razlog, zakaj do prevar sploh pride. Smiselno je, da notranji revizorji pripravijo kontrolni seznam »rdečih zastavic« v skladu z revizijskimi standardi. Na tak način revizorji ne bodo spregledali dejavnikov tveganja prevar (Cezair, 2009, str. 29).

In tako je prav Združenje veščakov za preiskovanje gospodarskega kriminala (angl. *Association of Certified Fraud Examiners – ACFE*) v svojem poročilu iz leta 2008 pripravilo seznam prevar, kjer so navedene najbolj pogoste vedenjske značilnosti morebitnih prevarantov (angl. *behavioral red flags*), katerim morajo notranji revizorji nameniti še posebno pozornost, v primeru, da se pri delu z njimi soočijo. Te značilnosti so (Cezair, 2009, str. 29–31):

- prevaranti živijo preko svojih zmožnosti;
- finančne težave;
- špekulantsko obnašanje;
- težave z nadzorom;
- nepripravljenost na deljenje dolžnosti;
- osebne težave (kot je npr. ločitev);
- tesni stiki s strankami;
- znaki vzkipljivosti, sumljivosti;
- težave z odvisnostjo;
- težave, povezane s kaznivimi dejanji v preteklosti;
- težave, povezane s preteklo zaposlitvijo;
- pritožbe glede neprimerne plačila;
- zavračanje dopusta itd.

Različne raziskave so pokazale, da morajo notranji revizorji svoja znanja s področja prevar stalno izpopolnjevati, kajti bolje kot bodo poznali in razumeli različne značilnosti prevar, boljše se bodo proti njihovem nastanku lahko tudi borili, s tem pa bodo organizaciji prinesli dodano vrednost in ji omogočili pogoje brezskrbnega poslovanja tudi v prihodnosti.

2.5 Odgovornost za napake in prevare

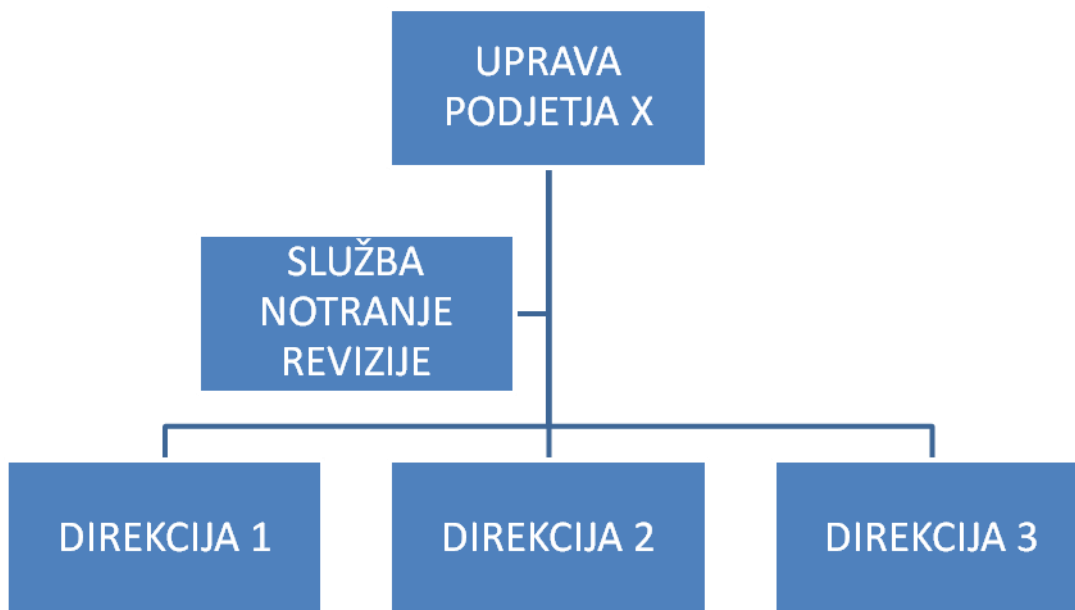
Za ugotavljanje prevar se pogosto najema zunanje strokovnjake. Zato je tudi večina napotkov v zvezi s prevarami v reviziji opredeljenih v Mednarodnem standardu revidiranja 240 (Slovenski inštitut za revizijo, 2009, str. 1–55), ki govori o revizorjevih nalogah, povezanih z obravnavanjem prevar pri reviziji računovodskih izkazih, in kot sem že omenila, se nanaša na zunanje revidiranje. Kljub temu pa se mora tudi notranji revizor pri svojem delu držati napotkov, kako ravnati v primeru, da odkrije prevaro, kdo v organizaciji prevzema odgovornost za preprečevanje in odkrivanje prevar ter komu notranji revizor poroča, če odkrije prevaro ali le sumi, da prevara obstaja.

V standardu 1210.A2 (Slovenski inštitut za revizijo, 2010, str. 6), bolj natančno gre tukaj za Standard značilnosti (strokovnost), je zabeleženo: »Notranji revizor mora imeti dovolj znanja, da oceni tveganje prevare in način njihovega obravnavanja v organizaciji, vendar se od njega ne pričakuje, da bi imel strokovno znanje osebe, katere glavna naloga je odkrivati in raziskovati prevare.« Iz standarda je jasno razvidno, da se od notranjih revizorjev ne pričakuje, da odkrivajo prevare, ampak da dovolj dobro poznajo delovanje notranjih kontrol

in da dovolj hitro zmorejo prepoznati priložnost za prevaro. Prepoznati morajo znake, ki nakazujejo na morebiten nastanek prevar, in jih obenem znati tudi preprečiti.

Glavno odgovornost za napake in prevare nosi poslovodstvo oziroma pristojni za upravljanje, ki so odgovorni tako za preprečevanje kot za odkrivanje prevar, poleg tega je poslovodstvo odgovorno za izgradnjo in delovanje varovalnega sistema, ki preprečuje in odkriva morebitne prevare. Predvsem pa poslovodstvo prevzema odgovornost za vzpostavitev ustreznih notranjih kontrol za preprečevanje in zmanjševanje prevar (Koletnik, 2007, str. 272–273).

Slika 2: Shema delovanja službe za notranjo revizijo

Organizacijska shema na Sliki 2 prikazuje, kako naj bi bila v družbi organizacijsko umeščena notranja revizija. Iz slike je razvidno, da notranja revizija deluje kot štabna enota. Štabne enote pripravljajo odločitve in služijo kot podpora poslovodstvu. Oblikujejo se kot pomoč in razbremenitev vodilnih delovnih mest, nimajo pa pravice odločati oziroma posegati v samo poslovanje (Kaše, Lipičnik, Mihelič & Zupan, 2007, str. 18). Tako lahko rečemo, da notranji revizor nudi podporo poslovodstvu, s tem ko ga pravočasno opozori na napake oziroma prevare. Tudi v primeru, da notranji revizor le sumi na napako ali prevaro, mora o tem nemudoma obvestiti poslovodstvo. Prav tako mora ravnati, če ugotovi dejansko storjeno napako ali prevaro. V primeru pa, da je storjeno kaznivo dejanje, je le-to potrebno javiti organom pregona. Čeprav je vloga notranjega revizorja pri odkrivanju in preprečevanju prevar in napak zelo pomembna, pa glavno odgovornost za prevare in napake, kot že večkrat omenjeno, nosi poslovodstvo oziroma uprava, ki se nahaja na najvišji ravni, kot je prikazano na Sliki 2.

Posledice prevar so lahko za organizacijo drastične. Prevare lahko preprečijo izvajanje strategije organizacije; lahko vplivajo na njen propad ali na pomembne investicijske izgube;

zaradi prevar organizacije in družbe zamujajo tržne priložnosti in izgubljajo potencialne in obstoječe stranke; prevare lahko tudi vplivajo na padec morale zaposlenih, saj so le-ti izgubili zaupanje v vodilni kader. Ena od najhujših posledic prevar pa je zagotovo izguba ugleda. Iz teh razlogov je potrebno povečati odgovornost poslovodstva za obvladovanje prevar (Slovenski inštitut za revizijo, 2009, str. 5).

Godsday in Akpovwre (2010, str. 1–14) sta mnenja, da bi poslovodstvo oziroma organi vodenja za svoje zaposlene morali organizirati oziroma oblikovati t. i. programe za prepoznavanje prevar (angl. *fraud awareness programme*). Vzpostavitev takšnega programa je v nekaterih organizacijah prinesla pozitivne rezultate, ki se kažejo predvsem v zmanjšanju nastanka prevar. Vsak zaposleni prevzema odgovornost za odkrivanje prevare. Poleg zaposlenih to odgovornost prevzema tudi revizijska komisija, ki mora identificirati vrsto prevare, določiti stopnjo verjetnosti in pomena prevare ter opredeliti dejanja, s katerimi lahko vpliva na zmanjšanje vrzeli v obstoju in delovanju notranjih kontrol.

Poleg zgoraj omenjenega programa avtorja predlagata, da poslovodstvo definira t. i. politiko prevar (angl. *fraud policy*). To je listina, v kateri je opredeljeno, kako je potrebno ravnati v primeru, da je prevara odkrita; kdo je odgovoren za preiskovanje nastale prevare; v njej je tudi definirano, da je potrebno vse primere nastanka prevar oziroma kakršnakoli dejanja, povezana s prevarami, nemudoma posredovati revizijski komisiji, ki deluje znotraj organizacije. Večina organizacij, to velja predvsem za tuje družbe, že takoj ob ustanovitvi opredeli tudi kodeks etike, katerega morajo upoštevati vsi zaposleni, vključno z vrhnjim poslovodstvom. Drugače pa je pri definiranju politike prevar. Najbolj pogosta napaka v praksi je, da poslovodstvo politiko prevar opredeli šele, ko je prevara že nastala oziroma je bila že odkrita. To pa je žal prepozno. Kajti v takem primeru je prevara že storjena in sedaj je naloga poslovodstva, da hitro ukrepa in se skuša iz te situacije rešiti karseda hitro in s čim manjšimi posledicami, ki bi vplivale na nadaljnje poslovanje.

Poslovodstvo mora biti vedno usmerjeno v prihodnje delovanje organizacije in zato je njegova glavna odgovornost, da prevare pravočasno odkrije oziroma kar je še bolje, da z učinkovitim delovanjem notranjih kontrol onemogoči njihov nastanek, saj poslovodstvo poleg ustreznih preventivnih ukrepov razpolaga tudi z vsemi pristojnostmi, katere mu omogočajo, da uspešno in učinkovito opravlja svoje delo, kamor sodi tudi odkrivanje in preprečevanje prevar.

Kot že omenjeno, naj bi organizacije v svoje delovne procese uvedle različne programe in preventivne ukrepe, s katerimi bi pravočasno odkrile ali celo preprečile nastanek prevar. Takega mnenja je tudi avtor Hespeneheide (2006, str. 34), ki v svojem prispevku navaja nekaj bistvenih elementov učinkovitih programov boja proti goljufijam in prevaram (angl. *antifraud program*). Ti elementi, katere podrobneje opišem v nadaljevanju, so: kontrolno okolje (angl. *control environment*), odprte telefonske linije oziroma klicni center za postopek prijave suma prevar (angl. *whistleblower hotlines*) in ocena tveganja prevar (angl. *fraud risk assessment*).

Kontrolno okolje se nanaša na aktivnosti boja proti goljufijam, kamor spada tudi učinkovito delovanje notranjih kontrol. Na tem mestu se pojavi poslovodstvo oziroma vrhnji managerji, katerih glavna naloga in odgovornost je, da svoje zaposlene seznanijo, da sta le etično in legalno obnašanje dopustni model ravnanja v organizaciji. Poslovodstvo mora v svojih internih aktih opredeliti način dela vseh zaposlenih na vseh organizacijskih ravneh, in sicer kodeks etike in ravnanja. Nekateri strokovnjaki za notranje kontrole pravijo, da opredelitev t. i. kulture »delati prave stvari« (angl. *doing the right thing*) predstavlja glavno komponento učinkovitega delovanja notranjih kontrol.

Naslednji element so odprte telefonske linije oziroma klicni center za postopek prijave suma prevar. V zvezi s tem elementom se pojavi tudi termin »whistleblower«, katerega slovenski prevod se glasi »žvižgač«. Žvižgač je oseba, ki razkrije napačno ravnanje v neki organizaciji, po navadi gre za kršitev zakona in korupcijo (Webster's encyclopedic unabridged dictionary of the English language, 1996, str. 2167). V tem primeru govorimo o odprti telefonski liniji oziroma o klicnem centru, ki deluje znotraj organizacije. Vsak zaposleni mora biti seznanjen z načinom njenega delovanja in naloga poslovodstva je, da zaposlene spodbuja k njeni uporabi. Vzpostavitev odprtih telefonskih linij in klicnih centrov predpisuje tudi Sarbanes-Oxleyev zakon v Sekciji 301. Poleg tega je Združenje ACFE objavilo, da je bilo z uporabo odprtih telefonskih linij odkritih precejšnje število prevarantskih dejanj v različnih družbah in organizacijah (Hespenheide, 2006, str. 34).

Kot zadnjega od treh bistvenih elementov programov boja proti goljufijam in prevaram pa Hespenheide navaja oceno tveganja prevar. Vodilni kadri morajo obvezno oceniti tveganje nastanka prevar. Poslovodstvo mora preveriti, v kakšnem okolju organizacija posluje, kako zaposleni opravljajo svoje delo in dolžnosti. Poslovodstvo se mora zavedati, da hitre spremembe v poslovnem svetu in razni pritiski lahko vplivajo na nastanek prevar, zato je potrebno v poslovne procese pravočasno vpeljati preventivne programe in ustrezne notranje kontrole z namenom, da se prepreči nastanek novih prevar in goljufij. Poslovodstvo mora posebno pozornost nameniti naslednjim dejanjem oziroma okoliščinam, v katerih se podjetje znajde, ko ocenjuje tveganje prevar, in sicer mora poslovodstvo spremljati, da so prihodki pripoznani v ustreznem obdobju; poslovodstvo mora ustrezno razdeliti naloge in obveznosti med vse zaposlene; posebno pozornost mora poslovodstvo nameniti pomembnim, a nenavadnim vknjižbam ter zapletenim računovodskim procesom.

V nadaljevanju se bom osredotočila na to, kako pomembna je vloga notranjih revizorjev pri preprečevanju in odkrivanju prevar, predvsem v današnjem poslovnem okolju, kjer so organizacije nagnjene k različnim tveganjem in se še vedno nahajajo pod močnim vplivom gospodarske krize, katere posledice tako v Sloveniji kot po svetu še niso odpravljene (nekateri družbe in organizacije so propadle, druga se proti temu borijo, nekateri posamezniki pa si v takih tveganjih okoliščinah poskušajo napolniti svoje žepe). Poleg finančne in gospodarske krize iz leta 2008 pa smo ponovno pričeli s novo krizo, t. j. ameriški in evropski dolžniški krizi. Vsi budno čakamo in spremljamo, kaj bodo posledice te krize prinesle v

slovensko poslovno okolje. Poslovodstva bodo morala vzpostaviti primerne modele učinkovitega obvladovanja tveganj, saj bodo le z njihovo uporabo uspešno nadzorovala poslovne procese in pri tem preprečila nastanek prevar in napak.

3 VLOGA NOTRANJEGA REVIZORJA PRI PREPREČEVANJU IN ODKRIVANJU PREVAR

3.1 Zakonska podlaga in predpisi za revizorjevo obravnavanje prevar

Notranji revizor mora razpolagati z ustreznim znanjem, da odkrije znamenja prevar in napak. Sposoben mora biti ovrednotiti, kolikšno bi lahko bilo tveganje prevar. Prav tako mora oceniti uspešnost delovanja notranjih kontrol. Pri svojem delu mora biti ves čas pozoren na znake, ki lahko kažejo na pojave prevar in napak. Ker notranji revizor v organizaciji opravlja tudi svetovalno vlogo, je zelo pomembno, da razpolaga z znanjem s področja zakonodaje in da tudi sledi njenim spremembam. Poleg zakonodaje pa mora pri svojem delu upoštevati tudi razna strokovna navodila notranjih revizorjev.

3.1.1 Zakon o gospodarskih družbah

Zakon o gospodarskih družbah (Ur.l. RS, št. 65/2009-UPB3, 83/2009 Odl.US: U-I-165/08-10, Up-1772/08-14, Up-379/09-8, 33/2011, 91/2011, 100/2011 Skl. US:U-I-311/11-5, v nadaljevanju ZGD-1) predstavlja temeljna statusna pravila ustanovitve in poslovanja gospodarskih družb. Zakon je bil v preteklosti deležen kar nekaj sprememb, kajti Slovenija je morala leta 2004 z vstopom v Evropsko unijo prevzeti njen pravni red in predpise. Tako je bilo potrebno v ZGD-1 prenesti tudi direktivo Evropskega parlamenta in Sveta o obveznih revizijah za letne in konsolidirane računovodske izkaze iz leta 2006. Spremembe so začele veljati 2008 in so zahtevale ustanovitev revizijskih komisij za družbe, z vrednostnimi papirji katerih se trguje na organiziranem trgu. Čeprav se zakon večinoma sklicuje na zunanjo revizijo, je kljub temu potrebno, da je vsak notranji revizor z zakonom in njegovimi predpisi ustrezno seznanjen.

Zakon o gospodarskih družbah izpostavlja pomen povezanosti med notranjo revizijo in revizijsko komisijo tako, da med najpomembnejše naloge revizijske komisije uvršča nadzor nad delovanjem notranjih kontrol v družbi, notranje revizije in sistemov obvladovanja tveganj. To je pomembno predvsem zato, ker revizijska komisija lahko opravlja neodvisen nadzor na delom notranjih revizorjev, lahko določa prioritete notranjerevizijskih nalog, saj naj bi bila revizijska komisija odgovorna za spremljanje učinkovitosti delovanja notranjega revidiranja v organizaciji, prav tako pa komisija lahko opravlja tudi nadzor nad delom poslovodstva, čeprav se v samo delo poslovodstva ne sme vmešavati. Revizijska komisija mora pregledati postopke organizacije za odkrivanje prevar, preveriti mora, ali je v organizaciji vzpostavljen ustrezen sistem za obvladovanje tveganj in da notranje kontrole

delujejo. Zelo pomembno je tudi to, da ima revizijska komisija ustrezne pogoje za delovanje, da razpolaga z ustreznim kadrom ter da ima možnosti za nenehno izpopolnjevanje.

Revizijska komisija pomaga, da notranji revizorji izboljšajo komunikacijo z nadzornim svetom, saj mora komisija zagotoviti, da ima notranji revizor neposreden dostop do predsednika nadzornega sveta. Poleg tega revizijska komisija nadzornemu svetu imenuje tudi kandidata za zunanjega revizorja letnega poročila družbe (Združenje nadzornikov Slovenije, 2009, str. 11 & 41).

3.1.2 Zakon o preprečevanju pranja denarja

Pri svojem delu mora notranji revizor upoštevati tudi Zakon o preprečevanju pranja denarja (Ur.l. RS, št. 79/2001, 52/2002-ZDU-1, 59/2002, 60/2007-ZPPDFT, 47/2009 Odl.US: U-I-54/06-32, 48/2009 popr., v nadaljevanju ZPPD). Na tem mestu je potrebno omeniti, da je bil naziv Zakona spremenjen, kajti Slovenija je morala svojo zakonodajo prilagoditi mednarodni skupnosti in tako prenesti ostala priporočila mednarodne skupnosti in predvsem direktive Evropske skupnosti. S tem je bil razglašen Zakon o preprečevanju pranja denarja in financiranja terorizma.

Pranje denarja je po zakonu katerokoli ravnanje, s katerim se prikriva izvor denarja ali drugega premoženja, pridobljenega s kaznivim dejanjem. Vključuje zamenjavo ali kakršen koli prenos denarja ali drugega premoženja, ki izvira iz kaznivega dejanja, in skrivanje ali prikrivanje prave narave, izvora, nahajanja, gibanja, razpolaganja, lastništva ali pravic v zvezi z denarjem ali drugim premoženjem, ki izvira iz kaznivega dejanja (ZPPD, 2001).

Financiranje terorizma je opredeljeno kot zagotavljanje ali zbiranje oziroma poskus zagotavljanja ali zbiranja denarja ali drugega premoženja zakonitega ali nezakonitega izvora, posredno ali neposredno, z namenom ali zavedajoč se, da bo v celoti ali delno uporabljeno za izvedbo terorističnega dejanja ali da ga bo uporabil terorist oziroma teroristka ali teroristična organizacija (ZPPD, 2001).

Ena od mnogih nalog notranjega revizorja je ugotavljanje nepravilnosti, kriminala, prevar, korupcije in ostalih oblik nezakonitega delovanja. Čeprav bi lahko rekli, da to delo spada predvsem med obveznosti policije, inšpekcije in ostalih nadzornih institucij, vloga notranjega revizorja pri tem ni zanemarljiva. Notranji revizor naj bi v okviru računovodskega poročanja preiskoval in ocenjeval, kakšna so poslovna tveganja ter kako učinkovito delujejo notranje kontrole. V primeru, da notranje kontrole ne delujejo učinkovito, mora notranji revizor opraviti še dodatne poskuse, da odkrije, ali se slabosti res pojavljajo. Na tem mestu se za pomoč lahko obrne na pravne strokovnjake, policiste, varnostnike ali poklicne preiskovalce kriminalnih dejanj.

Tudi 45. člen zakona pravi, da je v organizacijah obvezno potrebno vzpostaviti redne notranje kontrole za odkrivanje in preprečevanje pranja denarja in financiranja terorizma. Ker se število pojavov prevar in korupcije iz dneva v dan povečuje, je potrebno oblikovati načrte, kako kljub ugotovljenim slabostim organizirati delo (kot je npr. neustrezno delovanje notranjih kontrol), saj bi na tak način lahko prevare povsem odpravili oziroma preprečili njihov morebitni nastanek.

Da pa bi se organizacije lahko učinkovito borile proti pranju denarja, je nujno potrebno vzpostaviti medsebojno sodelovanje strokovnjakov iz različnih področij in strok, kot so zunanji in notranji revizorji, policija, varnostniki, sodstvo, strokovnjaki s področja računovodstva in financ, inštitucije in uradi, ki se ukvarjajo z odkrivanjem in preiskovanjem prevar in korupcije, to sta Urad Republike Slovenije za preprečevanje pranja denarja in Komisija za preprečevanje korupcije.

3.1.3 Strokovna navodila Ameriškega inštituta notranjih revizorjev: Notranje revidiranje in prevare

Mednarodni standardi strokovnega ravnanja pri notranjem revidiranju so temelj za uspešno izvajanje notranjerevizijskih storitev. Poleg Standardov pa Inštitut na svojih spletnih straneh objavlja tudi praktična navodila za notranje revizorje. Dostop do njih imajo člani Inštituta brezplačno, ostali neprijavljeni uporabniki pa imajo dostop omejen. Ker je glavna tema moje magistrske naloge vloga notranjega revizorja in prevare, bom na tem mestu predstavila praktična navodila za obvladovanje prevar, ki so zapisana v poročilu Ameriškega inštituta notranjih revizorjev (*Managing the Business Risk of Fraud: A Practical Guide, 2008*) in so objavljena na njihovih spletnih straneh z neomejenim dostopom.

V poročilu je predstavljenih pet temeljnih načel v procesu tveganj prevar, ki naj bi služila upravnemu odboru, vrhovnemu poslovodstvu, notranjemu in zunanjemu revizorju pri njihovem boju proti prevaram, kajti prav vsak od omenjenih posameznikov v okviru svojih pristojnosti prevzema odgovornost za tveganje prevar v organizaciji. Potrebno je določiti programe, s katerimi se v organizacijah uravnavajo tveganja prevar; ugotoviti je treba, kako prepoznati tveganje prevar; na kakšen način se preprečuje nastanek prevar itn. V poročilu najdemo napotke, kako lahko z različnimi organizacijskimi strukturami in oblikami vzpostavimo lastne programe za uravnavanje tveganja prevar. Pri pripravi poročila, katerega so sestavili v dveh letih, je sodelovalo več kot 20 strokovnjakov s področja identificiranja, odkrivanja, preprečevanja in preiskovanja prevar.

Poročilo je sestavljeno iz petih temeljnih načel, katera naj bi se vpeljala v delovne procese, in sicer z namenom učinkovitega odkrivanja in preprečevanja prevar. V nadaljevanju povzemam kratko vsebino posameznih načel:

- 1. načelo: vsaka organizacija mora oblikovati program za upravljanje s tveganji prevar (angl. *fraud risk management program; anti-fraud programs*), ki naj vključuje zapisane

politike in načela, v katerih upravni odbor in poslovodstvo pojasnjujeta svoja pričakovanja in zahteve glede upravljanja s tveganji prevar;

- 2. načelo: redno je potrebno vrednotiti morebitno izpostavljenost tveganjem prevar, saj se na tak način prepoznajo potencialne prevarantske okoliščine, nastanek katerih morajo preprečiti;
- 3. načelo: potrebno je oblikovati preventivne ukrepe (programe in tehnike) za preprečevanje potencialnih prevar;
- 4. načelo: opraviti je potrebno preiskave, kadar preventivni ukrepi zatajijo;
- 5. načelo: potrebno je poročati o potencialnih tveganjih prevar; oblikovati je potrebno učinkovit pristop za preiskave in izboljšave na področju preprečevanja prevar.

V zadnji nekaj letih je v poslovnem svetu možno zaznati ogromno prevarantskega obnašanja, kriminala in raznih goljufij. Zaradi tega je mnogo organizacij v svoje delovne procese vpeljalo nove mehanizme, s katerimi želijo preprečiti ali predčasno odkriti prevare. Kot posledica boja proti prevaram in goljufijam so v nekaterih organizacijah začeli stremeti k bolj etičnemu in poštenemu načinu poslovanja. Tako vedenje in kulturo obnašanja se pričakuje tako od celotnega poslovodstva kot tudi od vseh zaposlenih, revizijske komisije, notranjih in zunanjih revizorjev, dobaviteljev, strateških partnerjev, kupcev itn.

Da bi zaščitili poslovanje in delovanje ter deležnike organizacij pred negativnimi posledicami, katere lahko pustijo prevare, mora uprava opredeliti, katere specifične skupine prevar, napak in goljufij posredno in neposredno vplivajo na njihovo delovanje. Zato je tudi stalno potrebno ocenjevati tveganje prevar glede na velikost, panogo, v kateri organizacija posluje, in glede na zastavljene cilje. Vsako ocenjevanje tveganj prevar naj vključuje opredelitev tveganja, verjetnost nastanka tveganja, pomembnost ocene tveganja prevar in odziv na tveganje.

Svetovno gospodarstvo se nahaja v informacijski dobi in v globalnem okolju, ki sta med drugim prinesla ogromno prednosti, kot je hiter razvoj informacijske tehnologije, ki je precej olajšal poslovanje s strankami, strateškimi partnerji in dobavitelji. Na drugi strani pa imata tako hiter napredek tehnologije kot tudi globalizacija negativne posledice, saj so zaradi hitrejšega poslovanja in s tem tudi hitrejšega prenosa podatkov organizacije bolj nagnjene k tveganjem prevar. Zato mora notranji revizor opredeliti tvegane poslovne procese, možne scenarije prevar in odkriti znake možnih prevar. Naloga notranjega revizorja je tudi ta, da preveri, ali je sistem obvladovanja tveganj prevar ustrezen in ali je sistem delovanja notranjih kontrol zanesljiv, da lahko pravočasno odkrije ali prepreči morebiten nastanek prevare. Poročilo Ameriškega inštituta notranjih revizorjev navaja tudi razliko med preprečevanjem in odkrivanjem prevar. Preprečevanje prevar obsega zapisane politike, načela, postopke, usposabljanja in komuniciranje, ki preprečujejo možnost nastanka prevar. Odkrivanje prevar pa se osredotoča na aktivnosti in tehnike, katere omogočajo hitro prepoznavanje prevar oziroma je z njihovo uporabo možno ugotoviti, ali je prevara že nastala oziroma ali se bo v kratkem pojavila.

Strokovnjaki Ameriškega inštituta notranjih revizorjev, Ameriškega inštituta potrjenih javnih računovodij, Združenje preizkuševalcev prevar in ostali strokovnjaki, ki so sodelovali pri poročilu, so mnenja, da žal ne obstaja takšen sistem notranjih kontrol, ki bi v celoti omogočal preprečitev nastankov prevar. Če notranji revizor sumi na prevaro, mora nadaljevati s preiskovanjem, svoje ugotovitve pa takoj posredovati poslovodstvu in nadzornemu organu, ki morata prav tako sodelovati pri preiskovanju prevar. Da bi se organizacije, kjer so bile prevare razkrite, čim prej opomogle, tako finančno kot tudi poslovno, je smiselna predhodna priprava načrta za preiskovanje prevar ter za vpeljavo izboljšav v poslovne procese.

Za vsako organizacijo je smiselno vzpostaviti preventivne pristope za uravnavanje tveganj prevar, saj na tak način lahko zmanjšajo izpostavljenost prevarantskim okoliščinam ter drugim napakam in goljufijam. Čeprav se organizacije v celoti ne morejo izogniti ali zmanjšati prevar in z njimi povezanim tveganjem, je kljub temu na voljo kar nekaj mehanizmov, s katerimi lahko vsaj ublažijo njihov pojav. Kot že omenjeno, naj bi organizacije sledile petim temeljnim načelom in tako lahko s kombinacijo učinkovitega upravljanja s tveganji, z ocenjevanjem tveganj prevar, z odkrivanjem in preprečevanjem prevar (vključno s specifičnimi programi boja proti prevaram) kot tudi s koordinacijo in pravočasnim začetkom preiskovanja prevar ter z vzpostavitvijo izboljšav v poslovne procese pripomorejo k bistvenemu zmanjšanju nastanka prevar.

Prevare predstavljajo področje, s katerim se nekatere organizacije in njihovi vodje niso pripravljene spopasti oziroma se proti njim boriti. Zavedati se moramo, da spopadanje s prevarami in tudi njihovo obvladovanje organizaciji omogoča, da v svoji panogi lahko zasede vodilno mesto. Če so v organizaciji vzpostavljeni ustrezni preventivni ukrepi, kamor sodi tudi ustrezno delovanje notranjih kontrol, in imajo obenem že vnaprej pripravljene načrte, kako se odzvati na morebiten sum na prevaro, je to učinkovit pristop za doseganje vodilnega položaja, kajti hiter odziv in ukrepanje ob nevarnosti sta bistvena elementa, ki organizacijam omogočata preživetje v današnjem hitro spreminjajočem se globalnem poslovnem okolju (Managing the Business, Risk of Fraud: A Practical Guide, 2008, str. 1–45).

3.2 Notranjerevizijske aktivnosti pri obravnavanju prevar

Preprečevanje in odkrivanje prevar in z njima povezano obravnavanje prevar sta sestavni del notranjerevizijskih aktivnosti. Od notranjih revizorjev se zahteva, da razpolagajo z ustreznim znanjem o prevarah, poznati morajo standarde in strokovna pravila notranjega revidiranja. Poleg tega morajo biti seznanjeni s preiskovalnimi postopki, da ugotovijo, če prevare res obstajajo. Notranji revizor svoje delo opravlja samostojno, lahko pa se poslužuje tudi pomoči strokovnjakov (veščakov). Pomembno pri preiskovanju in obravnavanju morebitnih prevar je, da ima notranji revizor polno podporo s strani poslovodstva in nadzornega organa.

Notranjerevizijske aktivnosti za obravnavanje prevar morajo biti sestavni del vsake notranje revizije, notranji revizor pa naj bi opravljal svetovalno vlogo in bi s tem predhodno pomagal

odkrivati prevare. Pri tem je bistveno, da je letni načrt dela službe notranje revizije zasnovan na podlagi ocenitve tveganja za pojav prevar, ki ga mora notranja revizija redno pripravljati skupaj z ostalimi službami (Skamlič, 2009, str. 93).

V nadaljevanju opišem štiri skupine notranjerevizijskih aktivnosti pri obravnavanju prevar, vsebino katerih sem povzela tako iz slovenske kot tuje literature, pri slednji sem se osredotočila predvsem na različne članke. Notranji revizor mora preveriti delovanje obstoječih notranjih kontrol, katerih sistem mora tudi ovrednotiti, ugotoviti mora, ali je v organizaciji zgrajen ustrezen sistem vrednotenja in obvladovanja tveganj prevar. V primeru pomanjkljivosti in neustreznega delovanja mora predlagati izboljšave.

3.2.1 Pregled delovanja obstoječih notranjih kontrol

Notranje revidiranje je odvisno od velikosti in ustroja organizacije ter od zahtev posloводства. Dejavnost notranjega revidiranja vključuje precej dejavnosti, kot je npr. preučevanje računovodskih in poslovnih informacij, pregledovanje poslovanja, obvladovanje tveganj, pregledovanje in upoštevanje zakonodaje. Poleg omenjenih dejavnosti pa je potrebno omeniti še dejavnost spremljanja notranjega kontroliranja v organizaciji. Tako je lahko notranjemu revidiranju dodeljena posebna odgovornost za pregledovanje notranjih kontrol, spremljanje njihovega delovanja in predlaganje njihovih izboljšav (Slovenski inštitut za revizijo, 2009, str. 7–8).

Ustrezno organiziranje poslovoidenja, planiranja in vodenja dopolnjujejo poslovodske kontrole, ki povečujejo možnost doseganja usmeritev in ciljev organizacije. Notranji revizorji preučujejo in vrednotijo te procese in na temelju svojih ugotovitev priporočajo ustrezne dopolnitve, spremembe ali dograditve notranjih kontrol. Notranji revizorji vrednotijo uspešnost in učinkovitost delovanja notranjih kontrol pri doseganju ciljev, ki se lahko nanašajo na doseganje etičnih vrednot, poslovnih ciljev, meritev delovanja ali doseganja drugih poslovnih ciljev. Za ustrezno uvajanje in nadziranje kontrol se uporabljajo različni metodološki pristopi, kot so na primer: COSO, CoCo ali Cadbury (Notranje kontrole – the Institute of Internal Auditors, 2011).

Menard, Mahnič, Dobnik in Nemeč (1994, str. 11) opredeljujejo notranje kontrole kot organizacijske ukrepe ter usklajeno delovanje postopkov in metod, ki so nujno potrebni v delovanju poslovnega subjekta, da je tako zagotovljena čim večja točnost, urejenost in učinkovitost v delovanju vseh delov organizacije. Notranje kontrole predstavljajo načrtno in sistematično vgrajene postopke in metode, ki zagotavljajo točnost, zanesljivost in popolnost evidenc ter pripravo pravih in resničnih računovodskih izkazov. Poleg tega omogočajo varovanje premoženja, preprečujejo in odkrivajo prevare in napake v poslovnih procesih ter zagotavljajo spoštovanje in izvajanje zakonov in načel.

Poslovodstvo in nadzorni organi že mnogo let iščejo učinkovite poti in načine, s katerimi bi lahko bolje in učinkoviteje nadzorovali svoje poslovne procese. Tako so organizacije začele z vzpostavitvijo notranjih kontrol, ki naj bi zagotavljale uresničevanje poslanstva in ciljev, obenem pa bi pripomogle z zmanjšanjem morebitnih tveganj (nastanek prevar in napak) v poslovnih procesih. Če je sistem notranjih kontrol učinkovit, organizaciji omogoča obvladovanje poslovanja, ki je danes nujno potrebno, če želi organizacija preživeti v hitro se spreminjajočem in konkurenčnem gospodarskem okolju. Notranje kontrole vplivajo na učinkovitost, na zmanjševanje tveganj prevar in omogočajo spoštovanje zakonov in predpisov.

Na tem mestu se pojavi notranji revizor, ki mora v primeru odkrivanja in seveda tudi pri preprečevanju prevar opraviti natančen pregled delovanja obstoječih notranjih kontrol. Ovrednotiti mora ustroj delovanja notranjih kontrol za sisteme znotraj organizacije, kjer so bile prevare odkrite. Presoditi mora, ali so notranje kontrole dovolj zanesljive, da lahko preprečijo prevare ali pomagajo pri odkrivanju prevar.

Skamlič (2009, str. 193) navaja nekaj notranjih kontrol, ki naj bi uspešno delovale pri preprečevanju nastanka prevar:

- kodeks etike;
- »Hot line« za prevare;³
- vzpostavitev sistema ključnih indikatorjev za prevare, ki jih podjetja uporabljajo kot preventivne ukrepe in
- izboljšanje procesnih kontrol, ki pomagajo pri preprečevanju prevar (npr. predhodno razkritje navzkrižja interesov).

Pri pregledu notranjih kontrol mora notranji revizor najprej preveriti njihovo prisotnost in kakovost. Kakšen bo obseg presojanja delovanja notranjih kontrol, je predvsem odvisno od finančnih sredstev, vloženih v to dejavnost, in od pričakovanih koristi za organizacijo. Ker so v zadnjih letih poslovanja izpostavljena različnim tveganjem, so organizacije v razvitem svetu množično začele vlagati v preventivne postopke, metode in kontrole (Jojić, 2002, str. 1).

Notranji revizorji ali osebe s podobnimi nalogami lahko prispevajo k spremljanju kontrol v organizaciji z ločenimi vrednotenji. Praviloma redno dajejo informacije o delovanju notranjega kontroliranja, pri čemer posvečajo veliko pozornost vrednotenju uspešnosti notranjega kontroliranja in sporočajo informacije o prednostih in slabostih ter dajejo priporočila za izboljšanje notranjega kontroliranja (Slovenski inštitut za revizijo, 2009, str. 63).

Če notranji revizor odkrije potrebo po novi ali dodatni vzpostavitvi notranjih kontrol, le-to predlaga poslovodstvu, da se sistem notranjih kontrol dopolni ali morda spremeni. Tako je

³ Gre za sistem »žvižgač«, o katerem je govora v poglavju 2.5 (str. 26).

tveganje manj verjetno ali celo nepomembno. Če notranji revizor ugotovi, da poslovodstvo ni uvedlo oziroma dopolnilo predlaganega sistema notranjih kontrol, bodisi zavestno bodisi poslovodstvo tega ni storilo, da bi omogočilo nadaljnje prevare, mora notranji revizor v takih primerih poročati direktno nadzornemu organu ali celo pristojnim osebam izven organizacije.

3.2.2 Vrednotenje sistema notranjih kontrol

Poleg že predstavljenega pregleda obstoječih notranjih kontrol mora notranji revizor tudi ovrednotiti sistem delovanja notranjih kontrol. Notranji revizor mora sistematično preveriti kontrolni sistem. Sem spada pregled vseh ključnih poslovnih in delovnih področij z vidika vzpostavitve in delovanja notranjega kontrolnega sistema.

Olach in Weeramantri (2009, str. 5–6) opisujeta, da je okvir modela COSO, ki se nanaša na notranje kontrole, ključen za vrednotenje sistema notranjih kontrol. Sestavljen je iz petih med seboj povezanih sestavin. Govorita o kontrolnem okolju, oceni tveganja, kontrolnih aktivnostih, informiranju in komuniciranju ter o nadzorovanju. Celotno odgovornost glede delovanja teh petih sestavin nosi poslovodstvo. Naloga vseh zaposlenih, vključno z notranjimi revizorji pa je, da pravočasno prepoznajo tveganja in ponudijo izboljšave, kadar so le-te nujno potrebne. Kontrolno okolje je osnova, na katerem temeljijo vse ostale štiri sestavine in predstavlja ozračje oziroma klimo, v katerem se organizacija nahaja. Ocena tveganja obsega prepoznavanje in analiziranje tveganja pomembne napačne navedbe. Poleg tega je tveganje stalno potrebno nadzorovati, z namenom, da se dosežejo zastavljeni cilji. Kontrolne aktivnosti so postopki in politike, ki poslovodstvu omogočajo, da ugotovi, ali se njihove usmeritve in navodila dejansko izvajajo. Informiranje in komuniciranje se nanašata na učinkovit informacijski sistem, preko katerega v organizaciji identificirajo, zbirajo, obdelujejo in posredujejo informacije, ki služijo kot podpora doseganja zastavljenih ciljev. Nadzor notranjih kontrol pomeni, da se kakovost delovanja sistema stalno ocenjuje in vrednoti (identificiranje in odpravljanje pomanjkljivosti delovanja notranjih kontrol za račun in v imenu lastnikov in poslovodstva).

Jojić (2002, str. 1) pravi, da je ocena učinkovitosti in delovanja sistema notranjih kontrol za namene notranje revizije postopek ocenjevanja dobrih in slabih strani delovanja notranjih kontrol. Sem spada tudi sklepanje, ali je delovanje notranjih kontrol ustrezno in predvsem učinkovito v zmanjševanju tveganja pomembno napačnega poslovanja. Notranji revizor poda svojo oceno učinkovitosti na osnovi postopka spoznavanja učinkovitosti notranji kontrol v organizacijski strukturi, ocenjuje notranje računovodske kontrole, organizacijsko strukturo, ustreznost informacij in notranje kontrole poslovanja. V primeru strokovnega ocenjevanja učinkovitosti delovanja sistema notranjih kontrol notranji revizor opazuje in povprašuje zaposlene v njihovem delovnem okolju, pregleduje dokaze o izvedbi ustreznih kontrolnih postopkov in po potrebi preiskuje delovne postopke zaposlenih. Notranji revizor z vrednotenjem sistema notranjih kontrol pridobi zagotovilo, da so kontrole bodisi učinkovite

bodisi neučinkovite, kar je osnova za pripravo načrta preizkušanja podatkov, ki se nanaša na analizo tveganj in metode vzorčenja.

Poleg samega sistema notranjih kontrol strokovnjaki opažajo, da je k izboljšanju delovanja notranjih kontrol pripomogel tudi COSO model, ki služi kot zasnova uspešnih notranjih kontrol, s pomočjo katerih naj bi se izboljšal nadzor in doseganje ciljev organizacij.

Avtorja Olach in Weeramantri (2009, str. 3–12) v svojem prispevku opisujeta, da je ustanovitev Odbora podpornih organizacij komisije za ceste (angl. *Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission-COSO*) vplivala na oblikovanje različnih metod z namenom izboljšanja delovanja notranji kontrol, ki se uporabljajo predvsem v ZDA, so pa le-te prav tako množično začeli uporabljati tudi drugod po svetu. Prvoten cilj modela COSO je bilo prepoznavanje in identificiranje različnih faktorjev, povezanih s prevarantskim računovodskim poročanjem. Danes model COSO predpostavlja definiranje različnih aktivnosti, ki omogočajo oblikovanje, implementacijo in motrenje notranjih kontrol celotne organizacije. Notranje kontrole služijo kot pomoč pri zmanjševanju nastanka tveganj, saj tako v organizaciji lažje dosežejo zastavljene cilje. COSO model v javnem in zasebnem sektorju služi kot ogrodje za postavitve notranjih kontrol, poslovodstvu in notranjim revizorjem pa model pomaga pri opredelitvi pomembnih tveganj in kontrol.

Leta 2009 je Odbor podpornih organizacij komisije za ceste objavil Vodič za nadzor delovanja sistema notranjih kontrol (angl. *Guidance on Monitoring Internal Control Systems*). Vodič je namenjen tako revizorjem kot poslovodstvu za spremljanje doseganja ciljev, ki naj bi ga omogočil sistem notranjih kontrol. Že leta 1992 pa je COSO pripravil poročilo »Notranje kontrole – skupni okvir«, v katerem so strokovnjaki že takrat poudarjali, da morajo tako poslovodstvo kot tudi revizorji stalno spremljati in nadzorovati notranje kontrole. Poleg tega je potrebno stalno ocenjevanje učinkovitosti delovanja sistema notranjih kontrol.

Na tem mestu se vračam na Vodič iz leta 2009, v katerem je Odbor zapisal, da se od notranjih revizorjev pričakuje, da aktivno sodelujejo pri nadzoru sistema notranjih kontrol. V Vodiču Odbor navaja, kako naj bi organizacije učinkovito vzpostavile procese za nadzorovanje sistema notranjih kontrol. COSO navaja tri glavne elemente nadzorovanja:

- potrebno je vzpostaviti učinkovito kontrolno okolje za nadzor notranjih kontrol;
- potrebno je postaviti prioritete glede procesov učinkovitega nadzorovanja; poleg tega je potrebno stalno dodeljevati ustrezno višino sredstev, namenjeno procesu nadzora glede na izpostavljenost k tveganju;
- vzpostaviti je potrebno ustrezno notranje komuniciranje, preko katerega lahko pravočasno poročajo poslovodstvu in ostalim nadzornim organom o aktivnostih nadzora, vključno s slabostmi delovanja notranjih kontrol.

Poleg zgoraj omenjenih elementov nadzora je Odbor v svojem Vodiču opredelil tudi štiri korake, ki naj bi jih model COSO omogočil za izboljšanje učinkovitosti in uspešnosti sistema notranjih kontrol. Vsaka organizacija naj bi določila prioritete glede tveganja (potrebno je

razumeti, s kakšnimi tveganji se organizacija sooča). Potem sledita opis kontrol (gre za pregled ključnih kontrol znotraj sistema notranjih kontrol, ki se nanašajo na opredeljena tveganja) ter ovrednotenje informacij, ki zagotavljajo in posredujejo informacije o tem, ali je sistem notranjih kontrol učinkovit. Zadnji korak se nanaša na vzpostavitev nadzоровanja (razviti in implementirati je potrebno stroškovno učinkovite postopke za ovrednotenje pridobljenih informacij).

Model COSO že več kot dvajset let pomaga poslovodstvu, nadzornim organom in notranjim revizorjem usmerjati njihovo miselnost na področje nadzora, s tem, da so znaki morebitnih tveganj in sistemi notranjih kontrol stalno nadzorovani. Če pogledamo razvoj modela COSO skozi leta, lahko rečemo, da je pomagal oblikovati prave pristope do raziskovanja tveganj in notranjih kontrol. Poleg tega poslovodstvo in nadzorni organi lahko tveganja obvladujejo in zmanjšajo na sprejemljivo nizko raven, kar organizaciji omogoča doseči zastavljene cilje in načrte.

3.2.3 Vrednotenje obvladovanja tveganj

Berk, Peterlin in Ribarič (2005, str. 25–27) opredeljujejo tveganje kot verjetnost, da bo realizacija nekega dogodka odstopala od pričakovane, najbolj verjetne vrednosti. Zanimajo nas predvsem dogodki, ki so neprijetni in pomenijo izgubo koristi (dobička ali prodaje). V poslovni literaturi obstaja precej definicij koncepta tveganja, pri čemer sta za večino opredelitev značilni dve lastnosti. In sicer, da je tveganje povezano z verjetnostno porazdelitvijo izidov poslovnih dejanj in da nekateri izidi poslovnih dejanj povzročajo podjetjem nezaželeno izgubo. Izguba je definirana kot nezaželeno zmanjšanje gospodarskih koristi podjetja.

V današnjem poslovnem svetu je dejavnost obvladovanja tveganja v rokah celotnega podjetja, kar pomeni, da različni organi in zaposleni, od nadzornega sveta oziroma njegovih komisij, vodstva, notranje revizije in drugih zaposlenih sodelujejo pri obvladovanju tveganj v podjetju. Komunikacija mora potekati v obliki rednih sestankov znotraj podjetja, kjer vodja vsake poslovne funkcije poroča o izpostavljenosti tveganju in njegovem obvladovanju (Berk et al., 2005, str. 70).

Slovenski inštitut Inštituta za notranjo revizijo opredeljuje tveganje kot zmožnost vpliva na sposobnost organizacije pri ohranjanju njegove konkurenčnosti in finančne moči ter kakovosti njegovih učinkov. Pri tem je delo notranjih revizorjev zelo pomembno, saj morajo prepoznati vse relevantne faktorje tveganj in ocenjevanja njihove pomembnosti. Veščine, s katerimi razpolagajo preizkušeni notranji revizorji, jim omogočajo pravočasno odkrivanje tveganj, s katerimi se organizacija srečuje. Ko notranji revizorji tveganja preučijo, morajo raziskati vire tveganj, opredeliti težo posameznega tveganja in vzpostaviti odprte komunikacije znotraj preučevanega procesa. Na ta način ne vzdržujejo le tesne povezave s poslovodstvom, ampak jim to omogoča tudi njihovo neposredno sodelovanje pri posameznih področjih in

priložnostih. Pri notranjih revizorjih se vse bolj poudarja njihova vloga pri zniževanju tveganj. Pri svojem delu morajo biti fleksibilni in upoštevati vse vplive hitro spreminjajočega se okolja. Vrednotenje tveganj se skokovito spreminja, kar zahteva od notranjih revizorjev poznavanje globalnih sprememb, kot so nakupi, pripojitve, novi računalniški sistemi, elektronsko poslovanje. Na temelju skrbne in pravočasne priprave notranji revizorji varujejo organizacijo pred možnimi tveganji tako tekočega kakor tudi bodočega poslovanja (Obvladovanje tveganj – the Institute of Internal Auditors, 2011).

Notranji revizor uporablja model za ocenjevanje obvladovanja tveganj skladno s standardi strokovnega ravnanja pri notranjem revidiranju. V nadaljevanju na kratko povzemam vsebino standardov, ki se nanašajo na upravljanje, ravnanje in obvladovanje s tveganji.

Standard 2010 »Načrtovanje« opisuje, da mora notranjerevizijski predstojnik vzpostaviti na tveganjih zasnovane načrte, ki določajo prednostni vrstni red pri delovanju notranjerevizijskega izvajalca, skladno s cilji organizacije. To pomeni, da je notranjerevizijski predstojnik odgovoren za razvijanje na tveganjih zasnovanega načrta. Pri tem mora upoštevati okvir obvladovanja tveganja v organizaciji.⁴ Če okvir ne obstaja, mora notranjerevizijski predstojnik po posvetovanju s poslovodstvom in svetom sam presoditi o tveganjih (Slovenski inštitut za revizijo, 2010, str. 10).

Vsaka organizacija ima pri vzpostavitvi sistema obvladovanja tveganj več možnosti. Najbolj pogosto se zgodi, da najame svetovalca za razvoj primerne sistema obvladovanja tveganja in da organizira notranje izobraževanje pod nadzorom osebe, ki je specializirana za področje obvladovanja tveganj. Gre za tako imenovane strateške delavnice, kjer je treba podrobno razčistiti poslovne aktivnosti organizacije in z njimi povezane cilje. Kot sem že omenila, so vsi zaposleni v organizaciji odgovorni za obvladovanje tveganj. Na tem mestu je zelo pomembno, da imajo zaposleni na posameznih področjih določena pooblastila za sprejemanje hitrih odločitev, kadar so na vidiku spremembe oziroma imajo po posvetu s svojimi nadrejenimi večje možnosti, da se izognejo morebitnim kritičnim okoliščinam. Na tem mestu

⁴ Katalog tveganj opredeljen v Standardih strokovnega ravnanja pri notranjem revidiranju (Slovenski inštitut za revizijo, 2010, str. 12–13):

Standard 2100 »Narava dela« poudarja, da mora notranjerevizijski izvajalec ovrednotiti uspešnost in prispevati k izboljšanju upravljanja, ravnanja s tveganjem ter postopkom obvladovanja z uporabo premišljenega in metodičnega načina.

Standard 2110 »Upravljanje« obravnava, da mora notranjerevizijski izvajalec presoditi in dati ustrezna priporočila za izboljšanje upravljanja, ravnanja s tveganji in njihovo izboljšanje z upoštevanjem ciljev, kot so sporočanje informacij o tveganju in obvladovanju ustreznim področjem organizacije, zagotavljanje uspešne organizacijske izvedbe poslovanja in odgovornosti itn.

Standard 2120 »Ravnanje s tveganjem« pravi, da mora notranjerevizijski izvajalec ovrednotiti uspešnost in prispevati k izboljšavam postopkov ravnanja s tveganji. Notranji revizor mora pri tem ugotoviti, ali organizacijski cilji podpirajo in usklajujejo poslanstvo organizacije ali so prepoznana in ocenjena pomembna tveganja itn.

se pojavi tudi notranji revizor, ki danes prevzema pomembno vlogo pri obvladovanju različnih vrst tveganj. Pomembno je tudi to, da se člani uprave, predvsem nadzorni sveti, precej zanašajo na mnenje notranjih revizorjev. Člani nadzornega sveta zelo malo časa preživijo v organizaciji in prav tako nimajo celostnega vpogleda v podrobnosti poslovanja, zato je komunikacija z notranjim revizorjem bistvenega pomena, saj notranji revizorji dajejo koristne informacije o skladnosti poslovnih procesov ter rezultatov. Notranja revizija je danes del sistema obvladovanja tveganj, saj kaže na številne pomanjkljivosti pri poslovanju. Poleg tega vodilnim pomaga odkrivati najboljše načine za odzivanje na hitre spremembe v poslovnem svetu. Poudariti je potrebno, da je vodstvo odgovorno za učinkovito izvajanje sistema obvladovanja tveganj, medtem ko je naloga notranjega revizorja izključno revidiranje njegovega izvajanja – kar pomeni, da notranji revizor oceni uspešnost in učinkovitost sistema ter pripravi predloge za njegovo izboljšanje (Berk et al., 2005, str. 57–77).

Hespenheide (2006, str. 36–38) je mnenja, da ustrezno ravnanje s tveganji predstavlja eno od učinkovitejših funkcij notranje revizije. Da bi bile organizacije pri obvladovanju s tveganji čim bolj uspešne, se lahko poslužujejo navodil, katere je objavil Odbor podpornih organizacij komisije za ceste (angl. *COSO*) v dokumentu z naslovom »Ravnanje s tveganji v podjetju – vgrajeni okvirji – COSO ERM model« (angl. *Enterprise Risk Management – Integrated Framework*). V dokumentu so opisani različni pristopi in koncepti ravnanja s tveganji. Ameriški inštitut notranjih revizorjev je opredelil vlogo notranjega revizorja v povezavi z COSO ERM modelom; in sicer IIA pravi, da je naloga notranjega revizorja, da pomaga organizaciji obvladovati tveganja; da prispeva k obvladovanju tveganj z nadziranjem in vrednotenjem sistema obvladovanja tveganj. Poleg tega je ena od nalog notranjega revizorja tudi ta, da prispeva k nenehnemu izboljševanju obvladovanja tveganj in notranjih kontrol. Po mnenju avtorja sta ključni nalogi notranje revizije prilagodljivost in fleksibilnost. Glavna funkcija notranje revizije pa naj bi bilo prilagajanje aktivnosti organizacije obstoječim tveganjem in obenem izkoriščanje priložnosti poslovnega okolja za doseganje zastavljenih ciljev.

3.2.4 Vrednotenje tveganj prevar

Jagrič (Slovenski inštitut za revizijo, 2011, str. 5–6) definira vrednotenje tveganj prevar kot ključno aktivnost varovanja podjetja in deležnikov pred izgubami in zlorabami, obenem je na njegovi osnovi možno pravočasno sprožiti potrebne ukrepe za preprečevanje in odkrivanje prevar, saj na tak način v podjetju lahko znižajo pogoje za njihov nastanek. V podjetjih, kjer imajo razvite notranjerevizijske aktivnosti, se vrednotenje tveganj prevar izvaja v povezavi s celovitim obvladovanjem tveganj na ravni podjetja, lahko se izvaja tudi ločeno, če je prisotnost prevar v panogi značilna ali če v podjetju pripravljajo izgradnjo programov za obvladovanje tveganj prevar. Pri tem se vrednotijo posamezne prevare in sheme prevar skupaj z možnimi povzročitelji teh prevar. Notranji revizor gradi vrednotenje tveganj prevar na petih aktivnostih; in sicer na prepoznavanju faktorjev prevar, prepoznavanju shem prevar in povzročiteljev prevar, ocenjevanju obstoječih kontrol in iskanju vrzeli ob prepoznanih shemah

prevar, testiranju uspešnosti preventivnih in detektivnih kontrol ter na poročanju o oceni tveganj prevar.

Pri samem vrednotenju tveganj prevar je zelo pomembno poznavanje okoliščin, ki so potrebne za nastanek prevare, zato je na tem mestu ključna tudi vloga revizijske komisije, ki bo skupini za ocenjevanje tveganj prevar omogočila dostop do takšnih mest poslovanja v podjetju, kjer notranje kontrole niso učinkovite in je zato možnost nastanka prevar precej velika. Revizijska komisija mora pridobiti zadostno sliko za ustrezno razumevanje možnega obsega prevar, katero je treba strokovno podkrepiti z vsemi možnimi potencialnimi oblikami prevar (Slovenski inštitut za revizijo, 2011, str. 6–7).

Pri vrednotenju tveganj prevar je zelo pomembno tudi, da služba za notranjo revizijo že v letnem revizijskem planu ali načrtu upošteva oceno tveganj prevar, katero je postavilo poslovodstvo oziroma nadzorni organ. Notranji revizorji naj bi stalno opravljali razgovore s posamezniki, ki so v organizaciji odgovorni za ocenjevanje in vrednotenje tveganj prevar. Poleg tega naj bi sprotno ocenjevali oblikovanje in delovanje notranjih kontrol, ki se nanašajo na ravnanje s tveganji prevar. Pri svojem delu naj bi se notranji revizor posluževal t. i. poklicnega skepticizma (angl. *professional skepticism*), kar pomeni, da mora biti pri svojem delu zelo previden in budno spremljati vsako dogajanje v organizaciji, predvsem sumljive okoliščine, ki bi lahko privedle do nastanka prevar (Managing the Business Risk of Fraud: A Practical Guide, 2008, str. 15).

Raziskava, ki jo je opravila revizijska družba PriceWaterhouseCoopers, je pokazala, da je v današnjem času učinkovito upravljanje s tveganji in ustrezno delovanje notranjih kontrol bistvenega pomena za uspešno delovanje in preživetje vsake organizacije. Termina »tveganje« in »kontrola« sta dobila povsem nov pomen, saj tako tveganja kot tudi kontrol danes ne uvrščamo več samo med strokovno področje notranjega revidiranja ali med druge funkcije nadziranja. Tudi poslovodstvo in nadzorni organi se na eni strani zavedajo nevarnosti tveganj, ki lahko prinesejo mnogo negativnih posledic za poslovanje, na drugi strani pa je potrebno ustrezno zagotavljanje delovanja notranjih kontrol, s katerimi lahko zmanjšajo ali vsaj ublažijo nastanek tveganj. Strokovnjaki zgoraj omenjene revizijske družbe so mnenja, da morajo vodje notranje revizije sprejeti miselnost, ki je osredotočena na tveganjih, če želijo obdržati ključno vlogo v zagotavljanju in upravljanju s tveganji (Future internal auditing, 2007, str. 3).

3.3 Forenzično računovodstvo in preiskovanje prevar

Vodje in nadzorni organi se v današnjem poslovnem okolju srečujejo z mnogimi spremembami, od tehnoloških do globalnih. Prav tako je delovanje organizacij še vedno pod močnim vplivom finančne in gospodarske krize, ki se je pojavila v letu 2008. Pogosto se zgodi, da v času krize ljudje ravnamo nespametno, sprejemamo prehitre odločitve in smo celo pripravljeni storiti vse, da bi se krizi izognili oziroma da bi dosegli zastavljene cilje, četudi se

ob tem poslužujemo nelegalnih dejanj. Tako se začnejo pojavljati prevare, ki lahko ostanejo neodkrita tudi nekaj let. Kot sem že omenila, je prevara lahko storjena s strani poslovodstva ali s strani zaposlenca. V obeh primerih je zagotovo, da bo nadzorni organ opravil vse možne preiskovalne postopke, da prevare odkrije in prevarante za svoja dejanja ustrezno kaznuje. Kot enega od možnih pristopov preprečevanja in odkrivanja prevar se v organizacijah lahko poslužujejo tudi forenzičnega računovodstva.

3.3.1 Značilnosti forenzičnega računovodstva

Gray in Moussalli (2006, str. 16–19) v svojem prispevku definirata forenzično računovodstvo kot dejavnost odkrivanja nezakonitih in nemoralnih dejanj, ki se uporablja v sodnih postopkih oziroma obravnavah. Področje forenzičnega računovodstva, za katerega je v zadnjih nekaj letih precej zanimanja (nekateri od večjih revizijskih družb imajo celo oblikovane oddelke, ki se ukvarjajo samo s forenzičnim računovodstvom), se deli na dve glavni enoti: na posebno zvrst preiskovalnega računovodstva ter na drugo enoto, ki predstavlja sodne postopke. Če pogledamo v celoti, pa pojem forenzično računovodstvo predstavlja posebno zvrst računovodskega presojanja, ki se nanaša na preprečevanje in preiskovanje prevar ter na dokazovanje le-teh.

Avtorja tudi ugotavljata, da je glavna naloga notranjega revizorja odkrivanje prevar in ne izvajanje forenzičnega revidiranja (angl. *forensic audit*), ki je s stroškovnega vidika drago in zahteva precej časa in tudi ne da 100-odstotnega zagotovila, da bodo prevare odkrite.

Tudi avtorja Owojori in Asaolu (2009, str. 183–187) se strinjata, da je bil že skrajni čas, da se vloga računovodij in sodnih preiskovalcev na novo definira, kajti v zadnjih letih so organizacije po celem svetu, predvsem v ZDA in Evropi, ter računovodska in revizijska stroka doživeli mnogo pretresov, od prevar, goljufij, kriminalnih dejanj ter stečajev (Enron, Worldcom, Parmalat in drugi), zato se je oblikovala nova stroka, forenzično računovodstvo. Avtorja definirata forenzično računovodstvo kot preiskovalno dejavnost, ki združi revizijsko, računovodsko in preiskovalno znanje.

Potreba za oblikovanje nove stroke se je pokazala tudi zaradi napak revizijskega sistema v različnih organizacijah, saj tako notranji kot zunanji revizorji niso razpolagali z ustreznim znanjem in izkušnjami, da bi pravočasno uspeli prepoznati napake v poslovnih sistemih. Zaradi vse večjih ekonomskih pritiskov (stečaji, strah pred izgubo delovnega mesta ...) so bili zaposleni pripravljani tvegati svoja delovna mesta in so tako zagrešili prevare. Tako se je pojavilo povpraševanje po forenzičnih računovodjih, da bi preiskali dokumentacijo in ostale razpoložljive podatke in tako našli krivce, ki so povzročili nastalo škodo.

Avtorja v svojem prispevku opredeljujeta razloge za pospešeno rast in razvoj dejavnosti forenzičnega računovodstva (Owojori & Asaolu, 2009, str. 185):

- notranji revizorji in revizijske komisije ne morejo predložiti vseh dejstev in dokazil za nastanek poslovodskih prevar;
- veljavnost licenc revizorjev redkokdaj temeljito preverijo, še posebej kadar so poročila izdana s pridržkom;
- notranji revizorji lahko odkrijejo prevare, vendar žal redkokdaj razpolagajo z vsemi pooblastili, da bi ustrezno ukrepali.

Tudi v slovenskem poslovnem prostoru se je razvilo forenzično računovodstvo. Koletnik in Kolar (2008, str. 119–123) definirata forenzično računovodstvo kot nov vidik oziroma novo vejo računovodske dejavnosti, s katero se ukvarja forenzični računovodja. Naloga forenzičnega računovodje je, da na profesionalni način presoja resnično in pošteno obravnavanje gospodarskih kategorij, njihovo prikazovanje in poročanje o njih za sodne in poslovne potrebe. Gre za posebno obliko računovodskega presojanja, ki je namenjeno preprečevanju, odkrivanju prevar ter dokazovanju odkritih prevar in drugih kaznivih dejanj. Sam pojem »forenzičen« izhaja iz latinske besede »forensis«, ki pomeni soden in se nanaša na sojenje. Forenzično računovodstvo je dejavnost, ki je šele v povojih in se kot samostojna dejavnost in kot poklic pri nas šele uveljavlja.

Naloge forenzičnega računovodje obsegajo preizkušanje in ocenjevanje, ali je obvladovanje poslovnih tveganj ustrezno ali neustrezno, saj se tako lahko preprečijo, odkrijejo ali dokažejo prevare oziroma druga kazniva dejanja. Prav tako pa forenzični računovodja daje neodvisna in nepristranska mnenja o (ne)oporečnosti obvladovanja poslovnih tveganj ter o povzročiteljih nastalih prevar in drugih kaznivih dejanj. Pri svojem delu uporablja znanja s področja računovodstva, revizije, poslovodenja in preiskovalnih dejavnosti. Zelo dobro je usposobljen za tolmačenje vrednosti in drugih podatkov v računovodskih listinah, izkazih in drugih dokumentih ter poročil. Forenzični računovodje pogosto sodelujejo pri preprečevanju kaznivih dejanj in v sodno-preiskovalnih postopkih.

Po mnenju avtorjev Owojori in Asaolu (2009, str. 186) je forenzično računovodstvo ena od najhitreje rastočih strok na področju računovodstva, ki organizacijam lahko pomaga pri doseganju boljših poslovnih rezultatov, preko premagovanja kritičnih situacij in težav, s katerimi se srečujejo v današnjem poslovnem svetu. Kljub temu, da se večina organizacij srečuje predvsem s prevarami in gospodarskim kriminalom in se tudi ustrezno bori proti njihovemu nastanku, se je potrebno zavedati, da bodo morale organizacije v svoje sisteme notranjih kontrol čim prej vpeljati tudi pristope forenzičnega računovodstva, da bodo tako zmanjšale prevarantske aktivnosti. Zato ni dvoma, da bo vloga forenzičnih računovodij v prihodnosti postala ena od najbolj pomembnih vlog na vseh poslovnih področjih, poleg računovodstva, notranje in zunanje revizije ter vseh ostalih preiskovalnih in nadzornih dejavnosti v organizaciji.

3.3.2 Forenzični pristop v procesu odkrivanja in preprečevanja prevar

Forenzični računovodja v procesu odkrivanja in preprečevanja prevar opravlja razne naloge, od analiziranja, pojasnjevanja in povzemanja zapletenih finančnih in digitalnih dokazov. Poleg tega svoja odkritja in dokaze posreduje nadzornim organom, po potrebi pa tudi sodeluje v sodnih procesih, kjer s svojimi dokazi pomaga razrešiti različna kriminalna dejanja in prevare. V primeru zaposlenskih prevar, katere izpeljejo zaposleni in pri katerih gre predvsem za krajo sredstev organizacije za osebno uporabo, mora forenzični računovodja opraviti preiskavo, ki vključuje opazovanje zaposlencev, dokumentiranje delovnih postopkov in izpeljevanje razgovorov z odgovornimi osebami, ki so pooblaščenice za opravljanje nadzora in kontrole nad zaposlenimi. Na tak način forenzični računovodja pridobi ustrezne informacije o tem, kako delujejo kontrolni sistemi, in po potrebi predlaga morebitne izboljšave, z namenom, da se prepreči nastanek morebitnih novih prevar (Owojori & Asaolu, 2009, str. 185–186).

Notranji revizor se s prevarami in drugimi kaznivimi ravnanji sooča pri uresničevanju rednih in izrednih revizij. Znotraj svojih pooblastil in pristojnosti preiskuje in ocenjuje primernost in uporabnost notranjih kontrol za preprečevanje prevar, napak in drugih kaznivih dejanj. Pozorno mora spremljati vse znake prevar, ki se pojavljajo oziroma bi se lahko pojavile. Iz tega razloga sledi, da mora imeti notranji revizor tudi dovolj znanja, da prepozna vse znake, ki nakazujejo morebitno prisotnost prevar. Pri uresničevanju nalog se notranji revizor lahko sooči z bolj ali manj zanesljivimi znaki, ki pri revidirancu kažejo na prevaro ali drugo obliko kaznivega dejanja. V takem primeru notranji revizor lahko sam nadaljuje s preiskovanjem dejanj, ki kažejo na morebitno prisotnost prevar, lahko pa nadaljnje preiskovanje prepusti posebnemu veščaku za preiskovanje gospodarskega kriminala, t. j. strokovnjaku za forenzične zadeve na področju računovodenja in računovodskega poročanja. Veščak za forenzično računovodstvo ima ustrezna znanja, veščine in moralne vrline, ki so potrebne za verodostojno oceno pravnega in poštenega delovanja vseh udeležencev v podjetju. Razpolagajo z ustreznim znanjem tehnologije, kontroliranja in revidiranja, poleg tega neodvisno in nepristransko ocenjujejo pravilnost ravnanja v delovanju podjetij (Koletnik & Kolar, 2008, str. 208–211, 312–313).

Zabihollah in Crumbley (2007, str. 44–49) v svojem prispevku poudarjata, da morajo biti revizorji, tako zunanji kot notranji, posebno pozorni na notranje kontrole ter kako delujejo oziroma ne delujejo, saj je tako možnost prevarantskega računovodskega poročanja in poneverbe sredstev bolj verjetna in lažje izvedljiva. Še pred razkritjem finančnih škandalov podjetij Enron in WorldCom se je na področju revidiranja pojavila ideja, da naj bi se revizorji pri svojih postopkih in nalogah posluževali forenzičnega pristopa odkrivanja in preprečevanja prevar. Zato se je pojavila potreba po tem, da revizorji svoje znanje izpopolnijo z novimi tehnikami forenzičnega računovodstva. Leta 2005 je Ameriški inštitut javnih pooblaščenih revizorjev (angl. *the American Institute of Certified Public Accountants – AICPA*) izrazil svoje mnenje, da se od zunanjih revizorjev ne bi smelo zahtevati, da bi pri svojem delu

izvajali specifične pristope forenzičnega revidiranja. Namesto tega naj bi se oblikoval poseben vodič uporabe forenzičnih tehnik pri revidiranju. Tudi revizijske družbe naj bi pri strankah, predvsem v kompleksnih organizacijah, uporabljale forenzične tehnike, z namenom odkrivanja prevar in oblikovanja kontrolnih sistemov. Pri tem pa je zelo pomembno sodelovanje forenzičnega računovodje z notranjimi revizorji ter revizijsko komisijo, saj forenzični računovodja s svojim znanjem in izkušnjami pripomore k hitrejšemu odkrivanju prevar oziroma hitrejšemu odzivu na visoko tvegane okoliščine, v katerih se lahko znajde vsaka organizacija, predvsem v današnjem poslovnem svetu, kjer so negotovosti in tveganja nekaj vsakdanjega.

Notranji revizor mora imeti dovolj znanja ter izkušenj, da pravočasno prepozna okoliščine, ki bi lahko nakazovale na prisotnost prevar ter drugih nezakonitih dejanj in nepravilnosti. Prav tako mora posebno pozornost usmeriti na delovanje notranjih kontrol, in sicer, ali le-te delujejo ustrezno ali ne. Kajti neustrezno delovanje notranjih kontrol je za notranjega revizorja alarmantno, saj v takem primeru obstaja velika verjetnost, da bo v nekem procesu ali dogodku utegnila nastati prevara ali kako drugo kaznivo dejanje. Če notranji revizor pri svojem delu odkrije dokaze za prisotnost prevar ali le sumi prevare, mora o tem obvestiti nadzorne organe. Da bi se dokopal do vira nastanka prevar, nadaljuje s preiskovanjem, poleg tega mu na pomoč lahko priskoči forenzični računovodja, ki s svojim strokovnim znanjem in metodami dela omogoča hitrejše odkritje nezakonitih dejanj.

3.4 Razmerje notranjega revizorja z organi vodenja in nadzora

Notranji revizor ima pomembno vlogo pri upravljanju organizacije, saj ocenjuje uspešnost obvladovanja tveganj in delovanja notranjih kontrol, poleg tega priporoča tudi izboljšave za delovanje kontrol. Notranji revizor mora organe vodenja in nadzora (nadzorni svet, upravo in upravni odbor) ter revizijsko komisijo stalno seznanjati o tem, kakšno je stanje na področju notranjih kontrol ter kako uspešno deluje sistem obvladovanja tveganj.

Odgovornost članov organa vodenja in nadzora pa je, da pri opravljanju svojih nalog ravnajo v dobro družbe s skrbnostjo vestnega in poštenega gospodarstvenika in da varujejo poslovno skrivnost družbe, sicer ji odgovarjajo za škodo, ki je nastala kot posledica kršitve njihovih dolžnosti (Slovenski inštitut za revizijo, 2011, str. 3).

V nadaljevanju magistrskega dela se bom osredotočila na razmerje notranjega revizorja z organi vodenja in nadzora, poleg tega je pomembno tudi njegovo sodelovanje z zunanjim revizorjem.

3.4.1 Sodelovanje notranjega revizorja z revizijsko komisijo in nadzornim svetom

Notranji revizor sprejema odgovornost za notranjerevizijsko dejavnost, pri tem je obvezno njegovo sodelovanje z revizijsko komisijo in nadzornim svetom, kajti notranji revizor pomaga

tako revizijski komisiji kot nadzornemu svetu pri izvajanju njunih nadzornih nalog. Notranjemu revizorju je nujno potrebno omogočiti ustrezne delovne pogoje (dostop do dokumentacij, zapisnikov sej, letnih poročil, nenehno izobraževanje in izpopolnjevanje, neodvisno delovanje), za kar je odgovorna revizijska komisija. Pogoji delovanja notranjega revizorja se zapišejo v notranjerevizijski temeljni listini, katero mora odobriti najvišje vodstvo, bodisi nadzorni svet bodisi upravni odbor.

Revizijska komisija je podrejena nadzornemu svetu, ki jo tudi imenuje, in je odgovorna za celovit nadzor in o svojem delu nadzornemu svetu tudi poroča. Revizijska komisija igra pomembno vlogo v celotni strukturi upravljanja družbe, saj se je iz nenatančno opredeljenega organa sčasoma razvila v pomembno funkcijo, ki pomaga nadzornemu svetu pri izvajanju njegovih nalog (Združenje nadzornikov Slovenije, 2009, str. 4–5).

Revizijske komisije imajo zelo pomembno vlogo tudi pri spremljanju in nadziranju računovodskega poročanja, notranjih kontrol in obvladovanja tveganj. Da revizijska komisija lahko opravlja svoje delo, mora pravočasno prejeti vse informacije o delovanju organizacije, za kar je odgovorno poslovodstvo, ki mora poskrbeti, da je komisija obveščena o vseh pomembnih zadevah, ki se je tičejo. Poslovodstvo mora o vseh pomembnih zadevah obvezno obveščati tudi nadzorni svet (Združenje nadzornikov Slovenije, 2009, str. 4–7). Zakon o gospodarskih družbah (ZGD-1, 2006) v 280. členu med naloge revizijske komisije uvršča tudi spremljanje učinkovitosti notranjih kontrol, notranje revizije in sistemov obvladovanja tveganj ter sodelovanje pri določanju pomembnih področij revidiranja.

Kot že omenjeno, naj bi bila revizijska komisija odgovorna za spremljanje učinkovitosti notranjega revidiranja v družbi. Tako naj bi poslovnik in dejavnost službe za notranjo revizijo pregledala revizijska komisija, poleg tega naj bi komisija redno sodelovala z vodjo notranje revizije. Najmanj enkrat letno bi se morala komisija z njim sestati brez navzočnosti kateregakoli člana uprave. Revizijska komisija bi morala prejemati poročila o popravnihi ukrepih, sprejetih na podlagi ugotovitev notranje revizije, in preučiti ustreznost takih odzivov nanje (Združenje nadzornikov Slovenije, 2009, str. 25–26).

Gramling in Hermanson (2009, str. 41) navajata, da sta revizijska komisija in notranji revizorji dva ključna elementa v upravljanju družb (angl. *corporate governance*). Zelo pomembno je, da je odnos med člani revizijske komisije in notranjim revizorjem pristen; to velja predvsem za trenutno finančno stanje organizacij, ki čutijo posledice pretekle in trenutne finančne krize, saj bodo organizacije lažje prebrodile nastalo krizo, če bo sodelovanje med notranjim revizorjem in člani revizijske komisije učinkovito in bodo s skupnimi močmi našli rešitve za izhod iz finančnega položaja.

Avtorja (2009, str. 44) tudi poudarjata, da je potrebno notranjemu revizorju omogočiti stalno usposabljanje in izobraževanje, da bo s svojim znanjem in izkušnjami pripomogel k še bolj učinkovitemu delovanju revizijske komisije. Poleg tega je za notranjega revizorja bistveno, da

se osredotoči na strateška, operativna in poslovna tveganja in s tem revizijski komisiji zagotovi informacije o delovanju notranjih kontrol in obvladovanju tveganj.

Hespenheide (2006, str. 30) pa je mnenja, da je danes vloga notranjega revizorja pomembna tudi zaradi vse bolj zapletenih strukturnih vprašanj, kajti notranji revizor s svojim delovanjem služi večjemu številu organov v družbi, od revizijske komisije, upravnega odbora, vrhnjega in srednjega managementa, delničarjev, zunanjega revizorja do državnih regulatorjev.

V enotirnem sistemu upravljanja delniških družb imata upravni odbor in revizijska komisija celotno odgovornost za opravljanje nadzora nad poslovanjem, vključno z upravljanjem s tveganji kot s procesi finančnega poročanja. Člani upravnega odbora morajo imeti dovolj izkušenj in sposobnosti za učinkovito upravljanje organizacije. Poleg tega morajo zelo dobro poznati poslovno okolje in panogo, v kateri organizacija deluje. Revizijska komisija prevzema odgovornost nad procesi finančnega poročanja in kontrol. Prav tako opravlja tudi nadzor nad delom notranjih in zunanjih revizorjev. Revizijska komisija tudi spremlja, kakšne procese namerava poslovodstvo vpeljati, in sicer z namenom zmanjšanja tveganja prevarantskega poročanja na sprejemljivo raven (Deterring and detecting financial reporting fraud, 2010, str. 6).

V nadaljevanju opisujem sodelovanje notranjega revizorja z nadzornim svetom, najprej pa na kratko predstavljam razlike med enotirnim in dvotirnim sistemom upravljanja delniških družb.

253. člen Zakon o gospodarskih družbah pravi, da družba lahko izbere dvotirni sistem upravljanja z upravo in nadzornim svetom ali enotirni sistem upravljanja družbe z upravnim odborom. Dvotirni sistem izhaja iz nemškega pravnega sistema, za katerega je značilna večja formalnost. Razmejitev pristojnosti med posameznimi organi je določena z zakonom. Uprava vodi posle samostojno in na lastno odgovornost. Upravi nihče ne more dajati obveznih navodil, kako naj vodi posle organizacije. V enotirnem sistemu pa se pristojnost vodenja poslov razdeli na izvršne direktorje. Sistem izhaja iz angloameriškega pravnega sistema in je manj formalen kot dvotirni. Organizacijo vodi upravni odbor, ki tudi nadzoruje izvajanje poslov. Upravni odbor lahko imenuje enega ali več izvršnih direktorjev, na katere se prenesejo tekoči posli (Slovenski inštitut za revizijo, 2011, str. 4–6).

V vsaki organizaciji je za uvedbo in vzdrževanje sistema obvladovanja tveganj odgovorna uprava, nadzorni svet pa prevzema vlogo nadziranja in spodbujanja delovanja in poročanja o sistemih obvladovanja tveganj. Nadzorni svet sprejema načrt za notranjerevizijsko delovanje, katerega pripravi vodstvo na podlagi ocene tveganj. Kjer so prisotna ključna tveganja, je potrebno načrtovati notranjo revizijo z ustrezno postavljenimi cilji, kamor spadata ocenjevanje učinkovitosti notranjih kontrol in uspešnost ureditve obvladovanja tveganj. Če v organizaciji še niso vzpostavljene take ureditve, naj bi njeno vzpostavitev spodbujal notranji revizor, pod pogojem, da ima vso podporo s strani nadzornega sveta. Ena od glavnih nalog nadzornega sveta je, da prevzema dokončno pristojnost in odgovornost za delovanje in posle,

uspešne prakse obvladovanja tveganj ter določitev stopnje sprejemljivosti tveganj. Nadzorni svet naj bi poskrbel za ustrezne upravljalne procese in pridobil zagotovila o uspešnosti obvladovanja tveganj in notranjih kontrol. Nadzorni svet lahko usmerja notranjo revizijo, da mu je v pomoč pri preiskovanju, ocenjevanju, poročanju in podajanju priporočil za izboljšanje. Zelo pomembno je sodelovanje notranje revizije z nadzornim svetom in poslovodstvom. Notranji revizorji pri tem sprejemajo svetovalno vlogo pri prepoznavanju, ocenjevanju in uvajanju metodologij obvladovanja tveganj in notranjih kontrol. Nadzorni svet ter njegova revizijska komisija sta aktivno vključena tudi v presojo kakovosti notranjerevizijskega delovanja. Priporoča se, da se revizijska komisija in nadzorni svet pogovorita z notranjim revizorjem brez prisotnosti uprave in drugih zaposlenih ter da so kontakti predsednika revizijske komisije z njim redni, tudi izven sej komisije (Vezjak, 2007, str. 7–9).

Notranji revizor mora pri svojem delu stalno sodelovati z revizijsko komisijo kot tudi z nadzornim svetom oziroma upravnim odborom, še posebej, kadar pri svojem delu odkrije prevaro, saj mora o tem obvezno obvestiti poslovodstvo in preučiti potrebo po poročanju pristojnim organom za upravljanje.

Na splošno pa je naloga notranjega revizorja, da stalno komunicira s člani revizijske komisije ter nadzornim svetom ali upravnim odborom, da jih seznanjajo, kako delujejo notranje kontrole, ali omogočajo pravočasno prepoznavanje in odkrivanje prevar. Prav tako jih mora stalno seznanjati z identificiranjem in ocenjevanjem tveganj. Poleg vsega omenjenega pa notranji revizor lahko tudi nadzoruje program, ki se imenuje »žvižgač«, ter sodeluje pri ocenjevanju skladnosti organizacije s kodeksom etike in pomaga pri podpiranju kulturne in poslovne etike (Deterring and detecting financial reporting fraud, 2010, str. 7).

3.4.2 Sodelovanje notranjega revizorja z zunanjim revizorjem

Notranji revizor s svojim znanjem in izkušnjami pomaga pri procesih preizkušanja različnih podatkov ter pri preizkušanju delovanja notranjih kontrol. Pri tem notranjega revizorja lahko nadzoruje tudi zunanji revizor. Običajno je delo notranjega revizorja bolj učinkovito, saj je načeloma bolj seznanjen z delovnimi postopki organizacije, njenimi zaposlenimi in načinom dela. Na drugi strani pa ne smemo zanemariti odgovornosti zunanjega revizorja, ki mora opraviti vse potrebne revizijske postopke, da pridobi ustrezne dokaze, ki so osnova za pripravo revizijskega poročila in v njem izraženo mnenje o računovodskih izkazih.

Zelo pomembno je tudi sodelovanje med notranjim in zunanjim revizorjem, predvsem v kritičnih situacijah, kot je preprečevanje in odkrivanje prevar. Mednarodni standard revidiranja 610 (Slovenski inštitut za revizijo, 2009, str. 4) obravnava odgovornosti zunanjega revizorja v povezavi z delom notranjih revizorjev, kadar zunanji revizor v skladu z Mednarodnim standardom revidiranja 315 (*Prepoznavanje in ocenjevanje tveganj pomembno napačne navedbe s pomočjo poznavanja organizacije in njenega okolja*) ugotovi, da je

notranje revidiranje verjetno pomembno za opravljanje revizije v organizaciji. Standard tudi pravi, da kljub temu, da so lahko cilji notranjega in zunanjega revidiranja različni, utegnejo biti nekateri načini obeh revizorjev za doseganje zastavljenih ciljev podobni.

Notranji revizor mora ustrezno poiskati ustrezne stike z zunanjim revizorjem izbrane revizijske družbe, saj si medsebojno lahko izmenjujeta mnenja in izkušnje z okoljem ter neposredno preverjata izvajanje revizije. Zunanji revizorji notranjim lahko pomagajo pri spoznavanju revizijskih standardov in postopkov, razpravljajo lahko o posebnostih in najpogostejših slabostih notranjih kontrol, diskutirajo lahko o ustreznih metodah zbiranja dokazov, v primerih odkritja prevar, poneverb, kraj ali kaznivih dejanj (Turk et al., 1994, str. 261–262).

Zunanji revizor poroča neposredno revizijski komisiji, ki je odgovorna za njegovo imenovanje, poleg tega opravlja tudi nadzor nad njegovim delom. Ena od glavnih nalog (zunanjega) revizorja je podajanje zagotovila, ali računovodski izkazi kažejo pošteno sliko poslovanja organizacije in ne vsebujejo pomembno napačnih navedb, storjenih zaradi napak ali prevar. Zaradi mnogih izkušenj zunanjega revizorja, katere je pridobil s svojim delom v različnih organizacijah, lahko pomaga notranjemu revizorju pri vzpostavljanju kontrol v revidirani družbi, kot so npr. postopki zmanjšanja tveganj prevar. Vrhovno poslovodstvo je odgovorno za preprečevanje in odkrivanje prevar, obvezno pa mora v procesih odkrivanja in preprečevanja le-teh aktivno sodelovati z upravnim odborom, revizijsko komisijo, zunanjim ter notranjim revizorjem (Deterring and detecting financial reporting fraud, 2010, str. 8).

Avtorji Glover, Prawitt in Wood (2008, str. 1–3) v svojem prispevku načenjajo popolnoma drugo plat zgodbe o sodelovanju med notranjim in zunanjim revizorjem na področju odkrivanja prevar in ocenjevanja tveganj. Sprašujejo se, ali se zunanji revizorji lahko zanesejo na informacije in podatke, katere pridobijo od notranjih revizorjev? Ali notranji revizorji pri svojem delu ohranjajo objektivnost? V prispevku se osredotočijo na to, ali zunanji revizor raje sodeluje z notranjimi revizorji, ki so del organizacije (angl. *in-house internal auditors*) ali raje z notranjimi revizorji, ki jih vodstvo organizacije najame za opravljanje svoje dejavnosti (angl. *outsourced internal auditors*). Raziskava, v katero je bilo zajetih 127 zunanjih revizorjev iz štirih največjih revizijskih družb, je pokazala, da se zunanji revizorji zanašajo na informacije notranjih revizorjev ne glede na to, ali so v organizaciji zaposleni ali jih le-ta najame, kadar so tveganja nizka; v primeru pa, da je ocena tveganj visoka, se zunanji revizorji raje zanašajo na delo notranjih revizorjev, katere je najelo vodstvo. To je po eni strani presenetljivo, saj bi pričakovali ravno obraten rezultat. Notranji revizorji, ki so del organizacije, namreč bolje poznajo poslovne procese, poslovodstvo, zaposlene in njihov način dela, imajo več možnosti za odkrivanje različnih problemov in težav; seveda pa pri takem načinu dela vedno obstaja nevarnost, da so notranji revizorji preveč subjektivni in tako ne sledijo več pravilom standardov notranjega revidiranja, v katerih izrecno piše, da mora vsak notranji revizor pri svojem delu ohraniti neodvisnost in nepristranskost. Razlog za to se skriva predvsem v revizorjevi zaposlitvi, ki je odvisna od poslovodstva.

Pri načrtovanju svojega dela mora zunanji revizor upoštevati vse ugotovitve notranjega revizorja o oceni tveganj prevar ter rezultate testiranj o delovanju ali nedelovanju notranjih kontrol. Enako velja tudi za notranjega revizorja, saj lahko rezultate dela zunanjega revizorja upošteva pri načrtovanju notranje revizije. Neprestana in odprta komunikacija na obeh straneh je ključnega pomena, saj s tem obe strani lahko pripomoreta k zmanjšanju tveganj prevarantskega računovodskega poročanja. Pri vsem tem igra revizijska komisija zelo pomembno vlogo, kajti odgovorna je za vzpostavitev medsebojnega sodelovanja, prav tako mora skrbeti, da komunikacija med poslovodstvom, upravnim odborom, notranjim in zunanjim revizorjem poteka tekoče in nemoteno. Cilj je, da vsi posamezniki te vrednostne verige med seboj komunicirajo, sodelujejo, izmenjujejo mnenja ter prenašajo znanje in izkušnje drug na drugega. Takšen način dela je obvezno potrebno prenesti in spodbujati tudi med vsemi deležniki organizacije, saj le-ti na tak način lahko pripomorejo k hitrejšemu odkrivanju in preprečevanju prevarantskega poročanja (Deterring and detecting financial reporting fraud, 2010, str. 26–28).

3.5 Oblikovanje notranjerevizijske službe za preprečevanje in odkrivanje prevar

Notranji revizorji morajo pri svojem delu stalno slediti strokovnim predpisom in standardom, obenem se morajo ves čas izobraževati in svoje znanje izpopolnjevati na strokovnih seminarjih, predavanjih itn. Pri tem je zelo pomembno, da jim poslovodstvo nudi popolno podporo, kajti le s skupnimi močmi se lahko uspešno borijo proti različnim prevaram in goljufijam. Zato se večje organizacije z raznovrstnimi dejavnostmi in razgibano organizacijsko strukturo vedno pogosteje odločajo za vzpostavitev notranjerevizijske službe, ki organizacijo in njene zaposlene oskrbuje z notranjerevizijskimi storitvami. V naslednjem poglavju bom podrobneje predstavila, zakaj je smiselno, da se organizacije odločijo za vzpostavitev strokovne službe za notranjo revizijo ter kako je lahko služba za notranjo revizijo organizirana oziroma oblikovana ter kakšna je njena vloga pri preiskovanju prevar.

3.5.1 Razlogi za vzpostavitev notranjerevizijske službe

Zakonske zahteve v Sloveniji zahtevajo notranjo revizijo le v določenih gospodarskih družbah in negospodarskih organizacijah, kjer je potreben večji nadzor nad poslovanjem. Kot je bilo že omenjeno v poglavju 1.2, je notranja revizija zakonsko obvezna v bankah in zavarovalnicah. Poleg tega je obvezna tudi v borznoposredniških družbah ter pri pravnih osebah javnega sektorja. Zakon o bančništvu (ZBan-1, 2006) bankam narekuje ustanovitev lastne notranjerevizijske službe; prav tako tudi zakon o zavarovalništvu (ZZavar, 2000), ki pravi, da mora vsaka zavarovalnica organizirati službo za notranjo revizijo. Zakon o trgu vrednostnih papirjev (Ur.l. RS, št. 51/2006-UPB2, 67/2007-ZTFI, 100/2007 popr., v nadaljevanju ZTVP) določa, da morajo člani uprave zagotoviti organizacijo sistema notranjih kontrol na vseh področjih poslovanja borznoposredniške družbe in notranjo revizijo, le da pri tem ni natančno določeno, v kakšni obliki mora biti dejavnost notranje revizije organizirana. Zakon o javnih financah (Ur.l. RS, št. 11/2011-UPB4, v nadaljevanju ZJF) pa opredeljuje, da

mora poslovodstvo neposrednega in posrednega uporabnika državnega ali občinskega proračuna oblikovati ustrezno finančno poslovodenje in kontrole ter notranje revidiranje.

Za vzpostavitev notranjerevizijske službe pa se vse bolj pogosto odločajo tudi ostale gospodarske družbe, predvsem z namenom, da bi služba poslovodstvu pomagala pri doseganju zastavljenih ciljev. Gre za strokovni pristop na različnih področjih, kot so izboljševanje delovanja notranjih kontrol, vrednotenje tveganj ter upravljanje različnih procesov. Eden od glavnih razlogov za njeno vzpostavitev pa je neustrezno delovanje notranjega kontroliranja, ki v organizacijah povzroča slabšo kakovost informacij in posledično slabšo kakovost sprejetih poslovnih odločitev s strani poslovodstva (Turk et al., 1994, str. 212).

Turk in soavtorji (1994, str. 213) opredeljujejo še nekaj razlogov za vzpostavitev notranjerevizijske službe. In sicer, v današnjem poslovnem svetu obstaja vedno več skupin gospodarskih družb, ki so vezane na matično podjetje, v katerem pa je potrebno vzpostaviti zanesljiv sistem informiranja o celoti in o posameznih delih podjetja, o izvajanju skupnih programov in načrtov, navodil itn. Eden od razlogov je tudi ta, da nekatera uspešna slovenska podjetja ustanavljajo podjetja v tujini, izvajajo investicije in imajo gospodarska predstavništva v tujini. Zaradi zapletenih poslovnih procesov se lahko v takih primerih hitro pojavijo prevare, goljufije, kriminal in iz tega razloga se spet pojavi potreba po vzpostavitvi službe za notranjo revizijo. Podobno velja tudi za ostale gospodarske družbe, ki imajo pri nas veliko poslovnih enot (npr. trgovski centri, hoteli, restavracije, skladišča). Tudi v takem primeru se lahko pojavijo prevare, zlorabe in poneverbe, v primeru, da poslovne enote niso ustrezno nadzorovane, zato je vpeljava službe za notranjerevizijske dejavnosti pomembna.

Ustanovitev notranjerevizijske službe se sprejme z listino o delovanju notranjerevizijske službe (temeljnimi aktom notranje revizije), katero mora sprejeti poslovodstvo, odobrena pa mora biti s strani nadzornega sveta. Listina opredeljuje namen, pooblastila in odgovornost notranjega revizorja oziroma notranjerevizijske službe.

Notranjerevizijska služba v organizaciji deluje kot štabna enota, njena pooblastila so neomejena, to pomeni, da lahko dostopa do vseh evidenc in poslovne dokumentacije, zaposlenih in poslovnih prostorov. Obenem pa je njena odgovornost, da vse podatke in dokumentacijo, do katerih je prišla med opravljanjem svojih storitev, vestno shranjuje in varuje.

Pristojen pobudnik in skrbnik za vzpostavitev in delovanje notranjerevizijske službe je vrhovno poslovodstvo. Odgovornost in naloge službe za notranjo revizijo so, da poslovodstvo pravočasno seznanja z razmerami na področju obvladovanja tveganj, notranjega kontrolnega sistema ter z raznimi pomanjkljivostmi ter priporočili za njihovo odpravljanje. Glavni namen notranjerevizijske službe je doseganje večje varnosti, učinkovitosti, varčnosti in uspešnosti podjetja (Koletnik, 2007, str. 119).

Vsaka organizacija, ki se odloči za organiziranje službe za notranjo revizijo, pa mora v svojih temeljnih aktih notranje revizije opredeliti tudi priročnik za delo notranjerevizijske službe. Namen tega priročnika je opredeliti delovanje notranjerevizijske službe, poleg tega dopolnjuje ustanovno listino in vsebuje podroben opis izvajanja posameznih faz notranjega revidiranja (načrtovanje posla, izvajanje posla, poročanje o izsledkih ter spremljanje napredovanja). Priročnik lahko služi tudi kot podlaga za presojanje kakovosti notranjega revidiranja ter ureja organiziranost in poslovanje notranjerevizijske službe ter opredeljuje postopke notranjega revidiranja, ki jih uporabljajo notranji revizorji s ciljem zagotavljanja kvalitete svojega dela. Ta priročnik se v Sloveniji najbolj pogosto uporablja pri proračunskih uporabnikih (Urad RS za nadzor proračuna, 2007, str. 2).

Koletnik (2007, str. 120–121) navaja, da notranjerevizijska služba in njeni strokovnjaki v ZDA in tudi drugod po svetu dandanes prevzemajo vedno več odgovornosti ter tesneje sodelujejo z revizijskimi komisijami, ki stalno nudijo podporo upravnemu odboru. Zaradi množičnih prevar v prejšnjem stoletju so bile po priporočilih ameriške Komisije za vrednostnice in borze (angl. *Securities and Exchange Commission, SEC*) notranjerevizijske službe ustanovljene kot samoregulirajoč organ, ki stalno sodeluje s pooblaščenimi in notranjimi revizorji. Glavna naloga notranje revizije so zadeve preprečevalne, odpravljalne in svetovalne narave, zato mora biti partner vsem poslovojem in nadzornemu organu v organizaciji.

3.5.2 Organiziranost notranjerevizijske službe

Notranjerevizijske službe so v različnih organizacijah različno oblikovane. V manjših družbah le redko zasledimo obstoj te strokovne službe, večinoma gre za manjše službe za notranjo revizijo, kjer sta zaposlena eden ali največ dva notranja revizorja. Bolj pogosto se v praksi pojavlja, da manjše družbe nimajo službe za notranjo revizijo in to dejavnost za njih opravlja zunanji izvajalec. Za razliko od manjših družb pa srednje in velike družbe z raznovrstnimi dejavnostmi, zapletenimi poslovnimi procesi ter velikim številom zaposlenih in kompleksno organizacijsko strukturo obvezno potrebujejo notranjerevizijsko službo, ki je oblikovana centralizirano ali decentralizirano.

Če se podjetje odloči za centralizirano notranjerevizijsko dejavnost, oblikuje enovito notranjerevizijsko službo, ki je pristojna za notranje revidiranje v vseh dejavnostih v enovitem ali povezanem podjetju. V primeru decentralizirano oblikovane službe za notranjo revizijo pa gre za večje število služb, ki so pristojne za posamezne dejavnosti ali organizacijske dele enovitega ali povezanega podjetja. Primerna je predvsem za velika in povezana podjetja (Koletnik, 2007, str. 123–124).

Glavni cilj notranjerevizijske službe je, da svoje storitve in dejavnosti opravlja neodvisno in nepristransko. To po eni strani lahko za notranje revizorje predstavlja tudi problem, saj je notranjerevizijska služba v največ primerih del organizacije, kjer opravlja revizijske storitve.

Kljub temu mora vsak notranji revizor pri svojem delu ohranjati objektivnost in preprečevati nastanek morebitnih navzkrižij interesov.

V splošnem lahko organizacija oblikuje notranjo revizijo na dva načina. Lahko se odloči za oblikovanje lastne notranjerevizijske službe, ki bo delovala znotraj organizacije, lahko pa se poslovodstvo odloči, da bo izvajanje notranje revizije predalo zunanjemu izvajalcu tovrstnih storitev (angl. *outsourcing*). Ta ideja se je razvila že leta 1980, ko so v nekaterih organizacijah potekale temeljite preiskave poslovanja, predvsem so se preiskovalci osredotočili na stroške notranje revizije, ki so nastali kot rezultat vzpostavljanja novih aplikacij v poslovne procese (kot je npr. reinženiring). Ta prehod, bolje rečeno izločanje storitev notranje revizije v zunanje izvajanje, je bila gonilna sila za nastanek sprememb na področju notranje revizije. Velike revizijske družbe so v teh spremembah videle veliko priložnost za vzpostavljanje novih poslovnih vezi in seveda z njimi povezanimi zaslužki (Spira & Page, 2003, str. 653).

Obe obliki strokovne službe prinašata tako prednosti kot slabosti za posamezno organizacijo. Prednosti lastne notranjerevizijske službe so predvsem boljše poznavanje delovanja organizacije, poslovnih dogodkov ter zaposlenih. Služba za notranjo revizijo se lažje prilagaja potrebam organizacije, odgovornost izvajalcev notranje revizije ostaja znotraj organizacije, notranji revizorji so stalno na razpolago poslovodstvu in ostalim vodjem enot itn. Poleg prednosti obstajajo tudi slabosti lastne notranjerevizijske službe, ki so predvsem nevarnost domačnosti notranjega revizorja, nevarnost navzkrižij interesov, predvsem takrat, kadar notranji revizor sodeluje pri vzpostavljanju nekega sistema, ki ga bo v kasnejši fazi tudi revidiral.

Prednosti zunanjega izvajanja notranje revizije pa so predvsem cenejše storitve zunanjega izvajalca v primerjavi s stroški, katere bi organizacije imele z lastno službo za notranjo revizijo; v primeru, da poslovodstvo z izvajalcem ni zadovoljno, ga nemudoma lahko zamenja; zunanji izvajalec je motiviran, da svoje delo dobro opravi, saj na tak način ohranja pogodbeno razmerje in zaslužek tudi v prihodnosti; zunanji izvajalec razpolaga s široko paleto znanja in izkušnjami, ki jih pridobiva z opravljanjem storitev pri drugih strankah, poleg tega lahko svoje znanje tudi prenaša na zaposlene znotraj organizacije. Ena od slabosti, katere prinaša zunanje izvajanje notranje revizije in je po mojem mnenju tudi največji razlog, zakaj se večina raje odloča za lastne službe za notranjo revizijo, je, da zunanji izvajalec poslovodstvu in ostalim vodjem ne more biti ves čas na razpolago, kar pa lahko predstavlja problem, predvsem v kriznih situacijah, kadar mora poslovodstvo na hitro sprejeti kako pomembno poslovno odločitev.

3.5.3 Vloga notranjerevizijske službe pri preiskovanju prevar

Odgovornost za pošteno in učinkovito delovanje organizacije prevzema njeno poslovodstvo, kar pomeni, da morajo vodilni v organizaciji stremeti k poklicnoetičnemu delovanju, kjer ni prostora za kakršnekoli prevare, goljufije, napake in druga prevarantska dejanja. Poslovodstvo

mora tudi obvezno spremljati vse svoje zaposlene na vseh organizacijskih ravneh in zaposleni morajo upoštevati in slediti etičnim normam v organizaciji.

Kljub vsem etičnim načelom in različnim oblikam preventivnega delovanja se v organizacijah pogosto srečujejo s prevarami, napakami in tudi z drugimi oblikami kaznivih dejanj, katere lahko izvedejo zaposleni ali njegovo poslovodstvo. Ker je glavna naloga notranje revizije, da ocenjuje uspešnost delovanja notranjih kontrol in obvladovanja tveganj (kamor spada tudi tveganje prevar), je zelo smiselno, da se vsa ta odgovornost v organizaciji prenese na eno strokovno službo, t. j. notranjerevizijsko službo, ki poslovodstvu pomaga pri sprejemanju poslovnih odločitev, poleg tega pa v primeru prevar služba pomaga odkriti prevarante oziroma predlaga razne izboljšave, da do prevar sploh ne pride oziroma se jih hitreje odkrije in nemudoma odpravi.

Učinkovita notranjerevizijska služba zmanjšuje možnost nastanka prevar ali morebitnih nepravilnosti, saj se v primeru, da notranje kontrole ne delujejo oziroma da sploh niso vzpostavljene, napake in prevare lahko pojavijo prej, prihaja do poneverb sredstev itd. Služba za notranjo revizijo in njeni strokovnjaki poslovodstvu tako služijo kot strokovni svetovalci z dajanjem zagotovil o smotrnosti delovanja sistema notranjih kontrol ter o obvladovanju tveganj ter z njimi povezanimi prevarami in napakami.

Že z samim obstojem notranjerevizijske službe lahko organizacija bistveno pripomore k zmanjševanju nagnjenost k prevaram, goljufijam in drugim nepravilnostim, saj se v sklopu službe za notranjo revizijo zbirajo informacije o nepravilnostih, goljufijah, morebitnih prevarah ali sumih na le-te. Poleg tega se stalno oblikujejo predlogi za izboljšave na področju notranjih kontrol in obvladovanja tveganj. Naloge službe za notranjo revizijo so predvsem podporne narave, kamor sodijo preprečevanje in odpravljanje prevar, napak, nepravilnosti v delovanju organizacije. Zelo pomembno je tudi, da služba za notranjo revizijo stalno bdi nad tem, ali so v organizaciji odstranili nepravilnosti in upoštevali njene predloge za izboljšanje poslovanja.

Notranjerevizijska služba in njeni predstavniki poslovodstvu pomagajo tako pri odkrivanju kot pri preprečevanju prevar. Že s preverjanjem notranjih kontrol lahko v organizaciji hitro odkrijejo razne nepravilnosti in tako služba predloži svoje predloge, da se nepravilnosti čim prej odpravijo in da vodstvo ponovno začne slediti zastavljenim ciljem. Poslovodstvo je odgovorno, da se pripravijo postopki za preprečevanje, odkrivanje in obravnavanje različnih primerov prevar, napak in goljufij. S temi postopki mora poslovodstvo seznaniti svoje zaposlene in jih pri tem spodbujati, da v primeru suma na prevaro, goljufijo ali kakršnokoli drugo vrsto nepravilnosti takoj seznanijo poslovodstvo ali se direktno obrnejo na predstavnike službe za notranjo revizijo. Poslovodstvo je skratka zadolženo, da spodbuja kulturo boja proti prevaram, napakam ali drugim kaznivim dejanjem; v primeru, da notranjerevizijska služba prevare odkrije, morajo skupaj s poslovodstvom hitro in učinkovito ukrepati, da preprečijo nastanek izgub ter da sama preiskava odkrivanja prevar prinese čim več uspešnih rezultatov.

Vse odkrite prevare in nepravilnosti morajo biti ustrezno evidentirane in popravljene, poleg tega je treba sprejeti ustrezne ukrepe, da se prepreči njihovo pojavljanje v prihodnosti.

Notranja revizija je dejavnost, ki poslovodstvu in ostalim nadzornim organom pomaga pri zagotavljanju, da so notranje kontrole učinkovite ter da ustrezno delujejo. Ker se število prevar in drugih kaznivih dejanj z dneva v dan veča, je smiselno, da se v organizacijah ustrezno organizirajo in pripravijo načrte, kako bodo vsi zaposleni opravljali svoje delo in dolžnosti, da bodo možnosti za nastanek prevar čim manjše. Na tem mestu se pojavi notranjerevizijska služba, ki deluje kot štabna enota in predstavlja nek skupek strokovnjakov od preizkušenih notranjih revizorjev, administrativnih sodelavcev ter strokovnjakov s področja računovodstva in financ.

Koletnik (2007, str. 131) pravi, da notranjerevizijsko delo ni za ljudi, ki ljubijo »socialni in duhovni mir«, temveč morajo razpolagati z ustreznimi umskimi in fizičnimi sposobnostmi in z ustreznimi strokovnimi in osebnimi lastnostmi. Zato je tudi logično, da morajo biti predstavniki notranjerevizijske službe »močne« osebe, sposobne razkriti vsako neprimerno okoliščino ter se v primeru groženj s strani prevarantov odzvati profesionalno in jih predati ustreznemu organu, ki bo nadalje preiskoval nastale prevarantske okoliščine.

3.6 Aktualni problemi notranjerevizijske stroke na področju preprečevanja in odkrivanja prevar

Organizacije se v današnjem času stalno srečujejo z negotovostjo pri poslovanju in doseganju zastavljenih ciljev. Iz tega razloga notranjerevizijska stroka predstavlja pomembno vlogo pri izboljšanju obvladovanja poslovnih tveganj in pri zmanjšanju nastanka morebitnih prevar. Bistvo notranje revizije je, da stalno odkriva stopnje negotovosti, poslovodstvo seznanja o delovanju notranjih kontrol, poleg tega poslovodstvo seznanja tudi o tem, kje obstajajo večja ali manjša tveganja za nastanek prevar. V zadnjem poglavju magistrskega dela se osredotočim na notranjo revizijo in prevare v času gospodarske krize, ki je zajela celoten svet in s tem tudi slovenski finančni in gospodarski prostor.

3.6.1 Notranja revizija in prevare med gospodarsko krizo v svetu

Notranja revizija se sooča z različnimi in nedorečenimi razvojnimi težnjami in pričakovanji. Pojavljajo se tako večje kot manjše gospodarske težave, ki se kažejo v različnih oblikah, kot so stečaji (zlomi) podjetij in drugih velikih korporacij ter drugi nesprejemljivi pojavi, kot so prevare, korupcija in druga kriminalna dejanja (Koletnik, 2007, str. 282).

Minilo bo že skoraj tri leta, odkar je svet pretresla gospodarska kriza, ki je nastala zaradi sesutja nepremičninskega in nato še finančnega trga, nato pa je sledila recesija, ki sicer ni prizadela vsakogar, kljub temu pa je veliko ljudi izgubilo svoje premoženje, med drugim so nekateri izgubili velik del privarčevane pokojnine, plače so se večinoma znižale, organizacije

so se soočile s padcem prodaje, ogromno ljudi je ostalo brez služb, možnosti za nove zaposlitve pa so se precej zmanjšale. Pogosto pa so ravno taki krizni časi, kot je gospodarska kriza, odlična prilika za prevarante, da še lažje izvedejo prevare ali kaka druga kazniva dejanja.

Leech (2011, str. 1–8) se v svojem prispevku sprašuje, ali bi notranji revizorji lahko preprečili nastanek globalne ekonomske krize. Po njegovem mnenju so se le-ti raje izogibali prevzemanju odgovornosti za nastanek krize, kot da bi se dejansko proti njenemu nastanku borili. Do današnjega dne še nismo uspeli ugotoviti, kdo je glavni krivec za nastanek finančne krize. V največjem merilu se najbolj pogosto omenjajo vzroki, kot so: neustrezno delovanje sistema upravljanja s tveganji, pohlepnost managerjev, podkupljivost bonitetnih agencij, zavarovalni regulatorji, ki so zatajili v nadzoru nad plačilno sposobnostjo svojih zavarovalcev, neupoštevanje računovodskih standardov, pomanjkljiv nadzor nad delom upravnih odborov, zakonodaja v ZDA, ki banke spodbuja, da plačilno nesposobnim posameznikom, ki svojega kredita po vsej verjetnosti ne bodo mogli poravnati, odobrijo kredite, neučinkovito delo zunanjih revizorjev in še bi lahko naštevali.

Na tem mestu pa avtor tudi izpostavlja, kakšna je vloga notranjih revizorjev v času finančne krize. Gre predvsem za notranje revizorje v največjih bankah, zavarovalnicah, bonitetnih agencijah in v organizacijah, ki so bile deležne raznih prevar in drugih goljufivih dejanj. Nihče ni s prstom kazal na notranje revizorje in krivde prevalil nanje, kar je pozitivno za samo notranjerevizijsko stroko (Leech, 2011, str. 1).

Na drugi strani pa se moramo vprašati, kako je lahko prišlo do vseh množičnih prevar, kajti glavna naloga notranje revizije in njenih strokovnjakov je ta, da ocenjujejo delovanje upravljanja s tveganji ter delovanje notranjih kontrol in da s svojim delom in strokovnim znanjem omogočajo preprečitev nastanka morebitnih prevar in različnih napak v samem upravljanju. Serija odmevnih finančnih škandalov iz preteklih let, ko sta bila Enron in WorldCom, so močno razblinila javno podobo o poštenosti delovanja organizacij. To so bili opozorilni znaki, ki so nakazovali, da je bilo potrebno na področju revidiranja ter notranjerevizijske stroke vpeljati nekaj sprememb.

Kot posledica preteklih škandalov je bil v ZDA leta 2002 sprejet Sarbanes-Oxleyev zakon, ki je v svojih aktih vplival tudi na notranje revidiranje, čeprav je bilo premalo pozornosti usmerjeno na samo vlogo notranjega revizorja (Leech, 2011, str. 1).

V zakonu je bila navedena prepoved zunanjemu revizorju, da bi opravljal notranjerevizijsko dejavnost. Bistveno so bile poostrene zahteve glede neodvisnosti notranjih revizorjev. Zakon je tudi določil obvezno ustanovitev revizijske komisije, člani katere naj bi bili neodvisni in finančni strokovnjaki, ki naj bi opravljali procese nadzora notranjih kontrol (Slovenski inštitut za revizijo, 2010, str. 11).

Čeprav je bil zakon sprejet v ZDA, je bilo njegovo razsežnost mogoče zaznati tako v Evropi kot tudi v Sloveniji.

Kljub temu, da je bilo v preteklosti vpeljanih precej novih ukrepov in predpisov zaradi množičnih prevar, ki so se takrat pojavile, pa se moramo vprašati, ali so bili vsi ti ukrepi sploh smiselni in učinkoviti, če pogledamo na današnjo gospodarsko krizo, v kateri je bilo prav tako razkritih precej prevar in goljufij. Organizacije danes delujejo ob spremenjenih pogojih poslovanja, kjer imata vedno večji pomen etika in vrednote organizacije ter ustrezen nadzor in njihovo upravljanje. V teh težkih gospodarskih časih, v katerih se nahajajo organizacije, bi bilo potrebno premisliti o vlogi notranjega revizorja, od katerega se predvsem pričakuje in zahteva dobro poznavanje značilnosti upravljanja organizacij ter seznanjenje s tveganji. Notranji revizor naj bi organizaciji pomagal z vzpostavitvijo sistemov za učinkovito delovanje, poleg tega bi moral v organizaciji imeti bolj vplivno vlogo pri prepoznavanju, ocenjevanju in uvajanju metod obvladovanja tveganj in notranjih kontrol.

Preprečitev nastanka finančne krize iz leta 2008 je popolnoma nemogoča. Vendar pa ni prepozno, da se na novo definira, kako pomembna je vloga notranjih revizorjev ter notranjerevizijske stroke, da bi preprečili nastanek podobnih bodočih kriz in z njimi povezane propade in zlome organizacij. Čeprav so posledice finančne krize danes še vedno zelo občutne in se nekatere organizacije nikakor niso mogle iz nje rešiti, pa finančna kriza za marsikoga lahko predstavlja tudi priložnost. Takega mnenja je tudi avtor Rittenberg (2009, str. 1–6), ki v svojem prispevku opisuje, da lahko finančna kriza za notranjerevizijsko stroko predstavlja priložnost oziroma izziv. Tako govori o desetih izzivih za notranjo revizijo glede na finančno krizo (Rittenberg, 2009, str. 3–6):

- definirajte svojo vrednost oziroma pomen za organizacijo: sodelujte pri doseganju ciljev (rast prodaje, neto prihodek); s svojim znanjem sodelujte v procesih zmanjševanja tveganj; CILJ – TVEGANJE = DOSEŽENI CILJI;
- skladnost s predpisi je zelo pomembna;
- pripravljeni morate biti, da se dokopljete do »dna težave«; npr. če ugotovite, da se je zaloga povečala, je potrebno ugotoviti razlog za to povečanje;
- nadzor oziroma monitoring je učinkovit način, da izboljšate tako uspešnost kot učinkovitost;
- definirajte svojo vlogo v organizaciji; ali ste del osebja? ali vas bo nadomestila kaka druga oseba (preizkuševalec prevar; upravljalec s tveganji);
- sprejmite avtomatizirane naprave, da znižate stroške in skrajšate čas delovnih postopkov; identificirajte ključne indikatorje tveganj;
- osredotočite se na cilje glede na organizacijsko, divizijsko in funkcijsko raven; zapomnite si, da je tveganje povezano s cilji; kontrole se vzpostavljajo z namenom zmanjšanja tveganj;
- potrebujete jasen pregled nad delovanjem kontrol (tveganja je potrebno nadzorovati; katere kontrole omogočajo zmanjševanje tveganj; kako ocenjujete delovanje mehkejših kontrol);

- prevare; gospodarske krize vedno povzročajo nastanek prevar; upravni odbor in poslovodstvo od vas pričakujejo, da prevare odkrijete oziroma preprečite njihov nastanek; pomembna so analitična orodja;
- izboljšajte komunikacijo med upravnim odborom ter revizijsko komisijo; ovrednotite svoj položaj v organizaciji; pravočasno poročajte o svojih ugotovitvah; upoštevajte potrebe poslovodstva ter kako je revidiranje povezano z drugimi viri informacij v organizaciji; izboljšajte metodologijo za ocenjevanje »mehkih« kontrol.

Ker se je poslovni svet v zadnjih letih soočal s finančno krizo in z njo povezano recesijo, s prevarami ter propadi organizacij, visoko stopnjo brezposelnosti, visokimi cenami naftnih derivatov in surovin, so managerji začeli iskati možne poti in načine, kako bi lahko kontrolirali tveganja, pri tem pa ne bi spregledali poslovnih priložnosti, ki so prav tako lahko tvegane. S tega razloga je tudi notranjerevizijska stroka dobila popolnoma nov pomen. Že z uveljavitvijo Sarbanes-Oxleyevega zakona v letu 2002 je bila vedno večja pozornost usmerjena na notranjo revizijo, danes pa se je vloga notranje revizije še povečala, saj notranji revizorji managerjem zagotavljajo informacije o ustreznosti delovanja notranjih kontrol, poleg tega posredujejo tudi informacije o tveganjih za doseganje zastavljenih poslovnih ciljev.

Poleg prevar so v zadnjih letih postala velika skrb za vrhovno poslovodstvo tudi druga tveganja, kajti delničarji in visoka pričakovanja s strani trga pričakujejo, da organizacije dosegajo optimalno raven tveganja. Za opredelitev tveganj ter za pripravo strategije, kako se bo poslovodstvo s tveganji soočilo, morajo le-ti skupaj z notranji revizorji najti ustrezno rešitev, kajti za sprejemanje ključnih odločitev glede tveganj odgovornost prevzema izključno poslovodstvo. Pri tem je pomembna posvetovalna vloga notranjih revizorjev, ki ocenjujejo učinkovitost upravljanja, ravnanja s tveganji in kontrolnih procesov. Notranji revizorji s svojim znanjem lahko pomagajo v procesih ravnanja s tveganji in o njih direktno poročajo upravnemu odboru, pripomorejo lahko k učinkovitemu nadzoru nad tveganji in nad upravljalnimi procesi v organizaciji (Schneider, Sheikh & Simione, 2011, str. 29–32).

Tabuena (2010, str. 46–47) v svojem prispevku izpostavlja predvsem področja in oddelke znotraj organizacij, ki so zadolženi za učinkovito ravnanje s tveganji in preprečevanjem ter odkrivanjem prevar. Po njegovem mnenju so zatajili predvsem notranji revizorji, managerji tveganj ter pravni strokovnjaki. Njihova naloga je prepoznavanje, ocenjevanje, ukrepanje ter obvladovanje možnih dogodkov, da bi zagotovili doseganje ciljev organizacije ter poročanje nadzornim organom ter najvišjemu managementu o učinkovitosti delovanja programov obvladovanja tveganj. Notranji revizorji se morajo zavedati, da svojega dela ne morejo opraviti ustrezno in učinkovito, če ne razumejo delovanja poslovnih procesov organizacije, katero revidirajo.

Avtor v svojem članku poudarja tudi to, da ustrezni mehanizmi, kot je COSO orodje za obvladovanje tveganj, danes ne zadostujejo več za učinkovito obvladovanje tveganj. Za revidiranje posameznih poslovnih procesov mora notranji revizor obvezno sodelovati z

strokovnjakom s področja, katerega revidira. V nekaterih organizacijah celo najemajo posameznike oziroma veščake, ki razpolagajo z ustreznim znanjem s področja, ki se revidira. Kot primer lahko navedem vedno pogostejše sodelovanje notranjih revizorjev s forenzičnimi računovodji. Notranji revizorji naj bi tesno sodelovali tudi z strokovnjaki s področja ravnanja s tveganji ter s strokovnjaki, ki se ukvarjajo z etičnimi vprašanji in dilemami.

Cheney (2009, str. 14) pa v svojem prispevku ugotavlja, da je finančna kriza v notranjerevizijsko stroko prinesla kar nekaj sprememb. Veliko organizacij je moralo zapreti svoje obrate, veliko je bilo tudi odpuščanj med zaposlenimi. V nekaterih organizacijah, kot je npr. MGM Mirage – družba za hotelirstvo in igralništvo, so odpustili celo zaposlene v oddelkih, ki igrajo ključno vlogo pri preprečevanju in odkrivanju prevar, in sicer je krčenje delovnih mest doletelo področje notranje revizije. Kljub manjšemu številu zaposlenih je vrhovno poslovodstvo v MGM Mirageu moralo zagotoviti, da je nadzor nad delovanjem kontrol ostal enako učinkovit. Revizijska komisija omenjene družbe stalno spremlja, ali oddelek za notranjo revizijo razpolaga z ustreznimi finančnimi viri, da svoje obveznosti kljub manjšemu številu zaposlenih še vedno nemoteno in učinkovito opravlja.

V zgoraj omenjenem prispevku svoja razmišljanja glede finančne krize izrazi tudi predsednik in glavni izvršni direktor Ameriškega Inštituta notranjih revizorjev, Richard Chambers, ki pravi, da krizo na eni strani vidi kot pritisk, na drugi strani pa kriza predstavlja priložnost za notranje revizorje. Notranjerevizijska stroka se stalno sooča z novimi izzivi, nazadnje je bilo to leta 2002, ko so bile razkrite finančne prevare v Enronu, WorldComu in Parmalatu. Po mnenju Chambersa je finančna kriza izziv za notranje revizorje, ki morajo obvezno okrepiti in izboljšati položaj v svoji stroki, obenem pa naj bi notranji revizorji interesnim skupinam organizacije pojasnili svojo vrednost in pomen za uspešno delovanje organizacije tudi v prihodnosti.

Kot posledica gospodarske krize pa se mnogo notranjih revizorjev ukvarja tudi z analiziranjem vpliva recesije na procese ravnanja s tveganji. Te analize vključujejo predvsem ovrednotenje morebitnih tveganj prevar, spremljanje internetnih napadov na stranke (angl. *online attacks*) in identificiranje lastnikov organizacij, ki morajo prevzeti odgovornost za glavna področja tveganj. Notranji revizorji se zavedajo, da zaradi recesije obstaja velika možnost nastanka množičnih prevar, obenem pa obstaja tudi potreba, da se te prevare oziroma njihov nastanek hitro in učinkovito preprečijo in da se s tem onemogoči nastanek novih kriz. Če v neki organizaciji ali družbi naletijo na šibko delovanje kontrole, se sprejme zavestna odločitev o nadaljnjih testiranjih, da se ugotovi, ali se je prevara dejansko zgodila. Zavarovalniška družba Farmers Insurance pa se je lotila drugačnega pristopa, in sicer so v svojih procesih opredelili notranje in zunanje prevarantske trende (angl. *internal and external fraud-related trends*), ki izvirajo iz posledic recesije. Notranji trendi kažejo na to, da zaposleni še vedno najdejo nove načine za ustvarjanje prevar. Poleg tega so pod stalnim pritiskom, da dosežejo zastavljene cilje, ki so v kriznih časih težje dosegljivi. Poleg notranjih prevar pa večjo skrb povzročajo zunanje prevare, ki so nastale kot posledica finančne krize in

recesije. Vendar pa so uspeli skupaj z notranji revizorji in njihovimi analitičnimi programi oblikovati orodje, ki jim omogoča stalen nadzor, tukaj gre predvsem za nadzor nad dvojnimi plačili in prevarami ter izpostavljenosti tretjim strankam (Svare, 2009, str. 34–35).

Notranji revizorji s svojim sodelovanjem s strokovnjaki z različnih področij odkrivanja in preprečevanja prevar dodajajo vrednost organizaciji. S tem, da se notranjemu revizorju omogoča vpogled v procese delovanja organizacije, lahko hitreje prepozna potencialna tveganja, ki ga poroča upravnemu odboru in poslovodstvu. Le-ta pa se mora hitro odzvati, sprejeti razne odločitve, da preprečijo najhujše – kolaps organizacije – saj si nihče ne želi, da se pretekla oziroma še trajajoča finančna kriza ponovi. Notranji revizorji, ki še vedno optimistično gledajo na prihodnost, lahko s svojimi nasveti pomagajo sprejemati hitre odločitve glede na hitro spreminjajoča se dogajanja v poslovnem okolju. Tako se lahko organizacija razvija v »zdravem in varnem« okolju in z ustreznim prenašanjem informacij preko celotne organizacije, se lahko izogne krizi, tudi taki, kot je finančna kriza, ki izvira iz leta 2008 (Tabuena, 2010, str. 46–47).

Kljub vsem izzivom, s katerimi se trenutno sooča notranjerevizijska stroka, od recesije, finančne, gospodarske krize in aktualne ameriške in evropske dolžniške krize, se notranji revizorji zelo dobro zavedajo, kaj ti izzivi lahko prinesejo in kako lahko vplivajo na bodoče delovanje organizacij, če se proti tem izzivom ne bodo ustrezno borili. Zato se veliko oddelkov notranje revizije bori proti prevaram, goljufijam ter drugim kriminalnim dejanjem, v svoje delovne procese in sisteme organizacije stalno uvajajo nove preventivne ukrepe in se na tak način bolj intenzivno in hitro odzivajo na hitre spremembe, katere iz dneva v dan prinaša globalni svet.

3.6.2 Notranja revizija pri odkrivanju prevar v času gospodarske krize v Sloveniji

Tako kot po svetu se tudi v Sloveniji notranjerevizijska stroka na področju odkrivanja prevar v času gospodarske krize sooča predvsem z nezaupanjem v delo notranjih revizorjev. Zaradi številnih finančnih škandalov, ki so se pojavili v Sloveniji, od Merkurja, SCT-ja, Vegrada, Istrabenza, se je sam ugled notranjih revizorjev precej zmanjšal. Po mojem mnenju pa je največji problem v slovenskem gospodarstvu ta, da osebe, ki so odgovorne za uspešno in pošteno delovanje organizacij, torej poslovodstvo, ostanejo nekaznovani in svojih grehov nikoli ne odplačajo. Problem se kaže tudi v tem, da naši sodni postopki potekajo prepočasi, medtem pa sodni procesi že zastarajo. Zelo zaskrbljujoče pri tem je, da lahko glavni akterji, ki so bili vpleteni v finančne prevare, ustanavljajo nove družbe, in tako se krog prevar lahko ponovno začne vrteti. Pri tem se pojavi še ena težava, in sicer politika, ki je v naš gospodarski svet še vedno zelo močno vpletena. Sprašujem se, ali bi lahko notranji revizorji v slovenskem poslovnem prostoru preprečili nastanek prevar, ki so izbruhnile v času gospodarske krize? Notranja revizija je v Sloveniji precej mlada stroka, ki pa se iz leta v leto bolj razvija.

Od notranjih revizorjev se v času finančne krize pričakuje večje angažiranje pri reševanju izpostavljenih tveganj. Tako bodo morali razširiti svoj krog revizijskih aktivnosti in svojim strankam ne le nuditi orodja za učinkovito reševanje obvladovanja tveganj, ampak tudi pri tem odigrati aktivnejšo vlogo, kot so jo igrali do sedaj (Jagrič, 2009, str. 46).

O aktualnih problemih gospodarske krize na področju notranjerevizijske stroke v Sloveniji v svojem Poročilu o delu za leto 2010 piše tudi Slovenski inštitut za revizijo. Glede na definicijo notranjega revidiranja, t. j. neodvisna in nepristranska dejavnost dajanja zagotovil in svetovanja, je bilo pričakovati, da se bo pomen notranje revizije v času krize zelo povečal in bo s tem notranja revizija prispevala svoj delež k izboljšanju položaja organizacije. Inštitut pa kritično ocenjuje, da notranji revizorji na področju zavedanja predvsem organov vodenja in nadzora o pomenu notranjega kontroliranja in vzpostavitvi njegove učinkovite ureditve niso storili dovolj. Težava se kaže tudi v tem, da nekateri člani organov vodenja in nadzora nimajo želje, da bi notranje kontrole učinkovito delovale, in posledice so se tudi kmalu pokazale v slovenskih organizacijah oziroma družbah, katere sem že omenjala in nad katerimi so bili sproženi stečajni postopki ali postopki prisilne poravnave. V teh družbah notranje kontrole zagotovo niso delovale, zato so imeli vodilni managerji proste poti, da so si s prevarami in goljufijami napolnili lastne žepe. Inštitut pravi, da večji del odgovornosti za nastale prevare seveda nosijo organi vodenja in nadzora, poleg njih pa morajo del odgovornosti nase prevzeti tudi notranji revizorji, vendar njihova odgovornost v velikem številu primerov izvira iz položaja notranjerevizijske službe v organizacijski strukturi. Iz finančne in gospodarske krize bi se vsi skupaj morali tudi nekaj naučiti. Po mnenju Inštituta bi bilo potrebno okrepiti neodvisnost notranjerevizijskih služb in notranjih revizorjev v organizacijah. Ker tega zakonsko ne moremo predpisati vsem družbam, pa bi bilo smiselno ta pristop vpeljati v družbah, katerih vrednostni papirji kotirajo na trgu vrednostnih papirjev, ter v inštitucijah finančnega sistema, predvsem v bankah in zavarovalnicah, ki delujejo v javnem interesu (Slovenski inštitut za revizijo, 2011, str. 29–30).

Slovenske družbe in organizacije delujejo v vedno bolj kompleksnih ter dinamičnih poslovnih okoljih. Posledice pretekle finančne ter gospodarske krize še zdaleč niso odpravljene. Žal ne moremo oblikovati pogojev, v katerih bi organizacije delovale brez poslovnih tveganj. Prevare, napake in goljufije se bodo vedno pojavljale, saj organizacije delujejo v tveganih okoljih, poleg tega se stalno srečujejo z nestanovitnostjo. Ker se vsem tem dejavnikom organizacije in ostale družbe ne bodo mogle v celoti izogniti, je nujno potreben večji notranji nadzor, kamor sodi notranja revizija in delo notranjih revizorjev, ki igrajo pomembno vlogo pri odkrivanju in preprečevanju prevar, s tem pa lahko tudi pripomorejo k preprečevanju propadov organizacij, nastanku raznih poneverb, poleg tega pa vplivajo na povečanje zaupanja v računovodske izkaze.

SKLEP

Notranji revizor s svojim strokovnim znanjem ter etičnim vedenjem za organizacijo predstavlja glavnega skrbnika uspešnega in učinkovitega delovanja poslovnih procesov. Njegova glavna funkcija je, da vodstvo, revizijsko komisijo ter ostale nadzorne organe oskrbuje z informacijami o delovanju notranjih kontrol, poleg tega ugotavlja nepravilnosti poslovnega sistema, kamor spadajo elementi prevar, korupcije, gospodarskega kriminala in ostalih oblik nezakonitega vedenja.

V obdobju finančne kot tudi gospodarske krize so bile tako po svetu kot tudi v Sloveniji razkrite množične prevare. Marsikatero razkritje prevarantskega načina delovanja je povzročilo propad organizacij. V Sloveniji se notranjerevizijski stroki posveča premalo pozornosti, kljub temu, da se notranja revizija pri nas pospešeno razvija in je njeno oblikovanje v inštitucijah, kot so banke, zavarovalnice in borzno-posredniške družbe, obvezno. Problem se kaže predvsem v gospodarskih subjektih, kjer notranja revizija ni ustrezno oblikovana in je verjetnost nastanka prevar večja, kot če bi v organizaciji deloval notranji revizor oziroma bi bila oblikovana notranjerevizijska služba.

Organizacije in ostale družbe imajo na razpolago precej možnosti, da preprečijo nastanek prevar oziroma ublažijo morebitna tveganja prevar. Poslovodstvo in nadzorni organi so odgovorni za vzpostavitev ustreznega sistema obvladovanja tveganj prevar, kamor spada tudi sistem delovanja notranjih kontrol. Poleg tega mora poslovodstvo v svojih internih aktih opredeliti svoj odnos do prevar. Vsi zaposleni morajo biti s tem seznanjeni, poleg tega morajo zaposleni vedeti, da bo vsak poskus prevare zaradi ustreznega sistema delovanja notranjih kontrol takoj odkrit, prevarant pa bo ustrezno kaznovan. Poslovodstvo mora svoje zaposlene stalno spodbujati, da morajo morebitne sume na prevare nemudoma sporočiti, lahko anonimno ali pa preko odprtih telefonskih linij oziroma klicnih centrov za postopke prijave suma prevar. Naloga notranjega revizorja pa je, da vrednoti procese obvladovanja tveganj prevar, prav tako lahko tudi sodeluje v samem procesu preiskovanja prevar. Od njega se ne pričakuje, da bo prevaro odkril, ampak da bo podal zagotovilo, da so notranje kontrole prevar primerne in učinkovite za odkrivanje prevar.

Pri samem odkrivanju in preprečevanju nastanka prevar se organizacije lahko poslužujejo tudi forenzičnega pristopa odkrivanja prevar. Po mojem mnenju bi bilo za učinkovit pregon gospodarskega kriminala potrebno angažirati forenzične računovodje. Žal v Sloveniji ta stroka ni še toliko razvita, kot je v drugih državah, ki že zelo dolgo sodelujejo z nosilci boja proti gospodarskemu kriminalu. Težava se kaže tudi v tem, da v Sloveniji kazniva dejanja, povezana s prevarami v gospodarstvu, niso ustrezno preganjana. Sodni postopki pri nas lahko trajajo mnogo let in na koncu pogosto zastarajo, tako da nihče ne prevzema odgovornosti za kazniva dejanja, kamor spadajo tudi prevare ter propadi družb zaradi nevestnega gospodarjenja, nestrokovnosti ali celo malomarnosti.

Zelo pomembno je tudi sodelovanje notranjega revizorja z organi vodenja in nadzora. Ključno je medsebojno zaupanje in timsko delo, saj se bodo revizorji in organi vodenja le s skupnimi močmi zmožni uspešno in učinkovito boriti proti prevaram in ostalim goljufijam. Pri svojem delu pa mora notranji revizor sodelovati tudi z zunanjim revizorjem. Pomembno je, da je komunikacija med njima odprte narave, saj si lahko izmenjujeta mnenja ter izkušnje, prav tako lahko z medsebojnim sodelovanjem vplivata na zmanjšanje tveganja prevar oziroma prevare pravočasno odkrijeta.

Nekatere organizacije, ki imajo zapleteno organizacijsko strukturo, se vedno bolj nagibajo k oblikovanju notranjerevizorske službe za preprečevanje in odkrivanje prevar. Namen te službe je, da bi poslovodstvu omogočila doseči zastavljene cilje, kot so npr. izboljševanje delovanja notranjih kontrol, vrednotenja tveganj in upravljanja organizacije. Najbolj pomembno je, da služba za notranjo revizijo svojo dejavnost opravlja neodvisno in nepristransko, kajti le učinkovita služba lahko pripomore k zmanjšanju možnosti nastanka prevar in organizaciji pomaga preprečiti prevare, goljufije in druga nezakonita dejanja.

V času gospodarske krize bi morda bilo potrebno na novo definirati vlogo notranjih revizorjev, kajti časi so se precej spremenili, ravno tako revizorjeve zahteve in obveznosti. Notranji revizor naj bi se bolj usmeril na značilnosti upravljanja organizacije in se raje seznanil z različnimi tveganji, katerim je organizacija izpostavljena. Zato naj bi pomagal vzpostaviti sisteme za učinkovito delovanje organizacije, prepoznavanje, ocenjevanje in uvajanje metod obvladovanja tveganj in notranjih kontrol.

Menim, da se bomo morali v prihodnosti v boju proti prevaram ter ostalim kaznivim dejanjem v organizacijah bolje organizirati. Poslovodstvo, organe nadzora, zaposlene, notranje in zunanje revizorje ter računovodje je potrebno usmeriti k poštenemu načinu delovanja in ravnanja. Notranji revizorji se morajo stalno usposabljeni in pridobivati nova znanja s področja prevar, kajti prevaranti so danes vedno iznajdljivejši, hitro najdejo nove načine za izvajanje prevar in trenutna gospodarska kriza je lahko za njih čudovita priložnost, da poiščejo stranpoti in izvedejo kazniva dejanja ter izkoristijo že tako šibko stanje organizacije sebi v prid.

Svoje magistrsko delo zaključim z ugotovitvijo, da je delo notranjih revizorjev v današnjem turbulentnem obdobju bistvenega pomena za uspešno poslovanje organizacij ter za učinkovit boj proti prevaram in drugim kaznivim dejanjem. Ravno notranji revizor s svojimi bogatimi izkušnjami in strokovnim znanjem ter poznavanjem delovanja organizacij pripomore k vzpostavitvi sistema notranjih kontrol, ki bo omogočal, da bo priložnosti za nastanek morebitnih prevar in ostalih kriminalnih dejanj čim manj oziroma bodo kontrole omogočale, da bodo prevare odkrite, še preden bi se pojavile in povzročile škodo v delovanju organizacije.

LITERATURA IN VIRI

1. Avellanet, A.W. (2010). Anti-fraud controls: what internal auditors need to know. *Internal Auditing*, 25(1), 10–26.
2. Bahr, N., Luman, Z., Albrecht, C., & Blau, B. (2010). The report on fraudulent financial reporting: an internal audit perspective. *Internal Auditing*, 25(5), 4–7.
3. Berk, A., Peterlin, J., & Ribarič, P. (2005). *Obvladovanje tveganj: skrivnost celovitega pristopa*. Ljubljana: GV založba.
4. Buckhoff, T., Higgins, L., & Sinclair, D. (2010). A fraud audit: do you need one? *Journal of Applied Business Research*, 26(5), 29–33.
5. Cezair, J.A. (2009). How internal audit can be effective in combating occupational fraud. *Internal Auditing*, 24(3), 22–32.
6. Cheney, G. (2009). Economy causes internal audit upheaval. *Accounting Today*, 23(6), 14.
7. *Deterring and detecting financial reporting fraud*. Najdeno 18. julija 2011 na spletnem naslovu <http://www.thecaq.org/Anti-FraudInitiative/CAQAnti-FraudReport.pdf>
8. Dickins, D. (2010). Auditing in a troubled economy. *Internal auditing*, 25(1), 36–39.
9. *Economic crime: people, culture & controls*. Najdeno 6. novembra 2011 na spletnem naslovu http://www.pwc.ru/en_RU/ru/forensic-services/assets/gesc_russian_supplement_eng.pdf
10. *Fraud and Misconduct Survey 2010*. Najdeno 6. novembra 2011 na spletnem naslovu <http://www.kpmg.com/au/en/issuesandinsights/articlespublications/fraud-survey/pages/fraud-survey-2010.aspx>
11. *Future internal auditing*. Najdeno 30. aprila 2011 na spletnem naslovu <http://www.pwc.com/us/en/internal-audit/publications/future-internal-auditing.jhtml>
12. *GCC fraud survey 2011; Facing the challenge of fraud*. Najdeno 6. novembra 2011 na spletnem naslovu http://www.deloitte.com/view/en_QA/qa/services/financial-advisory/0a62bda964700310VgnVCM2000001b56f00aRCRD.htm
13. Glover, S.M., Prawitt, D.F., & Wood, D.A. (2008). Internal audit sourcing arrangement and the external auditor's reliance decision. *Contemporary Accounting Research*, 25(1) 1–30.
14. Godsdan, O.E., & Akpovwre, E.S. (2010). The presence of fraud: Causes and the need for fraud policy. *Department of accounting and finance, Delta State University*, 1–14.
15. Gramling, A.A., & Hermanson, D.R. (2009). Assisting the audit committee during the financial crisis. *Internal Auditing*, 24(3) 41–44.
16. Gray, O.R., & Moussalli, S.D. (2006). Forensic accounting and auditing united again: a historical perspective. *Journal of Business Issues*, (2), 15–25.
17. Haas, T.A., Karim, K.E., Lessard, J.P., & Siegel, P.H. (2011). Alternative frameworks for reducing corporate collusion and fraud. *Internal auditing*, 26(1), 19–25.
18. Harrast, S.A., & Mason-Olsen, L. (2007). Can Audit Committees Prevent Management fraud? *The CPA Journal*, 77(1), 24–27.

19. Hespeneide, E. (2006). Optimizing the role of internal audit in the Sarbanes-Oxley era. *Corporate Finance Review*, 10(4), 27–38.
20. *Hierarhija pravil notranjega revidiranja*. Najdeno 27. aprila 2011 na spletnem naslovu http://www.si-revizija.si/notranji_revizorji/dokumenti/Hierarhija_pravil_nr.pdf
21. Jagrič, M. (2009). Vpliv finančne krize in recesije na notranjerevizijske aktivnosti. *Zbornik referatov 12. letne konference notranjih revizorjev* (str. 35–46). Rogaška Slatina: Slovenski inštitut za revizijo.
22. Jojić, D. (2002, 1. marec). Notranji revizor – svetovalec posloводства v 21. stoletju. *Elektronski časopis*. Najdeno 30. aprila 2011 na spletnem naslovu <http://www.relacije.com/clanek.php?niceid=notranji-revizor-8211-svetovalec-posloводства-v-21-stoletju>.
23. Kaše, R., Lipičnik, B., Mihelič, K.K., & Zupan, N. (2007). *Organizacijsko vedenje*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
24. *Kodeks etike Inštituta notranjih revizorjev*. Najdeno 27. aprila 2011 na spletnem naslovu http://www.si-revizija.si/iaa/dokumenti/Kodeks_etike.pdf
25. *Kodeks notranjerevizijskih načel*. Najdeno 27. aprila 2011 na spletnem naslovu http://www.si-revizija.si/notranji_revizorji/dokumenti/Kodeks_nr_nacel.pdf
26. *Kodeks poklicne etike notranjega revizorja*. Najdeno 27. aprila 2011 na spletnem naslovu http://www.si-revizija.si/notranji_revizorji/dokumenti/Kodeks_poklic_etike-nr.pdf
27. Koletnik, F. (2007). *Notranje revidiranje*. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo.
28. Koletnik, F., & Kolar, I. (2008). *Forenzično računovodstvo*. Ljubljana: Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije.
29. *KPMG Singapore Fraud Survey Report 2011*. Najdeno 6. novembra 2011 na spletnem naslovu http://www.kpmg.com/SG/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Documents/FAS_KPMGSingaporeFraudSurveyReport2011.pdf
30. Lasko, A. D. (2009). Preventing damaging effects of asset misappropriation. *Debt*, 24(4), 14–15.
31. Leech, T. (b.l.). The Global Economic Crisis: could Internal Audit have helped prevent it? Najdeno 3. septembra 2011 na spletnem naslovu http://www2.accaglobal.com/pubs/economy/analysis/acca/internal/economy_090309_3.pdf
32. *Managing the Business Risk of Fraud: A Practical Guide*. Najdeno 18. julija 2011 na spletnem naslovu <http://www.acfe.com/documents/managing-business-risk.pdf>
33. Menard, V., Mahnič, M., Dobnik, D., & Nemec, A. (1994). *Revidiranje notranjih kontrol podjetja*. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo.
34. Norman, C.S., Rose, A.M., & Rose, J.M. (2009). Internal audit reporting lines, fraud risk decomposition, and assessments of fraud risk. *Accounting, Organizations and Society*, 35, 546–557.
35. *Notranje kontrole – the Institute of Internal Auditors*. Najdeno 27. aprila 2011 na spletnem naslovu http://www.si-revizija.si/iaa/preds-notr_kontr.php

36. *Obvladovanje tveganj – the Institute of Internal Auditors*. Najdeno 27. aprila 2011 na spletnem naslovu http://www.si-revizija.si/ia/preds-obvl_tveg.php
37. Olach, T., & Weeramantri, S. (2009). How COSO has improved internal controls in the United States. *Internal Auditing*, 24(6), 3–12.
38. Owojori, A.A., & Asaolu, T.O. (2009). The role of forensic accounting in solving the vexed problem of corporate world. *European Journal of Scientific Research*, 29(2), 183–187.
39. Povh, D. (2009). Vloga notranjega revizorja pri odkrivanju prevar in korupcije (kako mora ravnati?). *Zbornik referatov 12. letne konference notranjih revizorjev* (str. 133–150). Rogaška Slatina: Slovenski inštitut za revizijo.
40. *Report to the nations on occupational fraud and abuse*. Najdeno 5. julija 2011 na spletnem naslovu <http://www.acfe.com/rtn/rtn-2010.pdf>
41. Rittenberg, L. (2009). Financial Crisis: Challenges for Internal Audit. Najdeno 3. septembra 2011 na spletnem naslovu http://www.iaa.no/filestore/Om_NIRF/Internrevisjonskonferanser/2009_Fredrikstad/Mandag_06_Rittenberg_FinancialCrisisChallengesforInternalAudit.pdf
42. Schneider, G.P., Sheikh, A., & Simione, K.A. (2011). Managing risk in uncertain times: how internal audit can help. *Allied Academies International Conference*, 29–32.
43. Silver, S.E., Fleming, A.S., & Riley, R.A. Jr (2008). Preventing and Detecting Collusive Management Fraud. *The CPA Journal*, 78(10), 46–48.
44. Skamlič, J. (2009). Vloga notranjega revizorja pri preprečevanju, odkrivanju in preiskovanju prevar. *Zbornik referatov 12. letne konference notranjih revizorjev* (str. 183–198). Rogaška Slatina: Slovenski inštitut za revizijo.
45. Slovenski inštitut za revizijo (2009). *Uvajanje sistema obvladovanja prevar v organizacijo*. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo.
46. Slovenski inštitut za revizijo (2009). *Mednarodni standard revidiranja 240. Revizorjeve naloge, povezane z obravnavanjem prevar pri reviziji računovodskih izkazov*. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo.
47. Slovenski inštitut za revizijo (2009). *Mednarodni standard revidiranja 315. Prepoznavanje in ocenjevanje tveganj pomembno napačne navedbe s pomočjo poznavanja organizacije in njenega okolja*. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo.
48. Slovenski inštitut za revizijo (2009). *Mednarodni standard revidiranja 610. Uporaba dela notranjih revizorjev*. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo.
49. Slovenski inštitut za revizijo (2010). *Mednarodni standardi strokovnega ravnanja pri notranjem revidiranju*. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo.
50. Slovenski inštitut za revizijo (2010). *Gradivo za izobraževanje za pridobitev strokovnega naziva preizkušeni notranji revizor*. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo.
51. Slovenski inštitut za revizijo (2011). *Prevare in notranjerevizijske aktivnosti*. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo.
52. Slovenski inštitut za revizijo (2011). *Razmerja organov vodenja in nadzora z notranjimi revizorji*. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo.

53. Slovenski inštitut za revizijo (2011). *Poročilo o delu Slovenskega inštituta za revizijo*. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo.
54. Spira, L.F., & Page, M. (2003). Risk management: The reinvention of internal control and the changing role of internal audit. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 16(4), 640–661.
55. Svare, J.C. (2009). Fraud in a Down Economy. *Internal auditor*, 66(5) 32–36.
56. Tabuena, J. (2010). Gray Swans: The Real Risk You Should manage. *Compliance Week*, 46–47.
57. *The Global Economic Crime Survey*. Najdeno 6. novembra 2011 na spletnem naslovu <http://www.pwc.com/gx/en/economic-crime-survey/download-economic-crime-people-culture-controls.jhtml>
58. Turk, I., Cvetković, M., Grubišić, C., Kolar, M., Koletnik, F., Papić, J., Perner, V., & Vitorović, B. (1994). *Notranje revidiranje poslovanja*. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo: Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije.
59. Urad RS za nadzor proračuna (2007). *Priročnik »Notranjerevizijske službe«*. Ljubljana: Ministrstvo za finance.
60. Vežjak, B. (2007). Tveganja, letno poročilo in sodelovanje nadzornega sveta z revizorji. Najdeno 15. julija 2011 na spletnem naslovu http://www.zdruzenje-n.s.si/db/doc/upl/vezjak___tveganja___letno_porocilo_in_sodelovanje_nadzornega_sveta_z_revizorji.pdf
61. *Vloga notranjega revidiranja – the Institute of Internal Auditors*. Najdeno 27. aprila 2011 na spletnem naslovu <http://www.si-revizija.si/iia/index.php>
62. Zabihollah, R., & Crumbley, L. (2007). The role of forensic auditing techniques in restoring public trust and investor confidence in financial information. *Forensic Examiner*, 16(1), 44–49.
63. Zakon o bančništvu. *Uradni list RS* št. 131/2006, 1/2008, 109/2008, 19/2009, 98/2009, 79/2010, 99/2010-UPB5 (52/2011 popr.), 9/2011-ZPlaSS-B, 35/2011, 59/2011, 85/2011.
64. Zakon o gospodarskih družbah. *Uradni list RS* št. 42/2006, 60/2006 popr., 26/2007-ZSDU-B, 33/2007-ZSReg-B, 67/2007-ZTFI (100/2007 popr.), 10/2008, 68/2008, 23/2009 Odl.US: U-I-268/06-35, 42/2009, 65/2009-UPB3, 83/2009 Odl.US: U-I-165/08-10, Up-1772/08-14, Up-379/09-8, 33/2011, 91/2011, 100/2011 Skl.US: U-I-311/11-5.
65. Zakon o javnih financah. *Uradni list RS* št. 79/1999, 124/2000, 79/2001, 30/2002, 56/2002-ZJU, 110/2002-ZDT-B, 127/2006-ZJZP, 14/2007-ZSPDPO, 109/2008, 49/2009, 38/2010-ZUKN, 107/2010, 11/2011-UPB4.
66. Zakon o preprečevanju pranja denarja. *Uradni list RS* št. 79/2001, 52/2002-ZDU-1, 59/2002, 60/2007-ZPPDFT, 47/2009 Odl.US: U-I-54/06-32 (48/2009 popr.).
67. Zakon o trgu vrednostnih papirjev. *Uradni list RS* št. 56/1999, 52/2002-ZJA, 108/2003 Skl.US: U-I-74/03-8, 117/2003 Skl.US: U-I-220/03-4, 16/2004 Skl.US: U-I-249/03-13, 86/2004, 123/2004 Odl.US: U-I-220/03-20 (11/2006 popr.), 26/2005-UPB1, 13/2006 Odl.US: U-I-213/03-26, 28/2006, 51/2006-UPB2, 67/2007-ZTFI, 100/2007 popr..
68. Zakon o zavarovalništvu. *Uradni list RS* št. 13/2000, 91/2000 popr., 12/2001 Skl.US: U-I-131/00-11, 21/2002, 52/2002-ZJA, 91/2002, 29/2003 Odl.US: U-I-131/00-22, 50/2004,

- 65/2004 Skl.US: U-I-300/02-31, 102/2004-UPB1, 79/2006, 109/2006-UPB2, 9/2007, 102/2007, 69/2008, 19/2009, 49/2009, 83/2009, 79/2010, 99/2010-UPB7.
69. Združenje nadzornikov Slovenije (2009). *Priporočila za revizijske komisije*. Ljubljana: Združenje nadzornikov Slovenije.
70. Webster's encyclopedic unabridged dictionary of the English language. (1996). New York: Random House.